

Ministerie van Defensie

Rijksbegroting 2018 x Defensie

Vergaderjaar 2017–2018

34 775 X

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2018

Nr. 1

VOORSTEL VAN WET

19 september 2017

Wij Willem-Alexander, bij de gratie Gods, Koning der Nederlanden, Prins van Oranje-Nassau, enz. enz. enz.

Allen, die deze zullen zien of horen lezen, saluut! doen te weten:

Alzo Wij in overweging genomen hebben, dat ingevolge artikel 105 van de Grondwet de begroting van de uitgaven en de ontvangsten van het Rijk bij de wet moet worden vastgesteld en dat in artikel 1 van de Comptabiliteitswet 2001 wordt bepaald welke begrotingen tot die van het Rijk behoren;

Zo is het, dat Wij, de Afdeling advisering van de Raad van State gehoord, en met gemeen overleg der Staten-Generaal, hebben goedgevonden en verstaan, gelijk Wij goedvinden en verstaan bij deze:

Artikel 1

De bij deze wet behorende departementale begrotingsstaat van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2018 wordt vastgesteld.

Artikel 2

De bij deze wet behorende begrotingsstaat inzake de agentschappen: Defensie Telematica Organisatie (DTO) en Paresto van het Ministerie van Defensie voor het jaar 2018 wordt vastgesteld.

Artikel 3

De vaststelling van de begrotingsstaten geschiedt in duizenden euro's.

Artikel 4

Deze wet treedt in werking met ingang van 1 januari van het onderhavige begrotingsjaar. Indien het Staatsblad waarin deze wet wordt geplaatst, wordt uitgegeven op of na deze datum van 1 januari, treedt zij in werking met ingang van de dag na de datum van uitgifte van dat Staatsblad en werkt zij terug tot en met 1 januari.

Lasten en bevelen dat deze in het Staatsblad zal worden geplaatst en dat alle ministeries, autoriteiten, colleges en ambtenaren wie zulks aangaat, aan de nauwkeurige uitvoering de hand zullen houden.

Gegeven

De Minister van Defensie,

Vastgestelde departementale begrotingsstaat van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2018 (Bedragen x € 1.000)

Bedragen x € 1.000

Art.no.	Omschrijving	Oorspronkelijk vastgestelde begroting		
		Verplichtingen	Uitgaven	Ontvangsten
	TOTAAL	9.429.642	9.203.953	420.295
	Beleidsartikelen	7.646.489	7.420.800	382.864
1	Inzet	308.090	335.839	26.707
2	Taakuitvoering zeestrijdkrachten	731.436	731.436	15.638
3	Taakuitvoering landstrijdkrachten	1.293.771	1.293.771	10.546
4	Taakuitvoering luchstrijdkrachten	709.310	709.310	12.066
5	Taakuitvoering marechaussee	361.173	361.173	4.608
6	Investerings krijgsmacht	2.263.299	2.009.861	188.526
7	Ondersteuning krijgsmacht door Defensie			
	Materieel Organisatie	851.960	851.960	43.409
8	Ondersteuning krijgsmacht door Commando			
	DienstenCentra	1.127.450	1.127.450	81.364
	Niet-beleidsartikelen	1.783.153	1.783.153	37.431
9	Algemeen	98.233	98.233	
10	Centraal apparaat	1.574.248	1.574.248	37.431
11	Geheime uitgaven	7.470	7.470	
12	Nominaal en onvoorzien	103.202	103.202	

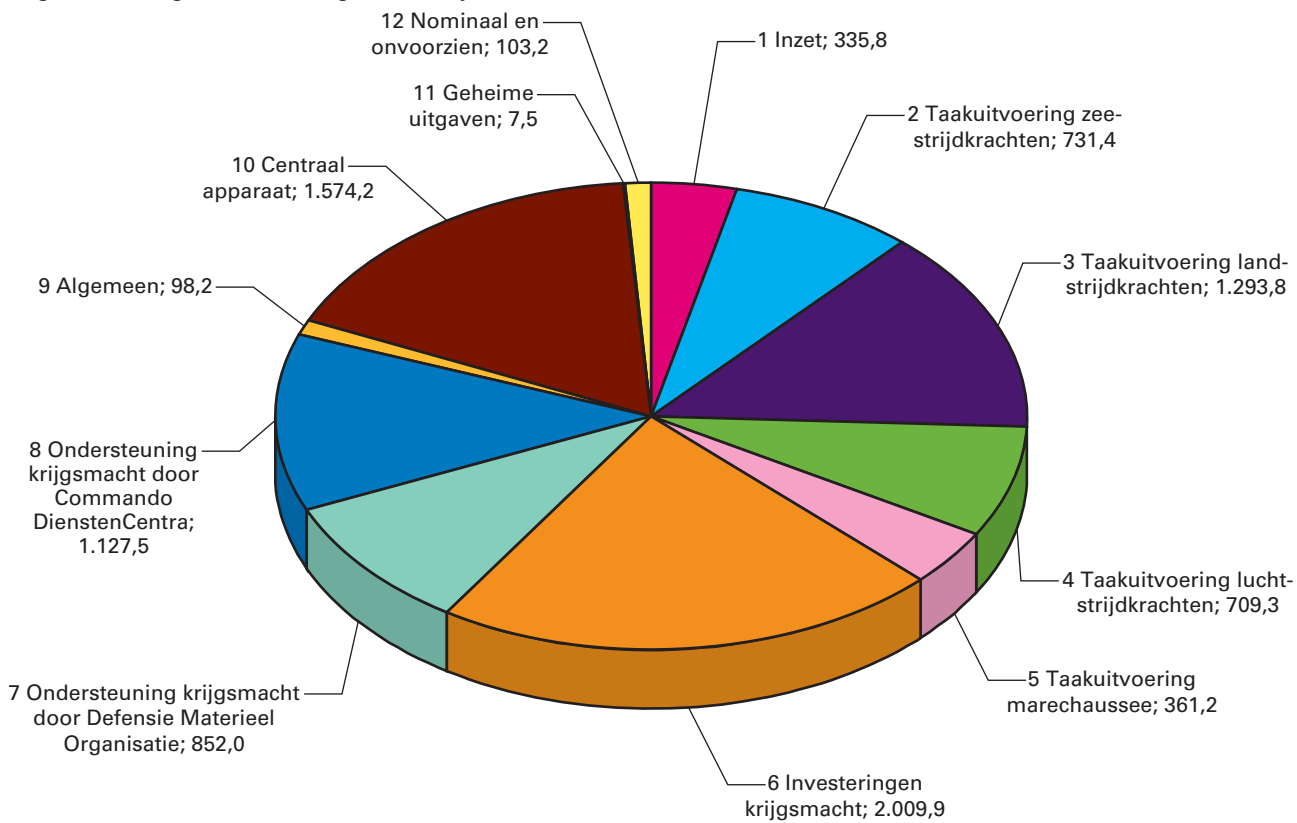
Vastgestelde begrotingsstaat inzake de baten-lastendiensten voor het jaar 2018 (Bedragen x € 1.000)

Bedragen x € 1.000

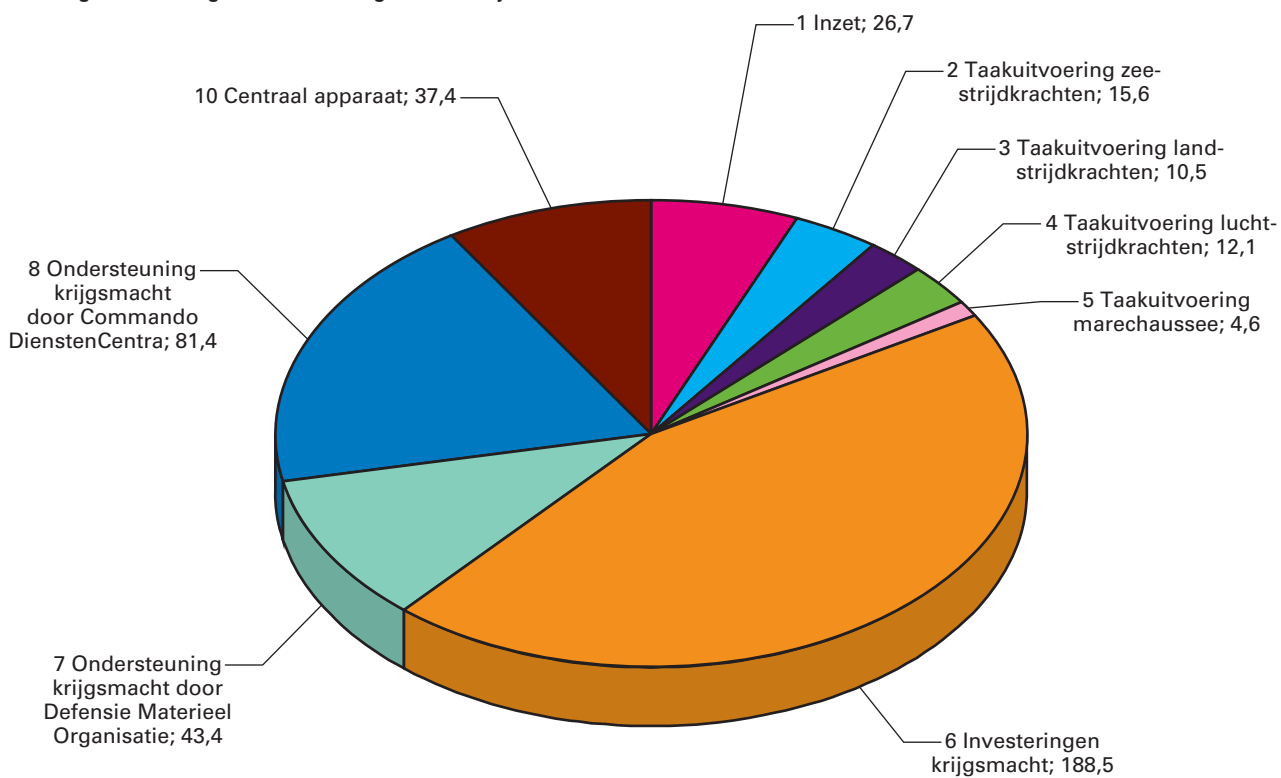
Naam baten-lastendienst	Totaal baten	Totaal lasten	Saldo baten en lasten
Defensie Telematica Organisatie	264.330	264.330	0
Paresto	59.962	59.962	0
Totaal	324.292	324.292	0

Naam baten-lastendienst	Totaal kapitaal- uitgaven	Totaal kapitaal- ontvangsten
Defensie Telematica Organisatie	50.132	26.000
Paresto	591	0
Totaal	0	26.000

Uitgavenverdeling Defensie (bedragen x € 1 miljoen)

Ontvangstenverdeling Defensie (bedragen x € 1 miljoen)

Vergaderjaar 2017–2018

34 775 X

Vaststelling van de begrotingsstaten van het Ministerie van Defensie (X) voor het jaar 2018

Nr. 2

MEMORIE VAN TOELICHTING

Inhoudsopgave

A	ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING BIJ HET BEGRO- TINGSWETSVOORSTEL	2
B	BEGROTINGSTOELICHTING	3
1	Leeswijzer	3
2	Het beleid	5
2.1	De beleidsagenda 2018	5
2.2	De beleidsartikelen	22
2.3	De niet-beleidsartikelen	69
3	Begroting agentschappen	78
3.1	Defensie Telematica Organisatie	78
3.2	Paresto	84
4	Bijlagen	88
4.1	ZBO's en RWT's	88
4.2	Verdiepingshoofdstuk	90
4.3	Moties en toezeggingen	100
4.4	Overzicht Subsidies	109
4.5	Overzicht Evaluaties- en overig onderzoek	111
4.6	Financieel overzicht Wapensystemen	112
4.7	Overzicht uitgaven veteranen en uitgaven zorg en nazorg	120
4.8	Overzicht uitgaven IT	125
4.9	Overzicht Cyber	126
4.10	Lijst van afkortingen	127

A. ARTIKELSGEWIJZE TOELICHTING BIJ HET BEGROTINGSWETS- VOORSTEL

Wetsartikel 1 (begrotingsstaat Ministerie)

De begrotingsstaten die onderdeel zijn van de Rijksbegroting, worden op grond van artikel 1, derde lid, van de Comptabiliteitswet 2001 elk afzonderlijk bij de wet vastgesteld.

Het wetsvoorstel strekt ertoe om de onderhavige begrotingsstaat/ begrotingsstaten voor het aangegeven jaar vast te stellen.

Alle voor dit jaar vastgestelde begrotingswetten tezamen vormen de Rijksbegroting voor dat jaar. Een toelichting bij de Rijksbegroting als geheel is opgenomen in de Miljoenennota.

Met de vaststelling van dit wetsartikel worden de uitgaven, verplichtingen en de ontvangsten vastgesteld. De in de begrotingsstaat/begrotingsstaten opgenomen begrotingsartikelen worden in onderdeel B van deze memorie van toelichting toegelicht (de zogenoemde begrotingstoelichting).

Wetsartikel 2 (begrotingsstaat baten-lastendiensten)

Met de vaststelling van dit wetsartikel worden de baten en lasten en de kapitaaluitgaven en -ontvangsten van de baten-lastendiensten vastgesteld.

De in die begrotingen opgenomen begrotingsartikelen worden toegelicht in onderdeel B (begrotingstoelichting) van deze memorie van toelichting en wel in de paragraaf inzake de diensten die een baten-lastenstelsel voeren.

Met de vaststelling van dit wetsartikel worden de baten en de lasten, het saldo van de baten en de lasten en de kapitaaluitgaven en -ontvangsten van de in de staat opgenomen baten-lastendiensten Defensie Telematica Organisatie (DTO) en Paresto voor het onderhavige jaar vastgesteld. De in die begrotingen opgenomen begrotingsartikelen worden toegelicht in onderdeel B (Begrotingstoelichting) van deze memorie van toelichting en wel in de paragraaf inzake de baten-lastendiensten.

De Minister van Defensie,

J.A. Hennis-Plasschaert

B. BEGROTINGSTOELICHTING

1. LEESWIJZER

Beleidsartikelen

In beleidsartikel 1 Inzet wordt de inzet van de krijgsmacht begroot. Dit betreft de bijdragen van Defensie aan crisisbeheersingsoperaties, contributies aan door de leden gemeenschappelijk gefinancierde (*common funded*) NAVO- en EU-operaties, inzet voor nationale en koninkrijkstaken en overige inzet. Het artikel bevat ook een overzicht voor de structurele inzet die in andere beleidsartikelen is begroot, bijvoorbeeld door de Koninklijke Marechaussee, de Explosieven Opruimingsdienst Defensie en de Kustwachten. Tevens worden vanaf 2015 de middelen van de Ministeries van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking (BH&OS) en Buitenlandse Zaken (BZ) in het kader van het Budget Internationale Veiligheid (BIV) op dit artikel geraamd.

In de beleidsartikelen 2 tot en met 5 wordt de taakuitvoering geraamd voor zeestrijdkrachten (CZSK), landstrijdkrachten (CLAS), luchstrijdkrachten (CLSK), de marechaussee (KMar) en de aan hen gemandateerde inzet, voor zover deze niet valt onder artikel 1. In beleidsartikel 6 zijn de investeringen voor de krijgsmacht opgenomen, te weten investeringen voor materieel, infrastructuur, IT, wetenschappelijk onderzoek en bijdragen aan de NAVO-investeringen. Daarnaast zijn de verkoopopbrengsten voor afstoting van materieel en infrastructuur in dit beleidsartikel opgenomen.

In de beleidsartikelen 7 Ondersteuning door Defensie Materieel Organisatie (DMO) en 8 Ondersteuning door Commando DienstenCentra (CDC) zijn de uitgaven, verplichtingen en ontvangsten geraamd voor de ondersteunende en dienstverlenende defensieorganisaties.

Niet-beleidsartikelen

In het niet-beleidsartikel 9 Algemeen worden de niet specifiek aan een defensieonderdeel toe te wijzen programma-uitgaven opgenomen. In het niet-beleidsartikel 10 Centraal apparaat worden de uitgaven ten behoeve van het centrale apparaat van Defensie begroot, waaronder de Bestuursstaf en de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD), alsmede de niet aan een specifiek artikel toe te wijzen uitgaven voor pensioenen en wachtgelden. Ten slotte worden in de niet-beleidsartikelen 11 en 12 de geheime uitgaven respectievelijk de ramingen voor nominaal en onvoorzien opgenomen.

Overig

In de begroting worden ook de ramingen voor de baten-lastendiensten Defensie Telematica Organisatie (DTO) en Paresto weergegeven. Daarnaast is in de bijlagen informatie opgenomen over de ZBO/RWT's, de mutaties, moties en toezeggingen, subsidies, evaluaties, het financieel overzicht wapensystemen, de uitgaven voor veteranen en de uitgaven voor zorg en nazorg, de uitgaven voor IT alsmede een overzicht voor cyber. De begroting van het Ministerie van Defensie is ook digitaal beschikbaar op de website www.rijksbegroting.nl. Om de toegankelijkheid verder te vergroten zijn in de digitale versie, waar mogelijk, hyperlinks aangebracht naar de achterliggende documenten.

Defensie Materieelprojectenoverzicht

Zoals gebruikelijk ontvangt de Kamer op Prinsjesdag het Materieelprojectenoverzicht (MPO). Hierin wordt per project meer gedetailleerde informatie gegeven dan in de begroting. Zo wordt de samenhang met het defensiebeleid en met andere projecten duidelijk gemaakt. In het MPO zijn de lopende en de geplande strategische materieelprojecten opgenomen met een financiële omvang van meer dan € 25 miljoen, evenals de politiek gevoelige projecten. Daarnaast wordt ingegaan op af te stoten materieel. In deze begroting worden daarom alleen de grotere projectwijzigingen verder toegelicht.

Groeiparaagraaf

In de begroting 2018 zijn ten opzichte van de begroting 2017 de volgende wijzigingen doorgevoerd:

- In de doelstellingenmatrices van de beleidsartikelen 2 tot en met 5 worden de doelstellingen op het gebied van de norm operationele gereedheid weergegeven. Informatie over de inzetbaarheid van de Nederlandse krijgsmacht is operationeel gevoelig. Naar aanleiding van een onderzoek van de MIVD en op advies van de Beveiligingsautoriteit zijn om die reden twee kolommen van de doelstellingenmatrices vertrouwelijk gemaakt. De integrale doelstellingenmatrices zijn als vertrouwelijke bijlage opgenomen bij de inzetbaarheidsrapportage, die tegelijk met de begroting aan de Kamer wordt aangeboden.
- In de toelichting bij het centrale apparaatsartikel (niet-beleidsartikel 10) worden de apparaatsuitgaven van het kerndepartement in tabelvorm onderverdeeld naar het beleidsterrein. Deze verdere uitsplitsing komt tegemoet aan de wens van de Tweede Kamer om inzicht te hebben in de nadere onderverdeling.

2. HET BELEID

2.1 De beleidsagenda 2018

Inleiding

De veiligheidscontext is de afgelopen jaren in hoog tempo veranderd. Crises volgen elkaar snel op en de verscheidenheid, duur en ook complexiteit van dreigingen en risico's zijn fors toegenomen. Interne en externe veiligheid zijn inmiddels twee kanten van dezelfde medaille. Dat wordt keer op keer pijnlijk duidelijk: aanslagen in Europa, radicalisering, het destabiliserende optreden van Rusland in Europa en elders, de ramp met vlucht MH-17, cyberaanvallen met ernstig ontwrichtende gevolgen en migratiestromen naar Europa met grote maatschappelijke impact. Dit alles vindt in belangrijke mate zijn oorsprong in instabiele regio's rondom Europa. Niet alleen onze belangen en waarden, maar ook onze manier van leven en de grondslagen van onze welvaart staan hierdoor op het spel. Veiligheid, welvaart, welzijn en sociale stabiliteit zijn immers onlosmakelijk met elkaar verbonden.

Gelet op de veiligheidssituatie, de drie hoofdtaken van Defensie en de vitale belangen zoals opgenomen in de Internationale Veiligheidsstrategie en de Strategie Nationale Veiligheid zal de Nederlandse defensie-inspanning zich de komende jaren vooral moeten richten op de volgende drie strategische opgaven:

- **Veilig blijven.** Het waarborgen van de veiligheid van onze samenleving en het eigen, NAVO- en EU-grondgebied;
- **Veiligheid brengen.** Het bevorderen van internationale stabiliteit en het tegengaan van dreigingen in de ring rondom Europa en het Koninkrijk;
- **Veilig verbinden.** Het beschermen van de fysieke en digitale knooppuntfunctie van Nederland in de wereld, met inbegrip van de aan- en afvoerlijnen.

Meerjarig perspectief voor de versterking van de krijgsmacht

Tegen deze achtergrond heeft het kabinet, in verschillende brieven en in opeenvolgende begrotingen, een meerjarig perspectief geschetst voor de structurele en stapsgewijze versterking van de krijgsmacht. De Tweede Kamer heeft er op aangedrongen werk te maken van de vervolgstappen in het kader van dit meerjarig perspectief. De brief «Houvast in een onzekere wereld» van 14 februari 2017 (Kamerstuk [33 763, nr. 126](#)) schetst de beoogde lijnen van ontwikkeling in dezen.

De afgelopen jaren heeft dit kabinet al belangrijke maatregelen genomen. Met behulp van opeenvolgende verhogingen van de defensiebegroting, oplopend tot ruim € 920 miljoen structureel in 2020, kan onder meer de basisgereedheid van de krijgsmacht de komende jaren op orde worden gebracht. Met de voorjaarsnota 2017 heeft het kabinet structureel € 20 miljoen extra per jaar beschikbaar gesteld voor de grensbewakingstaak van de Koninklijke Marechaussee (KMar), onder andere op luchthavens. In aanvulling hierop is nogmaals € 2,2 miljoen in 2018 en vanaf 2019 structureel € 23,4 miljoen vrijgemaakt. Daarmee komt de totale intensivering ten behoeve van de grensbewakingstaak op € 43,4 miljoen structureel vanaf 2019. Voorts is er voor de MIVD, verdeeld over 2017, 2018 en 2019, eenmalig € 17 miljoen vrijgemaakt. Hiermee investeert de MIVD in noodzakelijke capaciteit om op potentiële crises of escalatie daarvan te kunnen anticiperen. Ook heeft het kabinet in totaal € 26 miljoen beschikbaar gesteld voor *cybersecurity*. Van dit bedrag wordt

€ 8 miljoen beschikbaar gesteld aan de MIVD voor het aanpakken van cyberspionage en -sabotage.

Zoals reeds meerdere malen gemeld, zijn naast het op orde brengen van de basisgereedheid, de volgende vervolgstappen geïdentificeerd. Die vervolgstappen zijn:

- *Investeren om de huidige krijgsmacht te continueren en vernieuwen*
Defensie heeft de investeringsbehoefte voor de benodigde instandhoudingsprogramma's en vervangingen om de huidige krijgsmacht te kunnen continueren en vernieuwen in kaart gebracht. Zoals in de begroting 2016 en 2017 reeds is vermeld, is de investeringsbehoefte voor de komende jaren groter dan het beschikbare budget. Het is nodig om tijdig de noodzakelijke vervangingen van materieel voor de krijgsmacht uit te voeren.
- *Verbeteren van de operationele (gevechts)ondersteuning (CS/CSS)*
In het kader van operationele duurzaamheid is het van belang de balans tussen de gevechtseenheden en de (gevechts)ondersteunende eenheden, zoals logistieke, geneeskundige en inlichtingeneenheden, te versterken. Zoals bekend kampt Defensie op dit gebied met beperkingen. Versterking van de ondersteunende eenheden zal het voortzettingsvermogen van de krijgsmacht vergroten en de gereedheid ondersteunen. Een beroep op internationale partners is in de praktijk problematisch gebleken, omdat deze capaciteiten ook bij hen schaars zijn.
- *Uitbreiding en modernisering slagkracht*
Defensie moet in staat zijn in te spelen op de steeds weer veranderde veiligheidscontext. Ook moet de krijgsmacht opgewassen zijn tegen technologisch hoogwaardige tegenstanders in conflicten met een hoge geweldsintensiteit en gelijktijdig, voor langere duur en in voldoende omvang kunnen deelnemen aan verschillende activiteiten en operaties. Voorts nopen de razendsnelle ontwikkelingen in het cyber- en informatiedomein tot substantiële maatregelen. Er moet bovendien rekening worden gehouden met een groeiend beroep op de krijgsmacht in het kader van de nationale taken.

Duidelijk is dat versterking en vernieuwing van de krijgsmacht nadrukkelijk hand in hand moeten gaan. Dit is noodzakelijk om, samen met onze bondgenoten en partners, het hoofd te kunnen (blijven) bieden aan de grote diversiteit en ook complexiteit van dreigingen en risico's evenals de snelheid waarmee die opkomen.

Tijdens de NAVO-top in Wales in september 2014 hebben de bondgenoten afgesproken (1) de trend van dalende defensie-uitgaven te keren, (2) te trachten de uitgaven in reële termen te laten stijgen naarmate hun BBP groeit en (3) zich in te spannen om de komende tien jaar (2014–2024) hun defensie-uitgaven in de richting van twee procent van het BBP te bewegen. Een dergelijke afspraak is tevens gemaakt over de richtlijn om ten minste 20 procent van het totale defensiebudget te besteden aan investeringen. Deze afspraken werden tijdens de top in Warschau in juli 2016 herbevestigd.

Met het oog op deze afspraken hebben staats- en regeringsleiders van de NAVO-lidstaten, tijdens de speciale bijeenkomst op 25 mei jl. in Brussel, afgesproken dat de bondgenoten jaarlijks nationale plannen zullen opstellen en elkaar daarover informeren. De eerste plannen moeten uiterlijk eind 2017 worden ingediend. De uitvoering van deze plannen zal jaarlijks worden besproken door de Ministers van Defensie. Zo wordt

inzichtelijk welke stappen de bondgenoten hebben gezet om de afspraken uit 2014 na te komen. De nationale plannen moeten in ieder geval de volgende elementen bevatten:

1. Politiek goedgekeurde plannen om stappen te zetten in overeenstemming met bovenstaande afspraken van de NAVO top in Wales.
2. De mate waarin hogere defensie-uitgaven zullen worden gebruikt voor het behalen van de capaciteitendoelstellingen die in het kader van het *NATO Defense Planning Process* (NDPP) aan een bondgenoot zijn toegewezen en het adresseren van de capaciteitstekorten die de NAVO heeft geïdentificeerd.
3. Een vooruitblik naar de verwachte inzet binnen en buiten NAVO-kader in het komende jaar.

Prioriteiten 2018

In 2018 zal Defensie voortvarend werken aan de volgende prioriteiten:

1. Versterken van de gereedheid van de krijgsmacht;
2. Vernieuwen van het operationele domein, inclusief de ondersteuning;
3. Verdiepen van de internationale samenwerking;
4. Verankeren van financiële duurzaamheid;
5. Investeren in werkgeverschap.

1. Versterken van de gereedheid van de krijgsmacht

De krijgsmacht moet er staan als het erop aankomt. Het vermogen om missies vol te houden, ook bij conflicten met een hogere geweldsintensiteit, is belangrijker geworden. De kans dat sprake is van een gelijktijdig beroep op de krijgsmacht, in het kader van de drie strategische opgaven of de hoofdtaken van Defensie, is groter geworden. Capaciteiten kunnen maar één keer worden ingezet. Een gelijktijdig beroep op de krijgsmacht in het kader van bijvoorbeeld de snelle reactiemachten van de EU en NAVO heeft met andere woorden direct effect op de inzet in nationaal en internationaal verband evenals de gereedstelling. Het verder versterken van de basisgereedheid heeft dan ook onverkort prioriteit.

In het kader van het herstel van de basisgereedheid in 2021 wordt er in 2018 met voorrang gewerkt aan de volgende aspecten:

- **Personele gereedheid (PG).** Een te lage instroom en een te hoge uitstroom van personeel hebben een negatief effect op het herstel van de basisgereedheid. Het succesvol werven en behouden van personeel is derhalve van groot belang. Een plan van aanpak «behoud en werving» is opgesteld. Ook het concept van de adaptieve krijgsmacht moet (op de langere termijn) daarbij helpen. Om beter inzicht te krijgen in de kwalitatieve aspecten van de personele gereedheid wordt, conform de aanbevelingen van de Algemene Rekenkamer, gezien hoe dit inzicht zoveel mogelijk kan worden geüniformeerd. Hierbij dient rekening te worden gehouden met de specifieke (personele) gereedheidskenmerken per eenheid en de rol van de commandant in het gereedstellingsproces.
- **Materiële gereedheid (MG).** Ook in 2018 wordt voortvarend gewerkt aan de verdere verbetering van de leverbetrouwbaarheid en voorraadbeschikbaarheid van inzetbaarheidsbepalende reserveonderdelen. Daarnaast worden in overeenstemming met de aanbevelingen uit het IBO Wapensystemen (Kamerstuk [33 279, nr. 15](#)) instandhoudingsanalyses uitgevoerd. Na de reeds uitgevoerde analyses voor de PzH2000, het LCF en de Apache in 2016, zijn in 2017 aanvullende instandhoudingsanalyses uitgevoerd voor dertien andere wapensystemen, zoals CV90, Chinook, F-16, OPV en FRISC. De resterende analyses, zoals voor

de Cougar, NH-90 en *Landing Craft Utility* (LCU) worden in 2018 uitgevoerd. Op basis van de instandhoudingsanalyses worden de geïntegreerde onderhouds- en gebruiksplannen van de wapensystemen geactualiseerd. De instandhoudingsanalyses, geïntegreerde plannen, voldoende herstelcapaciteit en de versterking van de verwervingsketen zijn belangrijke voorwaarden om een structurele verbetering van de materiële gereedheid te bewerkstelligen. Ook wordt de komende jaren gewerkt aan een verdere versterking van de competenties en kennis van het personeel van de materieel logistieke organisaties.

- Geoefendheid (GO). In 2018 zal er met verschillende oefeningen onder meer worden gewerkt aan het herstel van de generieke geoefendheid, de integratie van Nederlandse eenheden in EU- of NAVO-verband, het opwerken van eenheden voor gereedstelling in 2019 en de samenwerking met strategische partners. Belangrijk in dit kader is de Nederlandse deelname aan de NAVO-oefening *Trident Juncture* in Noorwegen. Hier oefenen ongeveer 35.000 militairen voor het grootschalig en gecombineerd optreden in de hoogste dreigingsscenario's.

In het jaarverslag en bij de begroting rapporteert Defensie over de inzetbaarheid en de gereedheid van de krijgsmacht.

2. Vernieuwen van het operationele domein, inclusief de ondersteuning

Versterking en vernieuwing van de krijgsmacht moeten hand in hand gaan. Het gaat daarbij niet alleen om vernieuwing van het materieel, maar ook om vernieuwing van de organisatie. Zo moet de invoering van het concept van de adaptieve krijgsmacht de flexibiliteit en het aanpassingsvermogen van de organisatie vergroten. Dit gebeurt bijvoorbeeld door commandanten meer vrijheid te geven om binnen het toegekende budget vast te stellen welke capaciteit nodig is voor het uitvoeren van opgedragen taken. In oktober 2017 wordt de Tweede Kamer via de jaarrapportage inzake de adaptieve krijgsmacht verder geïnformeerd over de voortgang hiervan.

Het oprichten van een Special Operations Command

Het belang dat aan *Special Operations Forces* (SOF) wordt toegekend, is in internationaal verband onmiskenbaar toegenomen. Speciale strijdkrachten zijn zeer geschikt voor onder andere gerichte interventies in hybride conflictsituaties, in het kader van terrorismebestrijding en tegen irregulier opererende tegenstanders. De vraag naar de inzet van speciale strijdkrachten neemt snel toe. Actuele voorbeelden zijn de missies in Irak en Mali.

In 2018 start Defensie met de inrichting van een *Special Operations Command* (SOCOM). De commandant van het SOCOM valt rechtstreeks onder de CDS en wordt verantwoordelijk voor de coördinatie van de gereedstelling en inzet van SOF-eenheden en de doorontwikkeling van het SOF-optreden.

Investeren in nieuw materieel en instandhouding

Ten opzichte van de defensiebegroting 2017 zijn in het investeringsplan diverse projecten herschikt. De ramingen voor het project «Vervanging en Modernisatie van de Chinook» sluiten nu beter aan op de verwachte realisatie. Andere projecten, waaronder de vervanging van de brugleggende tank, MK-48, NH-90 en VOSS, komen later gereed.

Een overzicht van de wijzigingen is opgenomen bij artikel 6 Investeringskrijgsmacht. Daarnaast is de informatie opgenomen in het Materieel Projecten Overzicht 2018.

Innovatie

De Nederlandse krijgsmacht moet permanent innoveren om tegenstanders het hoofd te kunnen blijven bieden. Innoveren is ook van belang om burgerslachtoffers te voorkomen en militairen toereikende bescherming te bieden. Geopolitieke, technologische en sociaal-maatschappelijke ontwikkelingen en toegenomen kwetsbaarheden leiden tot risico's, maar bieden ook kansen. In dat kader werkt Defensie gericht en samenhangend aan de versterking van relevante kennisgebieden, nationale en internationale samenwerking op het gebied van onderzoek en ontwikkeling en het innovatieve vermogen van de defensieorganisatie. Daarbij staan in 2018 de volgende doelstellingen centraal:

- *Bevorderen en verankeren van innovatie.*
Innovatie ontstaat veelal door samenwerking en gebeurt bovendien steeds vaker in de civiele sector. Naast kennisinstellingen, defensiebedrijven en andere overheden gaat het nadrukkelijk om partijen buiten de defensiesector, zoals universiteiten, bedrijven en start-ups. Team FRONT (Future Relevant Operations in Next generation Technology) speelt hierin een centrale rol als aanjager en schakel met nieuwe partners. Hierbij gaat het in 2018 bijvoorbeeld om het verbinden van defensie met start-ups. Dat gebeurt in samenspraak met Yes! Delft, verbonden met de TU Delft. Succesvol innoveren reikt vanzelfsprekend verder dan technologische vernieuwing. Succesvol innoveren vraagt verder om betrokkenheid van de gehele defensieorganisatie. Bottom-up initiatieven worden in dat kader aangemoedigd en bevorderd. Met het recent opgerichte innovatienetwerk Defensie wordt ingezet op het verbinden van dergelijke initiatieven. Kruisbestuiving en elkaar ondersteunen zijn sleutelwoorden in dezen.
- *Het versterken van samenwerking bij kennisopbouw en innovatie, nationaal en internationaal*
Het Ministerie van OCW investeert de komende jaren via de Nationale Wetenschapsagenda (NWA) in fundamenteel en toegepast onderzoek door universiteiten en onderzoeksinstituten. Defensie wil in 2018 aansluiten bij relevante routes van de nieuwe NWA, zoals big data en kwantum. Het Ministerie van EZ wil in het kader van het topsectorenbeleid nadrukkelijker inzetten op toegepast publiek-privaat onderzoek op het gebied van ICT en opkomende technologiegebieden, zoals geavanceerde materialen, nanotechnologie en kwantum. Defensie is nauw betrokken bij de uitwerking van nieuwe initiatieven ter zake, met als doelstelling het bundelen van krachten met partners uit het bedrijfsleven, kennisinstellingen en departementen in 2018. Ook in internationaal verband zet Defensie in op meer samenwerking. Hiertoe hebben Nederland en Noorwegen in 2015 het *Strategic Mutual Assistance in Research & Technology* (SMART-) initiatief genomen, met als lange-termijn doelstelling een complementaire, defensie-specifieke kennisbasis. In dat kader wordt in 2018 begonnen met Milspace II, een project op het terrein van het militair gebruik van de ruimte. Belangrijk aandachtspunt in 2018 is de uitwerking van het *research window* van het European Defence Fund (EDF). Hier liggen nadrukkelijk kansen, zowel voor Defensie als voor Nederlandse kennisinstellingen en defensie- en veiligheidsindustrie.

3. Verdiepen van de internationale samenwerking

De ingezette koers van verdieping van de internationale militaire samenwerking wordt ook in 2018 vervolgd.

NAVO

De NAVO neemt maatregelen om zich steeds weer aan de veranderende veiligheidssituatie aan te passen. Zo is er nadrukkelijk sprake van hernieuwde aandacht voor afschrikking en de collectieve verdediging. De *NATO Reponse Force* (NRF) is uitgebreid en de NAVO stelt hogere eisen aan de gereedheid en inzetbaarheid van de NAVO-strijdkrachten. Voorts is er sinds begin 2017 een vooruitgeschoven NAVO-aanwezigheid in de Baltische staten en Polen (*Enhanced Forward Presence*, EFP). Nederland levert elk jaar bijdragen aan de NRF. In 2018 betreft het onder meer een gemechaniseerd bataljon, fregatten en F-16's. Eind 2017 wordt de Kamer in de jaarlijkse brief over de Nederlandse bijdragen aan snelle reactiemachten geïnformeerd over de inzet in 2018 en verder.

Deze militaire maatregelen brengen tot uitdrukking dat het bondgenootschap onmiddellijk zal reageren op een schending van het verdragsgebied. Tegelijkertijd blijft de NAVO streven naar een inhoudsvolle dialoog met alle landen, dus ook met Rusland. Het is van belang de communicatielijnen open te houden om de risico's op misverstanden en onbedoelde escalatie te voorkomen.

Nederland acht het van belang dat de NAVO zich niet louter richt op afschrikking en de collectieve verdediging, maar ook actief blijft op het gebied van crisismanagement en coöperatieve veiligheid. Zo levert het bondgenootschap een belangrijke bijdrage aan de capaciteitsopbouw van de defensie- en veiligheidssector in partnerlanden, waaronder Irak en Jordanië. Tijdens de NAVO-top in Brussel op 25 mei 2017 is afgesproken dat de NAVO een grotere rol moet spelen bij het bestrijden van terrorisme. De capaciteitsopbouwactiviteiten stellen partnerlanden in staat terrorisme doelmatiger te bestrijden. Daarnaast ondersteunt de NAVO de anti-ISIS coalitie met AWACS-radarvliegtuigen en draagt de NAVO-operatie *Sea Guardian* bij aan het in kaart brengen van migratiestromen en de bestrijding van internationale criminaliteit en terrorisme.

In 2018 is een reguliere NAVO-top voorzien. Tijdens deze bijeenkomst zullen de internationale veiligheidscontext en de staat van het bondgenootschap centraal staan.

EU

De versterking van het Europese veiligheids- en defensiebeleid staat hoog op de Europese agenda. De veranderende veiligheidscontext en de *EU Global Strategy* hebben de Europese veiligheids- en defensiesamenwerking in een stroomversnelling gebracht. Het is voor alle lidstaten duidelijk dat de EU meer verantwoordelijkheid moet nemen. In 2016 en 2017 zijn belangrijke stappen gezet om de Europese veiligheids- en defensiesamenwerking te versterken. In 2018 zal de uitvoering van de maatregelen uit het *Implementation Plan on Security and Defence*, de voorstellen ter versterking van EU-NAVO samenwerking en het Europees Defensieactieplan van de Europese Commissie de aandacht opeisen.

Voorts zal Nederland in 2018 samen met België en Luxemburg één van de twee actieve EU *Battlegroups* (EUBG) leveren als onderdeel van de EU snelle reactiemacht (EU *Battlegroup*). De Benelux-landen zullen hierbij het

gehele jaar optreden als *Framework Nation* (FN), waarbij Nederland een coördinerende rol als *secretary nation* (aanspreekpunt) op zich neemt.

Frontex

In oktober 2016 is de nieuwe Frontex verordening aangenomen. De nieuwe verordening zorgt er voor dat Frontex als agentschap uitgroeit tot een Europees agentschap voor grens- en kustwacht, met onder andere de uitbreiding van het aantal taken. De KMar levert in 2018 een bijdrage aan de *Rapid Reaction Pool*, die bij zeer urgente situaties wordt ingezet om illegale migratie tegen te gaan. Ook levert de KMar personeel aan reguliere operaties van Frontex. De onderhandelingen voor de bijdrage van Nederland in 2018 worden in het najaar van 2017 gevoerd.

Bilaterale samenwerking

Op 1 januari 2017 zijn België en Nederland gestart met de gezamenlijke bewaking van het Benelux-luchtruim. Deze samenwerking zorgt voor belangrijke voordelen. Omdat de luchtbewakingstaak bij toerbeurt wordt uitgevoerd, is het niet langer noodzakelijk dat er permanent twee jachtvliegtuigen in Nederland paraat staan.

Ook tekenden België en Nederland op 30 november 2016 een intentieverklaring over de gezamenlijke vervanging van de M-fregatten en mijnenbestrijdingsvaartuigen. Nederland neemt de leiding bij de vervanging van de fregatten, België bij de vervanging van de mijnenbestrijdingsvaartuigen. Het gebruik van hetzelfde materieel vormt ook nu al de basis voor de succesvolle marine samenwerking (BENESAM), waarbij België en Nederland hun opleidingen, onderhoud en staven vergaand hebben geïntegreerd.

De samenwerkingsovereenkomsten tussen Duitsland en Nederland worden verder geconcretiseerd. Op 29 augustus 2017 heeft de CDS een overeenkomst ondertekend over de integratie van een Duitse eenheid in het Defensie Grondgebonden Luchtverdedigingscommando (DGLC). In 2018 wordt het integratietraject van het Duitse *Seebataillon* in het CZSK vervolgd.

Namens Nederland en Luxemburg heeft de NAVO een contract getekend voor de aanschaf van *Multi Role Tanker Transport* vliegtuigen (MRTT). België, Duitsland en Noorwegen hebben besloten zich aan te sluiten.

De samenwerking met Noorwegen wordt verder aangehaald. In 2017 hebben Nederland en Noorwegen nauw samengewerkt in het kader van de *Enhanced Forward Presence* in Litouwen. In 2018 zullen Nederlandse eenheden samen met Noorse eenheden in Noorwegen trainen.

Met het ondertekenen van een *Joint Vision Statement* op 17 juni 2017 is de bredere Brits-Nederlandse defensiesamenwerking bekrachtigd. In 2018 zal duidelijk moeten worden wat de gevolgen zijn van de Brexit voor de veiligheidssamenwerking tussen het Verenigd Koninkrijk en de EU, in het bijzonder voor de Britse bijdrage aan activiteiten in het kader van het Gemeenschappelijk Veiligheids- en Defensiebeleid. Het Verenigd Koninkrijk heeft laten weten een betrouwbare en actieve veiligheidspartner te willen blijven. De Brits-Nederlandse defensiesamenwerking zal naar verwachting onveranderd hecht blijven. Zo worden geen directe gevolgen verwacht voor de samenwerking in de *Joint Expeditionary Force* (JEF) en de UK/NL Amphibious Force.

4. Verankeren van financiële duurzaamheid

De structurele betaalbaarheid van de krijgsmacht vergt een evenwicht tussen de inzetbaarheidsdoelstellingen en beschikbare financiële middelen. Het is belangrijk dat Defensie dat evenwicht, bij gelijkblijvend beleid, kan garanderen. De afgelopen jaren is hier veel energie in gestoken. Defensie heeft thans meer en toenemend inzicht in de benodigde budgetten om de huidige doelstellingen te halen. Tevens werkt Defensie intensief aan het herstel van de basisgereedheid in 2021. Dit evenwicht moet uiteraard ook op de lange termijn kunnen worden gehandhaafd. Daarvoor zijn vervolgstappen geïdentificeerd in het kader van het meerjarig perspectief.

Defensie werkt met wapensystemen, infrastructuur en IT die vaak lang mee gaan, soms tot dertig jaar of nog langer. Regelmatig is er een technische update of groot onderhoud nodig. Het afgelopen jaar is in beeld gebracht welke vervangingsinvesteringen, welke updates en welk groot onderhoud de komende vijftien jaar nodig zijn om de huidige krijgsmacht operationeel en financieel duurzaam in stand te houden. Het versterken van de financiële duurzaamheid vergt een niet-aflatende aandacht. Verbeteringen worden vormgegeven in beheersbare, realistische stappen.

De afgelopen jaren is geïnvesteerd in instructies voor kostenbatenanalyses, ramingssystematiek en risicomanagement. Deze instructies moeten de betrouwbaarheid van de planning van investeringsprojecten vergroten. De inspanningen in 2018 zullen gericht zijn op het structureel inbedden van deze nieuwe instructies in de dagelijkse praktijk. Ook ten aanzien van de exploitatie-uitgaven zijn belangrijke stappen gezet om deze beter beheersbaar te maken. Zo maakt Defensie steeds meer gebruik van normeringen, zowel voor materieel als voor personeel.

Vanaf 2018 zal de gelijktijdige sturing op formatie, vulling en budget ($O=P=F$) worden losgelaten. Het budget wordt leidend en wordt op basis van de formele formatie bepaald. Binnen dit budget krijgen commandanten de vrijheid om de capaciteit vast te stellen die zij nodig hebben om de opgedragen taken uit te voeren. Hiermee wordt een stap gezet in een betere beheersing van de uitgaven. Deze nieuwe werkwijze sluit aan bij het concept van de adaptieve krijgsmacht.

Voorts zal in 2018 verder worden gewerkt aan het verbeteren van het kosteninzicht als basis voor een toekomstbestendige sturing van de bedrijfsvoering. De administratieve systemen moeten hiervoor worden aangepast. Eerst zijn de kosten van wapensystemen aan de beurt. Zodra het benodigde inzicht er is, wordt de aandacht verlegd naar andere onderwerpen, totdat uiteindelijk inzicht kan worden geboden in de kosten van volledige operationele eenheden.

5. Investeren in werkgeverschap

Het personeel van Defensie kenmerkt zich door gedrevenheid, doorzettingsvermogen, professionaliteit en onderling kameraadschap. Om zeker te stellen dat het personeel in staat is zijn werk te blijven doen, is het verdere herstel van de basisgereedheid van groot belang. Meer inzetbaar materieel, nieuwe collega's en voldoende oefeningen moeten hier in sterke mate aan bijdragen.

Defensie heeft als werkgever een bijzondere zorgplicht voor veteranen en (oud)personeel met werk gerelateerde gezondheidsklachten. Het eindoordeel van de evaluatie van het veteranenbeleid was positief over het beleid en de uitvoering daarvan. De evaluatie kent acht hoofdaanbevelingen voor verdere verbeteringen. De aanbevelingen zullen in 2018 verder worden uitgewerkt, conform mijn brief van 21 december 2016 (Kamerstuk [30 139, nr. 170](#)).

Defensie is een van de grootste werkgevers van Nederland. De arbeidsmarkt verandert de komende jaren in hoog tempo door technologische, demografische, economische en maatschappelijke ontwikkelingen. Behoud en werving van personeel vragen volop de aandacht. Defensie moet beter inspelen op de redenen waarom collega's vroegtijdig uitstromen, want iedere medewerker die eerder dan voorzien Defensie verlaat is een verlies van kennis en ervaring. Om voldoende instroom van nieuwe medewerkers te genereren zal Defensie zich, meer dan nu, richten op het veranderende verwachtingspatroon van jongeren. Het plan van aanpak «behoud en werving» gaat nader in op de reeds genomen en de nog te nemen maatregelen.

De militaire gezondheidszorg is de afgelopen jaren doelmatiger ingericht. Wel moet de aansturing van en samenwerking in de keten worden versterkt om zo het medisch functiegebied meer als één domein te laten functioneren. Dit project zal grotendeels halverwege 2018 vorm krijgen.

Voortdurende aandacht voor de veiligheid van het personeel is noodzakelijk en van groot belang. De rapporten van onder meer de Onderzoeksraad voor Veiligheid (OVV) onderstrepen dit. Hierbij zijn drie zaken van belang: de beschikbaarheid van voorzieningen om veilig te kunnen werken en oefenen, het op orde hebben van voorschriften en procedures, zo ook de naleving hiervan. Dit vraagt om kennis en bewustzijn van de regels en duidelijkheid over verantwoordelijkheden en rollen. Ook in 2018 zal Defensie intensief werken aan structurele en speciale aandacht voor de veiligheidscultuur, evenals de correcte en volledige naleving van wet- en regelgeving en een beter risicomanagement. Prioriteit ligt bij de thema's schieten en omgaan met munitie, gevaarlijke stoffen, de vastgoedketen en de veiligheid van arbeidsmiddelen en installaties.

Defensie wil graag snel met de bonden tot goede afspraken komen over de arbeidsvoorwaarden. In eerdere arbeidsvoorwaarden(deel)akkoorden zijn voornemens uitgesproken om te komen tot een modernisering van de militaire bezoldiging, de diensteinderegeling en het militair pensioenstelsel.

Voorziene inzet van de krijgsmacht in 2018

Naast waardevolle ondersteuning van civiele autoriteiten in Nederland en meer kleinschalige bijdrages aan missies en operaties overal ter wereld zullen de eenheden van de krijgsmacht in 2018 worden ingezet voor:

- *Vooruitgeschoven NAVO-aanwezigheid in Litouwen*
Met het oog op de veranderde opstelling van Rusland hebben de bondgenoten tijdens de NAVO-top in Warschau in juli 2016 onder meer besloten tot een vooruitgeschoven aanwezigheid (*Enhanced Forward Presence*) in de Baltische staten en Polen. Deze NAVO-presentie brengt tot uitdrukking dat een schending van het verdragsgebied leidt tot de onmiddellijke betrokkenheid van het gehele bondgenootschap. Nederland neemt sinds begin 2017 en ook in 2018 deel aan de vooruitgeschoven NAVO-aanwezigheid in Litouwen. De Nederlandse

- militairen maken deel uit van een multinationale *battlegroup* onder leiding van Duitsland. Naast Duitsland en Nederland leveren België, Luxemburg en Noorwegen bijdragen aan deze eenheid.
- *Resolute Support (Afghanistan)*
De huidige Nederlandse inzet bedraagt ongeveer honderd militairen in Kabul en de noordelijke provincie Balkh, in de omgeving van de stad Mazar-e-Sharif, waar Duitsland de leiding heeft. De Nederlandse inzet is gericht op de advisering van de *Afghan National Defence and Security Forces* (ANDSF), het leveren van medische capaciteit evenals transport en beveiliging. Daarnaast levert Nederland een *National Support Element* (NSE) en enkele stafofficieren. Deze bijdrage zal in 2018 worden voortgezet.
 - *Operation Inherent Resolve (OIR)*
Vanwege de snelle opmars van ISIS in Irak en Syrië, de grove mensenrechtenschendingen die daarmee gepaard gingen en de directe bedreiging die ISIS ook voor Europa vormt, neemt Nederland sinds oktober 2014 deel aan de internationale coalitie die op verzoek van de Iraakse regering ISIS bestrijdt. De strijd tegen ISIS ontwikkelt zich voortdurend en Nederland past zijn activiteiten aan de veranderende behoeften aan. De Nederlandse inzet bestaat thans uit een detachement van trainers en ondersteuning als deel van de *Capacity Building Mission Iraq* (CBMI), die zowel conventionele als speciale eenheden van de Iraakse strijdkrachten, inclusief de Koerdische Peshmerga, opleiden. Tevens is Nederland actief in de luchtcampagne van de internationale coalitie tegen ISIS. Op 1 juli 2016 heeft België de F-16 inzet van Nederland overgenomen. Nederland verzorgt sindsdien de *Force Protection* voor het Belgische F-16 detachement, zoals de Belgen dit eerst voor Nederland deden. In 2018 zal Nederland weer bijdragen met een hernieuwde inzet van F-16's en de bijdrage aan CBMI voortzetten.
 - *United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali (MINUSMA)*
In 2016 heeft Nederland zijn deelname aan de VN-missie in Mali, MINUSMA, verlengd tot eind 2017. Het belangrijkste doel van de Nederlandse militaire bijdrage aan MINUSMA blijft een goede en overdraagbare inlichtingenketen. De Nederlandse militaire bijdrage heeft in 2016 bestaan uit analisten en inlichtingenpersoneel voor de hoofdkwartieren in Bamako en Gao. Het helikopterdetachement in Gao is per 1 maart 2017 overgenomen door Duitsland. Ook heeft Nederland speciale eenheden geleverd. De totale Nederlandse militaire inzet neemt in de loop van 2017 af van ongeveer 350 militairen naar minder dan 290 militairen aan het einde van het jaar. Deze inzet zal in 2018 worden verlengd.

Inzetbaarheidsdoelstellingen Defensie

Vanaf 2018 is de krijgsmacht inzetbaar voor:

1. De verdediging van het eigen en het bondgenootschappelijke grondgebied, inclusief de Caribische delen van het Koninkrijk, zo nodig met alle beschikbare middelen. Deze taak wordt in bondgenootschappelijk verband uitgevoerd. In dat kader kan ook de NAVO een beroep doen op Nederland.
2. De deelname aan operaties wereldwijd ter bevordering van de internationale stabiliteit en rechtsorde, voor noodhulp bij rampen en humanitaire crises en voor de bescherming van de belangen van het Koninkrijk. Deze operaties worden meestal in internationaal verband uitgevoerd, waarbij bijdragen van

verschillende partners in samengestelde eenheden worden geïntegreerd. In dat kader kan de krijgsmacht de volgende bijdragen leveren:

- Op land: Eenmalig een samengestelde taakgroep van brigadeomvang of langdurig een samengestelde taakgroep van bataljonsomvang. Naast de langdurige inzet van een bataljonstaakgroep kunnen gedurende kortere tijd een tweede bataljonstaakgroep en langere tijd kleinere bijdragen worden ingezet (inclusief de presentie in het Caribisch gebied).
- Op en vanaf zee: Eenmalig een maritieme taakgroep van vijf schepen of langdurig twee schepen afzonderlijk, waarbij vloot en mariniers geïntegreerd optreden.
- In de lucht: Tot de vervanging van de F-16 – voorzien in 2023 – eenmalig een groep van acht jachtvliegtuigen of langdurig een groep van vier jachtvliegtuigen. Na de vervanging van de F-16 eenmalig of langdurig een groep van vier jachtvliegtuigen. Helikopters ondersteunen het optreden op land en zee.
- Speciale operaties: Langdurige deelname van compagniesomvang aan een *joint* taakgroep *Special Forces*.
- Cyberoperaties: Defensieve en offensieve cybertaken evenals inlichtingenvergaring.
- Nichecapaciteiten (naast *Special Forces* en offensieve cybercapaciteit): Onderzeeboten, het Duits-Nederlandse Legerkorps hoofdkwartier, Luchttransport, *Air-to-Air Refuelling*, Patriots en het *Civil-Military Interaction* commando.

Al deze vormen van inzet zijn inclusief ondersteunende eenheden, zowel de gevechtsondersteuning (*combat support*) als de logistieke ondersteuning (*combat service support*). Vooral voor logistieke ondersteuning kan een beroep worden gedaan op internationale partners. Andersom is de ondersteuning van internationale partners door onze krijgsmacht eveneens mogelijk. De inzet van afzonderlijke modules van ondersteunende capaciteiten is ook een optie.

3. Het bijdragen aan de nationale veiligheid onder civiel gezag. In dat kader levert de krijgsmacht de in wettelijke en interdepartementale afspraken vastgelegde bijdragen. Het gaat hierbij om:
 - De uitvoering van structurele nationale taken zoals de politietaken van de Koninklijke Marechaussee, de beveiliging van het Nederlandse luchtruim met jachtvliegtuigen, de coördinatie van en de bijdrage aan de Kustwacht Nederland evenals de hydrografische taak;
 - Het samen met veiligheidspartners kunnen optreden tegen digitale bedreigingen en aanvallen (cybercapaciteit);
 - Militaire bijstand en steunverlening bij handhaving van de rechtsorde, de openbare orde en veiligheid, in het bijzonder met de in de catalogus Intensivering Civiel-Militaire Samenwerking (ICMS) gegarandeerde capaciteiten;
 - Militaire bijstand bij de bestrijding van terrorisme, rampen en crises – zo nodig met alle op dat moment beschikbare eenheden.
4. Een permanente militaire presentie in het Caribisch gebied, zowel voor de verdedigingstaak (zie doelstelling 1) als voor de ondersteuning van lokale en regionale civiele autoriteiten (zie doelstelling 3, in het bijzonder de ondersteuning van de

Kustwacht, de regionale drugsbestrijding, de politietaken van de Koninklijke Marechaussee en het beteugelen van woelingen). De permanente presentie bestaat uit een vaste compagnie van het CZSK en een roulerende compagnie van het CLAS, een bootpeloton, een groot bovenwaterschip, een ondersteuningschip en een brigade KMar. Als de situatie dit vereist, kan de militaire presentie in het Caribisch gebied worden vergroot. Dit zal dan wel ten koste gaan van de overige inzetmogelijkheden.

Financiële gevolgen

In onderstaande tabel staan de mutaties ten opzichte van de vastgestelde begroting 2017 (in bijlage 4.2 verdiepingshoofdstuk is dit nader uitgewerkt).

TOTAAL DEFENSIE (bedragen x € 1 miljoen)							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Standen ontwerpbegroting 2017	8.242,4	8.686,2	8.799,7	8.879,7	8.856,4	8.716,2	8.699,8
Amendement op de ontwerpbegroting		8,0	8,0	8,0	8,0	8,0	8,0
Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2017	0,0	264,8	314,0	171,1	159,1	162,1	101,9
Stand voorjaarsnota 2017	8.242,4	8.959,0	9.121,7	9.058,8	9.023,5	8.886,3	8.809,7
<i>Belangrijkste mutaties</i>							
1. Interdepartementale Budgetoverhevelingen	0,0	2,6	12,0	10,3	11,1	10,4	9,3
2. Lening ABP	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	- 8,3
3. Intensivering grensbewaking KMar			22,2	43,4	43,4	43,4	43,4
4. Kasschuif KMar naar 2018		- 9,0	9,0				
5. Aandeel Toegekend budget Wet Inlichtingen en Veiligheidsdiensten	0,0	10,2	9,5	9,5	9,5	9,5	9,5
6. Kasschuif WIV gelden	0,0	- 6,9	1,6	2,9	0,1	2,3	0,0
7. Doorwerking ontvangsten HGIS			20,0				
8. Versterken cybersecurity (deel MIVD)			8,0	8,0	8,0	8,0	8,0
Standen ontwerpbegroting 2018	8.242,4	8.956,0	9.204,0	9.132,9	9.095,6	8.959,9	8.871,6

1. Interdepartementale budgetoverhevelingen

Dit betreft onder andere:

- De bijdragen van diverse ministeries voor het project Maritiem Operatie Centrum ten behoeve van de Kustwacht Nederland met bijbehorende huisvesting (voor 2018 € 8,6 miljoen);
- De bijdrage van de Ministeries van Financiën en Economische Zaken voor de financiering van een 10-jaars onderhoudscontract van de kustwachtvliegtuigen (structureel € 0,7 miljoen);
- De bijdrage (€ 2,7 miljoen) van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu voor de «*capacity gap*» ten behoeve van de kustwachtvliegtuigen (Dorniers).

2. Lening ABP

Defensie is met het ABP een lening overeengekomen voor het op kapitaaldekking brengen van de militaire ouderdomspensioenen. De ramingen voor opname en aflossing van de lening zijn met de begroting 2017 aangepast naar de actuele cijfers. Voor het begrotingsjaar 2022 heeft hierop nog een correctie plaatsgevonden.

3. Intensivering grensbewaking KMar

Met de voorjaarsnota 2017 heeft het Kabinet structureel € 20 miljoen extra per jaar beschikbaar gesteld voor de grensbewakingstaak van de KMar, onder andere op luchthavens. Deze intensivering wordt overgeheveld vanuit de begroting van Veiligheid en Justitie. Hiermee kan de KMar de reeds ingezette verhoging van de capaciteit voor grensbewaking met 135 vte voortzetten en daar bovenop uitbreiden met 65 vte.

Om verdere capaciteitstekorten, ten behoeve van de grensbewakingstaak op luchthavens en maritieme doorlaatposten van de KMar, op te lossen wordt in 2018 € 2,2 miljoen en vanaf 2019 € 23,4 miljoen vrijgemaakt.

4. Kasschuif KMar naar 2018

De kasschuif van de KMar is bestemd voor intensivering luchthavens en maritieme grensbewaking. Deze kasschuif zorgt ervoor dat de middelen evenredig verspreid worden over 2017 en 2018.

5. Aandeel toegekend budget Wet op inlichtingen- en veiligheidsdiensten (WIV)

Het toegekend budget voor de uitvoering van de nieuwe Wet inlichtingen- en veiligheidsdiensten geldt als kaderstellend voor implementatie en toepassing van de uitoefening van de bevoegdheid van kabelinterceptie. Het budget wordt gebruikt voor uitgaven voor de technische interceptie, de versterking van de personele capaciteit en aanpassing van werkprocessen en informatiesystemen bij de diensten.

6. Kasschuif WIV

De wijziging van de Wet inlichtingen- en veiligheidsdiensten treedt per 1 januari 2018 in werking. Vanwege een gefaseerde invoering van de kabelinterceptie worden middelen verschoven naar latere jaren.

7. Doorwerking HGIS ontvangsten

Voor 2018 worden hogere ontvangsten voorzien vanuit de Verenigde Naties (VN). Deze werken door op het uitgavenkader van artikel 1 inzet.

8. Versterken Cybersecurity

De intensivering betreft het aanpakken van cyberspionage en -sabotage.

Overzicht niet-verplichte uitgaven en bestemmingen

Ministerie van Defensie (bedragen x € 1.000)					
Art. Nr.	Naam artikel	Uitgaven Budget	Juridisch verplicht	Niet-juridisch verplichte uitgaven	Bestemming van de niet-juridisch verplichte uitgaven
1	Inzet	335.839	27.522 8%	308.317 92%	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven bestaat uit € 33 miljoen aan contributies, € 16,4 miljoen voor operaties en kleine missies, € 7,8 miljoen voor inzet VPD's, € 44,7 miljoen voor veiligheidssectorhervormingen en vredesopbouw (BZ/BH&OS), € 15,3 miljoen voor beveiliging van ambassades en diplomaten (BZ/BH&OS), € 59,5 miljoen voor ondersteunende activiteiten en training voor Defensie. Het overige betreft de voorziening HGIS voor het aangaan van nieuwe missies en het verlengen van bestaande missies.
2	Taakuitvoering zee strijdkrachten	731.436	573.231 78%	158.205 22%	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor gereedstelling (het inhuren van oefen- en schietterreinen en de bijdrage door de Rijksrederij), instandhouding van de zeesystemen en overige personele en materiële exploitatie.
3	Taakuitvoering land strijdkrachten	1.293.771	1.040.843 80%	252.928 20%	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor gereedstelling (het inhuren van oefen- en schietterreinen, operationele zaken), instandhouding van de landsystemen en overige personele en materiële exploitatie.
4	Taakuitvoering lucht strijdkrachten	709.310	581.288 82%	128.022 18%	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor gereedstelling (het inhuren van oefen- en schietterreinen, operationele zaken) instandhouding van de luchtsystemen en overige personele en materiële exploitatie.
5	Taakuitvoering marechaussee	361.173	328.837 91%	32.336 9%	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor de overige personele en materiële exploitatie voor alle districten van de KMar.
6	Investeringen krijgsmacht	2.009.861	1.829.187 91%	180.674 9%	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor investeringen nieuw materieel (waaronder kleine (bandbreedte) projecten, JSF, NH-90, brugleggende tank, vervanging wielvoertuigen en dienstauto's, instandhouding LCF, Chinook, reservedelen Apache, mobiele energievoorziening, aanpassingen aan infrastructuur, IT-projecten en wetenschappelijk onderzoek.
7	Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie	851.960	382.658 45%	469.302 55%	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor brandstof, munitie, communicatie verbindingen, kleding en uitrusting en informatievoorziening.
8	Ondersteuning krijgsmacht door Commando Diensten-Centra	1.127.450	569.855 51%	557.595 49%	Het niet-juridisch verplichte deel van de uitgaven is bestemd voor transport (€ 60 miljoen); gebruik en onderhoud van infrastructuur (€ 298 miljoen) en de overige personele en materiële exploitatie (opleidingen, werving en selectie, schadevergoedingen, ondersteuning personeel op buitenlandse posten en het sociaal beleidskader).
Totaal niet verplichte uitgaven				2.087.379	

Overzicht beleidsdoorlichtingen

Op verzoek van de Tweede Kamer is de defensiebegroting ingericht naar organisatieonderdelen in plaats van beleidsartikelen. Beleidsartikelen zijn normaal gesproken het aanknopingspunt voor beleidsdoorlichtingen. Beleid heeft bij Defensie vaak betrekking op meerdere organisatieonder-

delen. Een beleidsdoorlichting kan derhalve onderdelen van verschillende begrotingsartikelen bevatten. Zo worden per beleidsdoorlichting alle gerelateerde uitgaven van Defensie verantwoord. De programmering van de beleidsdoorlichtingen is ondanks de afwijkende ordening van de begroting – conform de Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek – dekkend. Dat wil zeggen dat beleidsdoorlichtingen voor de beleidsthema's binnen de gestelde termijn van zeven jaar zijn gepland. In elke beleidsdoorlichting wordt aandacht besteed aan de behaalde (maatschappelijke) effecten. De verantwoording over verrichte activiteiten en geleverde prestaties staat centraal. Indien hierbij de causale relatie tussen de defensie-inzet en de beoogde effecten niet kan worden aangetoond, wordt ingegaan op de plausibiliteit.

Beleidsdoorlichtingen								
	Realisatie		Planning					Geheel artikel
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	
Artikel / Operatieve doelstelling								
Artikel 1; Inzet								
Budget Internationale Veiligheid		X						
Artikel 2; CZSK								
Wijziging samenstelling Koninklijke Marine (2005)	X							
Artikel 3; CLAS								
Nationale veiligheid: samenwerking met civiele partners		X						
Omvorming 13 gemechaniseerde brigade				X				
Artikel 4; CLSK								
Vorming joint Defensie Helikopter Commando			X					
Artikel 5; KMar								
Informatiegestuurd optreden (IGO)						X		
Artikel 6; Investeren krijgsmacht								
IBO Wapensystemen 2015, incl. professionalisering inkoop					X			

	Realisatie		Planning					Geheel artikel
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	
Artikel 7; Ondersteuning krijgsmacht door DMO								
IBO Wapensystemen 2015, incl. professionalisering inkoop					X			
Artikel 8; Ondersteuning krijgsmacht door CDC								
Beleidswijzigingen Militaire Gezondheidszorg								X

Ten opzichte van de begroting 2017 is de programmering op twee punten gewijzigd. De beleidsdoorlichting «Budget Internationale Veiligheid» is in 2017 voltooid. De beleidsdoorlichting «Militaire Gezondheidszorg» in 2022 is toegevoegd.

Garanties en achterborgstellingen

Defensie heeft sinds 2003 een overeenkomst met de Vereniging Verbond van Verzekeraars over de verzekeraarbaarheid van defensiepersoneel, in het bijzonder voor personeel dat deelneemt aan vredes- en humanitaire operaties. De overeenkomst regelt de verhouding tussen het Ministerie van Defensie en de Vereniging. Het doel hiervan is het wegnemen van belemmeringen die defensieambtenaren in het maatschappelijk verkeer ondervinden door uitsluitingsclausules bij levensverzekeringen die zijn gekoppeld aan de financiering van een woning.

Bij het sluiten van levensverzekeringen en de vaststelling van de hoogte van de premie is geen rekening gehouden met het verhoogde risico op overlijden in geval van deelname aan militaire missies. Zodra defensiepersoneel met een dergelijke levensverzekering bij een bij de Vereniging aangesloten verzekeraar tijdens deelname aan vredes- en humanitaire missies komt te overlijden, zal binnen de kaders van de overeenkomst – ondanks een eventuele molestclausule – tot uitkering worden overgegaan. Dit is van toepassing als de aan de woningfinanciering gekoppelde levensverzekering kleiner is dan € 400.000 per situatie. Defensie vergoedt de verzekeraar de helft, zodra die tot uitkering overgaat.

Er wordt een nulraming gehanteerd. De overeenkomst is potentieel van toepassing op een kleine groep, waarvan de omvang vooraf niet te bepalen is. Er wordt geen aanvullende premie gevraagd aan de uitgezonden defensieambtenaren. Mocht een beroep worden gedaan op de regeling, dan komt dit ten laste van de defensiebegroting.

De duur van de overeenkomst is vijf jaar met een stilzwijgende verlenging voor onbepaalde tijd met een opzegtermijn van een jaar. De regeling wordt periodiek geëvalueerd. De overeenkomst kent geen plafondwaarde.

Artikel (Bedragen x € 1.000)	Omschrijving	Uitstaande garantie 2017	Geraamd te verlenen 2018	Geraamd te vervallen 2018	Uitstaande te garanties 2018	Garantie- plafond 2018	Geraamd te verlenen 2019	Geraamd te vervallen 2019	Uitstaande te garanties 2019	Garantie plafond 2019	Totaal plafond
Artikel 8 – Ondersteuning krijgsmacht door Commando Diensten- Centra	Garantie overeenkomst vredes- en humanitaire operaties	0	0	0	0	0	0	0	0	0	n.v.t.

2.2 De beleidsartikelen

2.2.1. Beleidsartikel 1: Inzet

Algemene doelstelling

De krijgsmacht is er voor de verdediging en de bescherming van de belangen van het Koninkrijk, alsmede voor de handhaving en de bevordering van de internationale rechtsorde. Tevens ondersteunt de krijgsmacht civiele autoriteiten bij rechtshandhaving, rampenbestrijding en humanitaire hulp, zowel nationaal als internationaal. Om deze taken te kunnen uitvoeren stelt Defensie militaire eenheden gereed die daarvoor kunnen worden ingezet.

Rol en verantwoordelijkheid Minister

De Minister is verantwoordelijk voor het beschikbaar stellen en daadwerkelijk inzetten van eenheden om de veiligheid van het eigen en bondgenootschappelijk grondgebied te handhaven. Verder is de Minister in samenwerking, met bondgenoten, verantwoordelijk voor de uitvoering van bijdragen aan missies voor conflictpreventie, crisisbeheersing en vredesopbouw, zowel in Europa als daarbuiten. Het Koninkrijk der Nederlanden draagt daarmee bij aan de handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde. De eenheden kunnen ook worden ingezet voor nationale taken en het verlenen van (internationale) noodhulp.

Onder Beleidsartikel 1 Inzet wordt een overzicht geboden van de gehele inzet van de krijgsmacht. Dit betreft de bijdragen van Defensie aan crisisbeheersingsoperaties, contributies aan *common funded* NAVO- en EU-operaties, inzet voor nationale en koninkrijkstaken en overige inzet. Het artikel is daartoe uitgebreid met een niet-financieel overzicht van de structurele inzet voor nationale en Koninkrijkstaken, bijvoorbeeld door de KMar, de Explosieven Opruimingsdienst Defensie (EODD) en de Kustwachten. In Beleidsartikel 1 is ook de begroting opgenomen van de additionele uitgaven voor inzet onder verantwoordelijkheid van de Commandant der Strijdkrachten. In de beleidsartikelen 2 tot en met 5 wordt de taakuitvoering begroot voor zeestrijdkrachten, landstrijdkrachten, luchtstrijdkrachten, de marechaussee en de aan hen gemandateerde inzet, voor zover deze niet valt onder artikel 1.

Beleidswijzigingen

In het begrotingsjaar 2017 zijn Nederlandse bijdragen aan de volgende missies van start gegaan dan wel verlengd:

- UNMISS (United Nations Mission in the republic of South Sudan, verlenging);
- UNIFIL (United Nations Interim Force in Lebanon, hernieuwde bijdragen);
- UNODC (United Nations Office on Drugs and Crime, hernieuwde bijdragen);
- MINUSMA (United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali, verlenging);
- Strijd tegen ISIS (Irak, verlenging);
- Resolute Support (Afghanistan, verlenging);
- EFP (Enhanced Forward Presence, Litouwen, verlenging);
- ATALANTA (anti-piraterij, verlenging).

Budgettaire gevolgen van beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 1 Inzet (Bedragen x € 1.000)							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Verplichtingen	739.915	230.950	308.090	288.089	288.089	288.088	288.089
Uitgaven	277.213	258.699	335.839	315.838	315.838	315.837	315.838
<i>waarvan juridisch verplicht</i>			8%				
Programma uitgaven	277.213	258.699	335.839	315.838	315.838	315.837	315.838
Opdracht Inzet							
– Crisisbeheersingsoperaties / Verdeelartikel BIV (HGIS)	275.226	255.542	332.682	312.682	312.682	312.682	312.682
– Financiering nationale inzet krijgsmacht	1.787	3.157	3.157	3.156	3.156	3.155	3.156
– Overige inzet	200	0	0	0	0	0	0
<i>* bijdrage door SSO's binnen de opdracht Inzet</i>	708						
Programma ontvangsten	55.395	16.707	26.707	6.707	6.707	6.707	6.707
– Crisisbeheersingsoperaties (HGIS)	55.346	16.707	26.707	6.707	6.707	6.707	6.707
– Overige inzet	49						

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op overeenkomsten voor lopende missies en inzet. Voor 2018 gaat het om 8 procent. Voor het niet-juridisch verplichte deel gaat het om € 33 miljoen aan contributies, € 16,4 miljoen voor overige operaties en kleine missies, € 7,8 miljoen voor inzet VPD's, € 44,7 miljoen voor veiligheidssectorhervormingen en vredesopbouw (BZ/BH&OS), € 15,3 miljoen voor beveiliging van ambassades en diplomaten (BZ/BH&OS) en € 59,5 miljoen voor ondersteunende activiteiten en training. Het overige betreft de voorziening die valt binnen de Homogene Groep Internationale Samenwerking (HGIS), voor het aangaan van nieuwe missies en het verlengen van bestaande missies.

Toelichting op de instrumenten

Binnen artikel 1 worden de defensie-uitgaven voor inzet voor internationale veiligheid verantwoord en de uitgaven voor nationale inzet begroot.

De inzet van Defensie voor internationale veiligheid wordt met ingang van 2014 gefinancierd vanuit het Budget Internationale Veiligheid (BIV). Het BIV maakt deel uit van de HGIS. In 2017 is het BIV onderwerp geweest van een beleidsdoorlichting (Kamerstuk [31 516, nr. 20](#)). Over de aanbevelingen hiervan zal nog worden besloten.

De zogenaamde 3D-benadering (*Defence, Diplomacy and Development*) is het uitgangspunt voor de handhaving en bevordering van de internationale rechtsorde. Om het geïntegreerde karakter te borgen, wordt de besluitvorming over het BIV interdepartementaal voorbereid en uitgevoerd. Middelen voor hervorming van de veiligheidssector, beveiliging

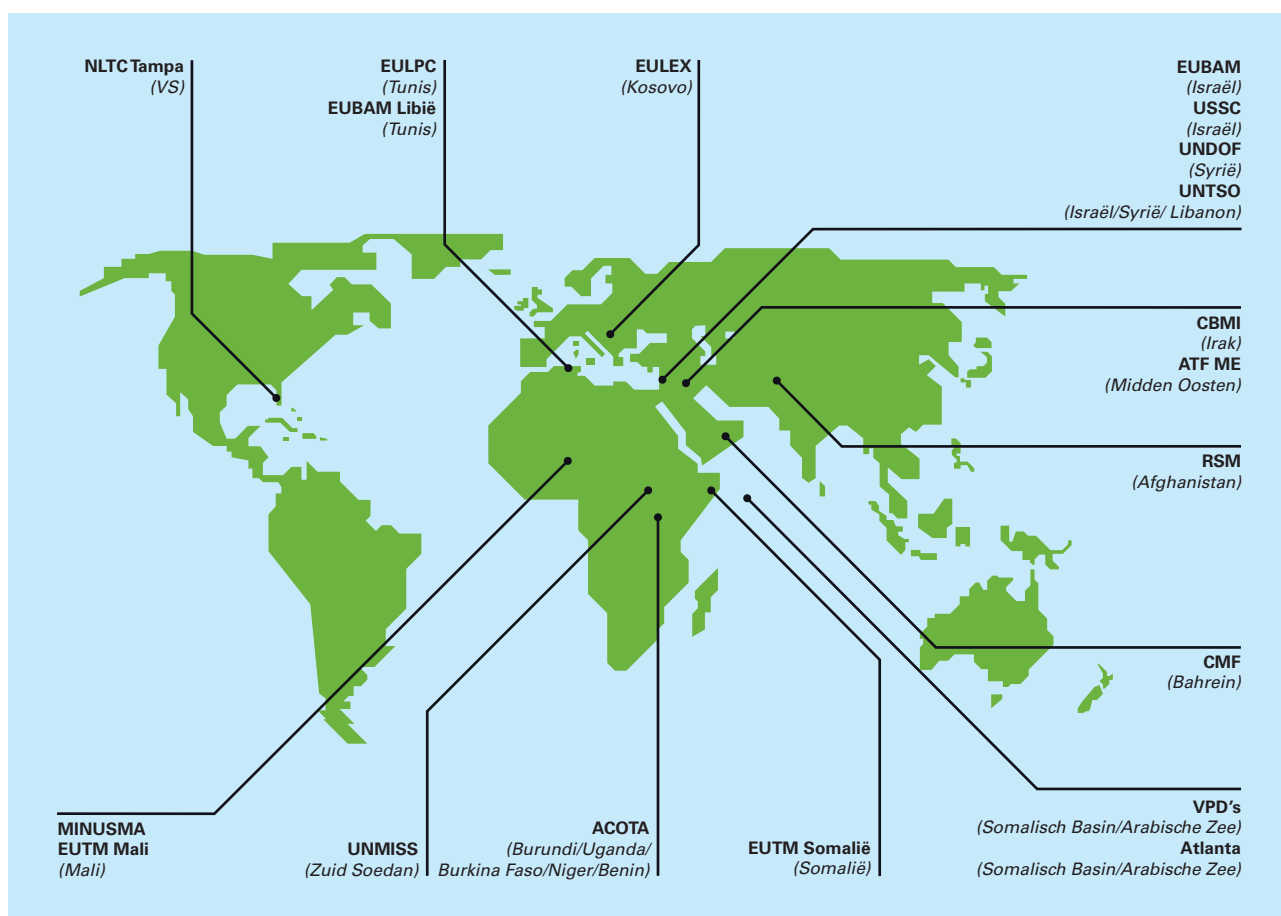
van diplomaten en ambassades in gebieden waar dat noodzakelijk is, rechtsstaatontwikkeling en capaciteitsopbouw worden jaarlijks bij de 1^e suppletoire begroting overgeheveld naar de begrotingen van de Ministeries van BH&OS en BZ.

Onderstaand overzicht geeft een indicatief beeld van de inzet van deze middelen in 2018, gebaseerd op de uitgaven in het jaar 2017. De € 59,5 miljoen wordt met de 1^e suppletoire begroting in 2018 toegevoegd aan de budgetten van de genoemde artikelen.

Budget internationale veiligheid (bedragen x € 1.000)	
	2018
Budget Crisisbeheersingsoperaties (Artikel 1)	213.200
Veiligheidssectorhervormingen en vredesopbouw (BZ/BH&OS)	44.700
Beveiliging van diplomaten en ambassades waar dat noodzakelijk is (BZ/BH&OS)	15.300
Budget voor ondersteunende activiteiten en training beschikbaar voor Defensie	59.500
<i>Waarvan inzet VPD's (Artikel 1)</i>	<i>2.500</i>
<i>Waarvan training en capaciteitsopbouw (Artikel 2 & 3)</i>	<i>8.900</i>
<i>Waarvan civiel-militaire capaciteiten (Artikel 3)</i>	<i>7.400</i>
<i>Waarvan missie en uitzending ondersteunende capaciteiten (Artikel 8 & 10)</i>	<i>4.100</i>
<i>Waarvan luchttransport (Artikel 4)</i>	<i>22.000</i>
<i>Waarvan KMar pool (Artikel 5)</i>	<i>4.600</i>
<i>Waarvan nazorg (Artikel 8)</i>	<i>10.000</i>
Totaal	332.700

(De bedragen in deze tabel zijn afgerond op € 0,1 mln.)

Overzicht missies

Toelichting uitgaven per missie (crisisbeheersingsoperaties)

Overzicht crisisbeheersingsoperaties (bedragen x € 1.000)					
	2018	2019	2020	2021	2022
Resolute support mission (RSM)	14.000	7.369			
Strijd tegen ISIS in Irak (ATF-ME en CBMI)	97.000	10.000			
United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali (MINUSMA)	50.000	16.000	10.000		
Enhanced Forward Presence (EFP)	22.000	22.000	22.000	22.000	22.000
anti-piraterij (ATALANTA)	8.000				
Missies Algemeen	9.000	9.000	9.000	9.000	8.500
Contributies	33.000	33.000	33.000	33.000	33.000
Kleinschalige bijdragen aan missies (< € 2,5 miljoen per jaar)	2.532	850	850	850	850
Totaal	235.532	98.219	74.850	64.850	64.350

Toelichting per missie

Resolute Support (Afghanistan)

De Nederlandse inzet bedraagt ca. honderd militairen in Kabul en de noordelijke provincie Balkh, in de omgeving van de stad *Mazar-e-Sharif*, waar Duitsland de leiding heeft. De Nederlandse inzet is gericht op de advisering van de *Afghan National Defence and Security Forces* (ANDSF), het leveren van medische capaciteit evenals transport en beveiliging. Ook zijn in *Mazar-e-Sharif* militairen werkzaam in de nationale ondersteuning en op het missie-hoofdkwartier in Kabul. Het budget van ongeveer € 7 miljoen in 2019 is nodig voor de *redeployment* en het weer inzetbaar maken van het materieel na terugkeer van de missies. Het huidige mandaat van de Nederlandse bijdrage aan *Resolute Support* loopt tot 31 december 2018.

Strijd tegen ISIS

In 2017 heeft Nederland de *Force Protection* voor de Belgische luchtmacht geleverd.

In het kader van de *Capability Building Mission Iraq* (CBMI) levert Nederland ongeveer 155 trainers om Iraakse en Koerdische strijdkrachten beter in staat te stellen *ISIS* op de grond te bestrijden. Het budget van € 10 miljoen in 2019 is nodig voor de *redeployment* en het weer inzetbaar maken van het materieel na terugkeer van de missies. Het huidige mandaat van de Nederlandse bijdrage aan de strijd tegen *ISIS* loopt tot 31 december 2018.

United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali (MINUSMA)

De Nederlandse deelname is gericht op een goede en overdraagbare inlichtingenketen. De budgetten na 2018 zijn benodigd voor de *redeployment* en het weer inzetbaar maken van het materieel. Het huidige mandaat van de Nederlandse bijdrage aan MINUSMA loopt tot 31 december 2018.

Enhanced Forward Presence (EFP) Litouwen

Nederland draagt met een eenheid van compagniesgrootte binnen de door Duitsland geleide *battlegroup* in Litouwen bij aan de troepenmacht in het kader van EFP. In het najaar zal het kabinet de Kamer nader informeren over de verlenging van de Nederlandse bijdrage aan de vooruitgeschoven aanwezigheid in 2018 en verder.

Vessel Protection Detachments (VPD's)

Evenals in 2017 zal Defensie in 2018 VPD's inzetten ter bescherming van de Nederlandse zeevaart tegen piraterij. De veiligheidssituatie in het operatiegebied waar de VPD's worden ingezet, bepaald mede wat de definitieve vraag van de reders wordt. Op basis van de huidige veiligheidssituatie en de daaraan gekoppelde vraag wordt verwacht dat in 2018 ongeveer 50 VPD's worden ingezet. In de begroting is dekking zeker gesteld voor dit volume. De additionele uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit toelagen, reis- en verblijfskosten en de kosten van de opslag van materieelpakketten in de regio. De bijdrage van de Nederlandse reders aan de additionele uitgaven voor de VPD's is in de uitgavenraming verwerkt.

Atalanta

Het kabinet besluit dit najaar over de wijze van de Nederlandse bijdrage aan EU-antipiraterij operatie *Atalanta* in 2018.

Contributies

Nederland draagt met contributies bij aan de gemeenschappelijke uitgaven voor crisisbeheersingsoperaties van de NAVO en de EU. Deze contributies staan los van een eventuele Nederlandse deelname aan een specifieke missie van de NAVO of de EU. Onderdeel van de contributies is ook de jaarlijkse bijdrage aan de *Strategic Airlift Capability (SAC) C-17*, gehuisvest op *Papa Air Base* te Hongarije. Dit is een internationaal samenwerkingsverband van tien NAVO-lidstaten.

Kleinschalige NL-bijdragen

In onderstaand overzicht staan de *kleinschalige Nederlandse bijdragen* met een financiële omvang van minder dan € 2,5 miljoen per jaar.

Overzicht kleine missies	Max personele omvang ¹
Netherlands Liaison Team CENTCOM (NLTC)	4
Combined Maritime Forces (CMF)	3
European Union Training Mission in Mali (EUTM Mali)	1
United Nations Truce Supervision Organisation (UNTSO)	12
United Nations Interim Force in Lebanon (UNIFIL)	1
United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC)	1
United Nations Mission in the Republic of South Sudan (UNMISS)	22

¹ *Personele omvang varieert in tijd gedurende de missie van 0 tot maximale omvang*

Opbouw regionale vredeshandhavingscapaciteit

Programma's voor regionale vredeshandhavingscapaciteit worden door derden (met name door het Ministerie van Buitenlandse Zaken) gefinancierd en mede door Defensie uitgevoerd.

Africa Contingency Operations Training and Assistance (ACOTA)

Het ACOTA-samenwerkingsprogramma draagt bij aan de versterking van de capaciteit van Afrikaanse partnerlanden, zodat zij kunnen deelnemen aan multinationale operaties onder leiding van de VN of Afrikaanse Unie (AU). Nederland zet enkele tientallen militairen in voor verschillende trainingen. Over de deelname van Defensie aan dit programma in 2018 moet nog besluitvorming plaatsvinden.

Toelichting op nationale inzet

Structurele nationale taken

Defensie voert structurele taken uit ten behoeve van civiele overheden. De financiële middelen van deze structurele taken zijn opgenomen in de verschillende begrotingsartikelen van Defensie. Deze structurele taken zijn vastgelegd in wet- of regelgeving, inclusief ministeriële besluiten, convenanten of arrangementen. Onder de structurele taken vallen de taken van de KMar, de Kustwachten in Nederland en het Caribisch gebied, luchtruimbewaking, de Bijzondere Bijstandseenheden en de Explosievenopruiming.

Militaire bijstand en steunverlening (FNIK)

Defensie verleent militaire bijstand voor de handhaving van de openbare orde en veiligheid en voor de strafrechtelijke handhaving van de rechtsorde. Deze inzet wordt bekostigd vanuit dit artikel via de afspraken over de FNIK. Deze bijstand wordt zowel door de KMar geleverd als door

andere eenheden van Defensie. Daarnaast wordt bijstand verleend in geval van een ramp of crisis, of de vrees voor het ontstaan daarvan.

De tabel indicatieve inzet voor 2018 geeft de geprognosticeerde nationale inzet weer.

Indicatieve inzet in 2018	Betreft	Aantal	Artikel
Explosieven opruiming	Aantal ruimingen	1.900	CLAS/FNIK
Explosieven opruiming Noordzee	Aantal ruimingen	40	CZSK
Duikassistentie	Aantal aanvragen	10	CZSK/FNIK
Strafrechtelijke handhaving rechtsorde	Aantal aanvragen	30	CZSK/FNIK
Onderscheppingen luchtruim	Aantal onderscheppingen	5	CLSK
Strafrechtelijke handhaving rechtsorde	Aantal aanvragen	100	KMAR/CLAS/FNIK
Handhaving openbare orde en veiligheid	Aantal aanvragen	30	KMAR/FNIK
Wet veiligheidsregio	Aantal aanvragen	10	KMAR/CLAS/FNIK
Militaire steunverlening in het openbaar belang	Aantal aanvragen	40	Alle krijgsmachtdelen/FNIK
Bijstand Caribisch gebied	Aantal aanvragen	10	CZSK/FNIK

Toelichting op ontvangsten

De ontvangsten hebben voornamelijk betrekking op de vergoedingen van de EU, NAVO en VN-partners voor de door Nederland geleverde diensten of ingezette personele en materiële middelen. Daarnaast ontvangt Nederland een tegemoetkoming van de VN voor deelname aan MINUSMA. Ook wordt de bijdrage van de reders voor de inzet van VPD's hier geraamd.

2.2.2. Beleidsartikel 2: Taakuitvoering zeestrijdkrachten

Algemene doelstelling

De zeestrijdkrachten leveren operationeel gereede maritieme expeditiecapaciteit, zowel vloot als mariniers, voor nationale en internationale operaties.

Rol en verantwoordelijkheid Minister

De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en samenstelling van de zeestrijdkrachten alsmede de mate van gereedheid van maritieme eenheden. Het Commando Zeestrijdkrachten (CZSK) is verantwoordelijk voor het operationeel gereedstellen en in stand houden van deze eenheden. De zeestrijdkrachten zijn inzetbaar voor zowel internationale als nationale taken.

In onderstaande tabel staan de operationele eenheden van het CZSK voor de periode 2017 tot 2022. In de kolom «Norm OG» staat het aantal operationeel gereede eenheden dat nodig is om te voldoen aan de inzetbaarheidsdoelstellingen. Vanwege de cycli voor onderhoud, opwerken, operationeel gereed zijn en recuperatie hebben planmatig niet alle eenheden de status «operationeel gereed (OG)». Bij enkelvoudige eenheden geldt hierdoor dat deze niet het gehele jaar operationeel gereed kunnen zijn en daarom een norm hebben die kleiner is dan één.

Capaciteit	Bouwsteen	Totaal	Norm OG
<i>Maritime Battle Staff (MBS)</i>	NLMARFOR/MBS	1	1
Marinierseenheden	Marines Combat Group	2	1
	Surface Assault & Training Group/Landing Craft task units	2	1
	Sea-based Support Group	1	1
	NLMARSOF/SOF squadrons	2	1,5
<i>Capital ships</i>	Landing Platform Docks	2	1
	Joint Support Ship	1	0,7
Fregatten	LC-Fregat	4	2
	M-Fregat	2	1
Patrouilleschepen	Ocean-going Patrol Vessel	4	2
Onderzeedienst	Onderzeeboot	4	2
	Torpedowerkschip	1	0,7
Mijnenbestrijding	AMBV	6	3
Duik- en searchcapaciteit	Defensie Duikgroep	1	1
Hydrografie	HOV	2	1
CZMCARIB	Compagnie (CIDW/CUR)	1	1
	Raiding Squadron CARIB	1	1
	Raiding Troop SXM	1	1
	FRISC Squadron CARIB	1	1
	Ondersteuningsschip	1	0,7

Budgettaire gevolgen van het beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 2 Taakuitvoering Zeestrijdkrachten (bedragen x € 1.000)							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Verplichtingen	720.181	739.074	731.436	743.370	751.120	756.148	755.507
Uitgaven	743.972	739.074	731.436	743.370	751.120	756.148	755.507
<i>Waarvan juridisch verplicht</i>			78%				
Programma uitgaven	138.630	131.787	127.231	135.286	136.682	139.137	138.047
Opdracht Gereedstelling en instandhouding CZSK	138.630	131.787	127.231	135.286	136.682	139.137	138.047
Gereedstelling	34.556	36.408	24.186	24.177	24.777	24.780	24.669
– waarvan bijdrage aan SSO Paresto	2.480						
– waarvan bijdrage aan Agent-schap RWS	15.519	14.309	12.891	12.891	12.891	12.891	12.891
Instandhouding	104.074	95.379	103.045	111.109	111.905	114.357	113.378
Apparaatsuitgaven	605.342	607.287	604.205	608.084	614.438	617.011	617.460
Personele uitgaven	545.381	539.269	542.269	546.735	552.076	551.572	552.483
– waarvan eigen personeel	539.659	531.423	542.269	546.735	552.076	551.572	552.483
– waarvan externe inhuur	5.722	7.846					
Materiële uitgaven	59.961	68.018	61.936	61.349	62.362	65.439	64.977
– waarvan IT	1.837	2.882	2.715	2.715	2.714	2.716	2.716
– waarvan huisvesting en infra	4.853	4.294	3.777	3.776	3.775	3.778	3.778
– waarvan overige exploitatie	51.332	60.083	54.685	54.121	55.136	58.208	57.746
– waarvan bijdrage aan SSO Paresto	1.939	759	759	737	737	737	737
Apparaatsontvangsten	15.841	15.638	15.638	15.638	15.638	15.638	15.638

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op programma-uitgaven voor levering van goederen en/of diensten waarvoor Defensie een overeenkomst is aangegaan en op de apparaatsuitgaven die voor het merendeel uit personele uitgaven bestaan. Voor 2018 gaat het om 78 procent. Het betreft verplichtingen die zijn aangegaan voor de apparaats-uitgaven, de instandhouding van de zeewapensystemen en de verplichtingen voor het oefenprogramma.

Toelichting op de instrumenten

Programma-uitgaven

Gereedstelling

De geraamde uitgaven voor gereedstelling worden gedaan voor opwerk-en oefenactiviteiten. Een deel van de uitgaven voor gereedstelling zijn gerelateerd aan de vlieguren en de vaardagen van de kustwacht in Nederland en de kustwacht in het Caribisch gebied. De jaarplannen en jaarverslagen van de kustwachten bevatten nadere informatie over hun activiteiten en middelen.

Bijdrage aan agentschap (onder programma-uitgaven)

Binnen de programma-uitgaven maakt de post «Bijdrage aan agentschap» onderdeel uit van het instrument Opdracht Gereedstelling en Instandhouding CZSK. Het betreft hier de uitgaven aan Rijkswaterstaat (RWS), voor de Rijksbrede Civiele Rederij (RCR), € 13 miljoen voor 2018. Dit is een baten-lastenagentschap van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu. De activiteiten die zij verrichten voor het CZSK hebben betrekking op gereedstelling.

Instandhouding

De geraamde uitgaven voor instandhouding van materieel betreffen het onderhoud van wapensystemen (wapensysteemlogistiek), walinstellingen en procesgebonden installaties en de herbevoorrading van operationele en ondersteunende eenheden (ketenlogistiek).

Toelichting op de apparaatsuitgaven

De apparaatsuitgaven bevatten vooral personele uitgaven. Deze uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen en reiskosten woon-werkverkeer. De personele uitgaven zijn bedoeld voor de volgende aantallen (formatie):

2017	2018	2019	2020	2021	2022
9.896	9.934	9.975	10.028	10.023	10.023

Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar de personeelsrapportage die periodiek aan de Tweede Kamer wordt aangeboden en het niet-beleidsartikel 10 (Centraal apparaat).

Waarvan bijdragen aan SSO's

Om de uitgaven binnen baten-lastendiensten beter te laten aansluiten bij de uitgavenbegroting, worden Rijksbreed de betalingen aan de baten-lastendiensten zichtbaar gemaakt in de begroting. Het betreft hier de uitgaven aan Paresto.

Groene Draeck

De Groene Draeck is in 1957 door de Nederlandse bevolking aan toenmalig kroonprinses Beatrix geschonken. De Staat gaf bij deze gelegenheid mede het onderhoud van de Groene Draeck als geschenk. De uitgaven voor het onderhoud aan de Groene Draeck betreffen met name personele uitgaven en worden daarom onder dit instrument begroot. Naar aanleiding van het second opinion onderzoek bij brief van 2 juni 2016 (Kamerstukken II, 2015–2016, [34 300 X, nr. 110](#)) en de motie Van der Burg (Kamerstukken II, 2015–2016, [34 300 I, nr. 6](#)) heeft de Minister-President, mede namens de Minister van Defensie, gemeld dat het jaarlijkse onderhoudsbudget naar € 87.000 is bijgesteld. De uitvoering van het onderhoud blijft bij het Ministerie van Defensie zolang Prinses Beatrix gebruik maakt van de Groene Draeck.

Daarbij is aangegeven dat de daadwerkelijke uitgaven ook bij Defensie over de jaren heen fluctueren. Gestuurd wordt op het niet overschrijden van het totale bedrag (€ 435.000 over een periode van vijf jaar (2016 t/m 2020), gemiddeld € 87.000 per jaar). Dit gemiddelde is geëxtrapoléerd naar 2021 en 2022. Dit betreft het hieronder gepresenteerde begrote budget.

Artikel 2 Taakuitvoering Zeestrijdkrachten (bedragen x € 1.000)

	2018	2019	2020	2021	2022
Onderhoud Groene Draeck	87	87	87	87	87

2.2.3. Beleidsartikel 3: Taakuitvoering landstrijdkrachten

Algemene doelstelling

De landstrijdkrachten leveren operationeel gereede grondgebonden expeditiecapaciteit voor nationale en internationale operaties.

Rol en verantwoordelijkheid Minister

De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en samenstelling van de landstrijdkrachten alsmede de mate van gereedheid van de grondgebonden eenheden. Het Commando Landstrijdkrachten (CLAS) is verantwoordelijk voor het operationeel gereedstellen en in stand houden van de eenheden. De landstrijdkrachten zijn inzetbaar voor zowel internationale als nationale taken.

In onderstaande tabel staan de operationele eenheden van het CLAS voor de periode 2017 tot 2022. In de kolom «Norm OG» staat het aantal operationeel gereede eenheden dat nodig is om te voldoen aan de inzetbaarheidsdoelstellingen. Vanwege de cycli voor onderhoud, opwerken, operationeel gereed zijn en recuperatie hebben planmatig niet alle eenheden de status «operationeel gereed (OG)».

Capaciteit	Bouwsteen	Totaal	Norm OG
HRF (L) HQ	NLD deel staf 1 (DEU/NLD) Corps	1	1
	NLD deel CIS BN	1	1
	NLD deel StSpt BN	1	1
BRIG HQ	Staf	3	1
	Verkenningeskadron	3	1
	ISTAR Module	5	2
	Cimic Support Element	4	2
	Psyops Support Element	4	2
(R) DTF HQ	Hoofdkwartier OOCL	1	1
BMD, ABT en CRAM (sensor only)	C2 PATRIOT	1	1
	C2 AGBADS	1	1
	Patriot Fire Unit	3	3
	AMRAAM-Peloton	2	2
	STINGER-Peloton	3	3
SOF	SOF-Compagnie	4	2
BTG	Manoeuvre Bataljon	7	2
	Pantserhouwitser / Mortier Batterij	3	2
	Pantsergeniecompagnie	4	1
	Luchtmobiel Geniepeloton	3	1
	CIS Compagnie	3	1
	Geneeskundig Peloton	7	2
DEFENSIE CYBER COMMANDO	CYBER module	3	1
CS ELEMENT	AFD Staf Vuursteuncommando	1	1
	Staf Geniebataljon	3	1
	Constructiecompagnie	2	1
	Brugmodule	2	1
	CBRN Compagnie	2	1
	EODD Ploeg	48	20
CSS ELEMENT	Bataljonsstaf National Support Element	1	1
	MEDCELL	4	1
	B&T module	7	2
	Bevoorradingspeloton	3	1
	Herstelpeloton	11	4
	ROLE 2 Medical Treatment Facility	4	2
	CBRN A&A team	8	1
	CBRN DIM team	8	1
NATRES	Bataljon	3	3

Budgettaire gevolgen van het beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 3 Taakuitvoering Landstrijdkrachten (bedragen x € 1.000)							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Verplichtingen	1.284.664	1.294.046	1.293.771	1.306.537	1.325.064	1.344.578	1.350.914
Uitgaven	1.218.579	1.294.046	1.293.771	1.306.537	1.325.064	1.344.578	1.350.914
<i>Waarvan juridisch verplicht</i>			80%				
Programma uitgaven	170.753	201.558	207.102	212.775	229.276	239.179	247.829
Opdracht Gereedstelling en instandhouding CLAS	170.753	201.558	207.102	212.775	229.276	239.179	247.829
– Gereedstelling	52.260	71.879	63.351	63.426	64.967	65.917	65.405
– waarvan bijdrage aan SSO Paresto	10.842						
– instandhouding	118.493	129.679	143.751	149.349	164.309	173.262	182.424
Apparaatsuitgaven	1.047.826	1.092.488	1.086.669	1.093.762	1.095.788	1.105.399	1.103.085
Personele uitgaven	941.055	966.743	970.839	977.531	984.653	984.372	983.275
– waarvan eigen personeel	936.887	959.482	969.230	975.022	981.444	981.163	980.066
– waarvan externe inhuur	4.168	7.261	1.609	2.509	3.209	3.209	3.209
Materiële uitgaven	106.771	125.745	115.830	116.231	111.135	121.027	119.810
– waarvan overige exploitatie	103.856	122.954	113.081	113.482	108.386	118.278	117.061
– waarvan bijdrage aan SSO Paresto	2.915	2.791	2.749	2.749	2.749	2.749	2.749
Apparaatsontvangsten	5.769	10.546	10.546	10.546	10.546	10.546	10.546

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op programma-uitgaven voor levering van goederen en/of diensten waarvoor Defensie een overeenkomst is aangegaan en op de apparaatsuitgaven die voor het merendeel uit personele uitgaven bestaan. Voor 2018 gaat het om 80 procent. Het betreft verplichtingen die zijn aangegaan voor de apparaatsuitgaven, de instandhouding van de landwapensystemen en voor het oefenprogramma.

Toelichting op de instrumenten

Programma-uitgaven

Gereedstelling

De geraamde uitgaven voor gereedstelling worden gedaan voor opwerken en oefenactiviteiten.

Instandhouding

De geraamde uitgaven voor instandhouding van materieel betreffen het onderhoud van wapensystemen (wapensysteemlogistiek) en de herbevoorrading van operationele en ondersteunende eenheden door het CLAS.

Toelichting op de apparaatsuitgaven

De apparaatsuitgaven bevatten vooral personele uitgaven. Deze uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten, uitgaven voor toelagen, reiskosten woon-werkverkeer en activiteit gebonden (oefen)toelagen. De personele uitgaven zijn bedoeld voor de volgende aantallen (formatie):

2017	2018	2019	2020	2021	2022
19.430	19.470	19.454	19.440	19.390	19.390

Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar de personeelsrapportage die periodiek aan de Tweede Kamer wordt aangeboden en het niet-beleidsartikel 10 (Centraal apparaat).

Waarvan bijdragen aan SSO's

Om de uitgaven binnen baten-lastendiensten beter te laten aansluiten bij de uitgavenbegroting, worden Rijksbreed de betalingen aan de baten-lastendiensten zichtbaar gemaakt in de begroting. Het betreft hier de uitgaven aan Paresto.

2.2.4. Beleidsartikel 4: Taakuitvoering luchtstrijdkrachten

Algemene doelstelling

De luchtstrijdkrachten leveren lucht- en grondgebonden capaciteit voor nationale en internationale operaties.

Rol en verantwoordelijkheid Minister

De Minister is verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang en de samenstelling van de luchtstrijdkrachten en van de mate van gereedheid van de luchtstrijdkrachten.

Het Commando Luchtstrijdkrachten (CLSK) is verantwoordelijk voor het operationeel gereedstellen en in stand houden van de lucht- en grondgebonden capaciteit van de krijgsmacht. De luchtstrijdkrachten zijn inzetbaar voor zowel expeditieaire taken als nationale taken.

In onderstaande tabel staan de operationele eenheden van het CLSK voor de periode 2017 tot 2022. In de kolom «Norm OG» staat het aantal operationeel gereede eenheden dat nodig is om te voldoen aan de inzetbaarheidsdoelstellingen. Vanwege de cycli voor onderhoud, opwerken, operationeel gereed zijn en recuperatie hebben planmatig niet alle eenheden de status «operationeel gereed (OG)».

Capaciteit	Bouwsteen	Totaal	Norm OG
Jachtvliegtuigen	F-16	61	11
Helikopters	AH-64 Apache	28	10
	CH-47 Chinook	17→20	8
	AS-532 Cougar	12	5
	NH-90	20	8
Transport-vliegtuigen	KDC-10	2	1
	C-130 Hercules	4	2
Kustwacht NLD	Dornier DO-228	2	1
Force Protection	OGRV eenheden	4	2
Air C4ISR	Luchtverkeersleiding	1	1
	Luchtgevechtsleiding	1	1
	NDMC	1	1

Budgettaire gevolgen van het beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 4 Taakuitvoering Luchtstrijdkrachten (bedragen x € 1.000)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Verplichtingen	812.993	701.591	709.310	702.436	707.472	713.521	712.271
Uitgaven	704.647	701.591	709.310	702.436	707.472	713.521	712.271
<i>Waarvan juridisch verplicht</i>			82%				
Programma uitgaven	197.095	196.155	201.706	193.626	196.887	202.067	200.737
Opdracht Gereedstelling en instandhouding CLSK	197.095	196.155	201.706	193.626	196.887	202.067	200.737
– Gereedstelling	10.504	16.077	18.471	18.200	17.656	18.519	18.468
– waarvan bijdrage aan SSO Paresto	499						
– Instandhouding	186.591	180.078	183.235	175.426	179.231	183.548	182.269
Apparaatsuitgaven	507.552	505.436	507.604	508.810	510.585	511.454	511.534
Personele uitgaven	415.062	403.239	407.790	409.308	412.312	411.685	410.116
– waarvan eigen personeel	408.174	402.239	407.790	409.308	412.312	411.685	410.116
– waarvan externe inhuur	6.888	1.000					
Materiële uitgaven	92.490	102.197	99.814	99.502	98.273	99.769	101.418
– waarvan overige exploitatie	89.903	98.938	96.523	96.211	94.982	96.478	98.127
– waarvan bijdrage aan SSO Paresto	2.587	3.259	3.291	3.291	3.291	3.291	3.291
Apparaatsontvangsten	12.492	12.066	12.066	12.066	12.066	12.066	12.066

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op programma-uitgaven voor levering van goederen en/of diensten waarvoor Defensie een overeenkomst is aangegaan. Voor 2018 gaat het om 82 procent. Het betreft verplichtingen die zijn aangegaan voor de apparaatsuitgaven, de instandhouding van de luchtwapensystemen en voor het oefenprogramma.

Toelichting op de instrumenten

Programma-uitgaven

Gereedstelling

De geraamde uitgaven voor gereedstelling zijn voor opwerk- en oefenactiviteiten.

Instandhouding

De geraamde uitgaven voor de instandhouding van materieel betreffen het onderhoud van de wapensystemen. De instandhoudingsuitgaven van het Logistiek Centrum Woensdrecht zijn hierin opgenomen. Naast uitgaven voor de diverse ondersteunende installaties gaat het om uitgaven voor de instandhouding van de wapensystemen die in de doelstellingenmatrix zijn genoemd.

Toelichting op de apparaatsuitgaven

De apparaatsuitgaven bevatten vooral personele uitgaven. Deze uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen en reiskosten woon-werkverkeer. De personele uitgaven zijn bedoeld voor de volgende aantallen (formatie):

2017	2018	2019	2020	2021	2022
7.486	7.509	7.522	7.491	7.449	7.449

Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar de personeelsrapportage die periodiek aan de Tweede Kamer wordt aangeboden en het niet-beleidsartikel 10 (Centraal apparaat).

Overige exploitatie

De overige exploitatie is voor het grootste deel personeelsgebonden. Deze uitgaven bestaan voornamelijk uit (vlieger)opleidingen, werving, dienstreizen en overige materiële uitgaven.

Waarvan bijdragen aan SSO's

Om de uitgaven binnen baten-lastendiensten beter te laten aansluiten bij de uitgavenbegroting, worden Rijksbreed de betalingen aan de baten-lastendiensten zichtbaar gemaakt in de begroting. Het betreft hier de uitgaven aan Paresto.

2.2.5. Beleidsartikel 5: Taakuitvoering Marechaussee

Algemene doelstelling

De Koninklijke Marechaussee (KMar) voert politietaken uit op grond van de Politiewet 2012 (PW). Deze taak wordt zowel nationaal als internationaal en tijdens missies uitgevoerd. Daarnaast levert de KMar capaciteit aan de CDS voor deelname aan (militaire) missies waarbij de KMar andere taken uitvoert dan die in de Politiewet (PW) zijn opgedragen.

Rol en verantwoordelijkheid Minister

De Minister is beheersverantwoordelijk en verantwoordelijk voor de vaststelling van de omvang, samenstelling en de vereiste mate van gereedheid van de KMar. De uitvoering is opgedragen aan de KMar. Het gezag over de KMar berust bij meerdere ministeries. Afhankelijk van de betreffende taak zijn dat de Ministeries van Veiligheid en Justitie (inclusief het Openbaar Ministerie en de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid), Buitenlandse Zaken, Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Defensie.

In artikel 4 van de Politiewet (2012) wordt de KMar de onderstaande taken opgedragen;

- Bewaken en beveiligen van koninklijke paleizen, ambassades in risicogebieden¹, de Nederlandsche Bank en militaire objecten en personen. De KMar wordt ook ingezet voor de bewaking en beveiliging van hoog risico objecten;
- De uitvoering van de politietaak ten behoeve van Nederlandse en andere strijdkrachten, alsmede internationale militaire hoofdkwartieren, en ten aanzien van tot die strijdkrachten en hoofdkwartieren behorende personen;
- Politietaken op en beveiliging van burgerluchtvaartterreinen;
- Bijstand aan en samenwerking met de Nationale Politie;
- De uitvoering van de vanuit de Vreemdelingenwet opgedragen taken, waaronder de grenspolitietaken (ook in Frontex-verband ter ondersteuning van de grensbewaking van EU-lidstaten);
- De bestrijding van mensensmokkel en fraude met reis- en identiteitsdocumenten.

Door de uitvoering van deze taken in binnen- en buitenland levert de KMar continu een bijdrage aan de veiligheid van de Staat.

In onderstaande tabel staan de operationele eenheden van de KMAR voor de periode 2017 tot 2022. In de kolom «Norm OG» staat het aantal operationeel gereede eenheden dat nodig is om te voldoen aan de inzetbaarheidsdoelstellingen. Vanwege de cycli voor onderhoud, opwerken, operationeel gereed zijn en recuperatie hebben planmatig niet alle eenheden de status «operationeel gereed (OG)».

Capaciteit	Bouwsteen	Totaal	Norm OG
LTC/BBM en districten	VTE'n voor Expeditionaire Inzet	306	153
LTC/BE	Peloton voor CRC Expeditionair	1	1
LTC/BSB	VTE'n voor CPT's	26	13

¹ Budgettaire compensatie van deze taak wordt jaarlijks bij de eerste supplettoire begroting toegekend en is nog niet in de begroting opgenomen.

Geplande inzet

Het takenpakket van de KMar is gericht op de veiligheid van de Staat en kent drie operationele pijlers: bewaken en beveiligen, de grenspolitietaken en (inter)nationale en militaire politietaken.

A. Bewaken en Beveiligen

De KMar draagt zorg voor de bewaking en beveiliging van bepaalde vitale objecten, personen en diensten. De KMar doet dit zelfstandig, in bijstand aan de politie en ook in samenwerking met nationale en internationale publieke en private partners op het gebied van bewaken en beveiligen.

Kengetallen	Prognose 2018
Het percentage uitvoering Toezichtprogramma Beveiliging burgerluchtvaart	100%
Het aantal permanent te bewaken objecten	7
Het aantal inzetbare Hoog Risico Beveiligingspelotons voor non-permanente bewaking van te bewaken objecten	6
Het servicepercentage beveiligde waardetransporten voor De Nederlandsche Bank	100%
Beschikbare operationele KMar-eenheden voor expeditionaire beveiligingsopdrachten	(zie indicatoren algemene doelstelling)

B. Grenspolitietaken

Vanuit de pijler grenspolitietaken richt de KMar zich op de bestrijding van illegale migratie, grensoverschrijdende criminaliteit en terrorisme. Naast de grenspolitietaken voert de KMar op luchthavens tegelijkertijd ook de politietaken uit. Deze taken worden (zoveel mogelijk) informatie- en risicogestuurd uitgevoerd.

Kengetallen	Prognose 2018
Aantal luchthavens waar grensbewaking wordt uitgevoerd waarvan permanent	8
Aantal prioriteitsmeldingen (op luchthavens waar politietaken worden uitgevoerd)	6
Aantal verwijderingen (directe verwijderingen zonder tussenkomst	24.000
Dienst Terugkeer & Vertrek (DT&V) en verwijderingen na aanlevering van DT&V)	3.500
Waarvan begeleid	500

C. (Inter)nationale en militaire politietaken

Binnen de pijler (inter)nationale- en militaire politie(zorg)taken valt een onderscheid te maken tussen militaire politietaken, civiele vredes- en internationale taken inclusief *Stability Policing* (SP) en militaire taken ex art.97 Grondwet. In de Politiewet zijn de militaire politietaken (MP) voor Defensie opgedragen aan de KMar. Door het uitvoeren van die taak levert de KMar een belangrijke bijdrage aan de integriteit van Defensie. De uitoefening van deze taken beperkt zich niet alleen tot het Nederlands grondgebied; de KMar gaat ook mee tijdens uitzendingen, inzet en oefeningen van Nederlandse militaire eenheden buiten Nederland. De KMar kan onder gezag van de CDS bijvoorbeeld vanuit het (NAVO) MP domein als een «*combat support force multiplier*» internationaal worden ingezet worden op MP-functies, ter ondersteuning van militaire operaties onder bevel van een militaire commandant.

In Caribisch Nederland is de KMar zelfstandig verantwoordelijk voor de taken die de organisatie ook in het Europese deel van het Koninkrijk heeft. Zo is de KMar onder andere verantwoordelijk voor de grensbewaking van de luchthavens en de zee grenzen op de drie eilanden Bonaire, Sint Eustatius en Saba. Op Bonaire is de KMar verantwoordelijk voor het bewaken van en het toezicht houden op de beveiliging van *Flamingo Airport*. Op St. Eustatius en Saba is de KMar belast met de uitvoering van het vreemdelingentoezicht. De KMar ondersteunt daarnaast het politiekorps Caribisch Nederland.

Kengetallen	Prognose 2018
Aantal misdrijfdoossiers (aangeleverd aan OM Arnhem)	725
Beschikbare operationele KMar-eenheden voor internationale crisis- en humanitaire operaties	(zie indicatoren algemene doelstelling)

Beleidswijzigingen

Passenger Information Unit NL

De EU heeft in 2016 de *EU Passenger Name Record (PNR)* richtlijn aangenomen voor het voorkomen, opsporen en vervolgen van terroristische misdrijven en ernstige criminaliteit door gebruikmaking van PNR-gegevens. Conform de richtlijn moeten lidstaten voor 25 mei 2018 een operationele *Passenger Information Unit (Pi-NL)* hebben opgericht. De ontwikkelingen aangaande Pi-NL passen geheel binnen de visie van Defensie «veilig verbinden». De inrichting van deze eenheid wordt structureel gefinancierd uit de begroting van het Ministerie van Veiligheid en Justitie.

Luchthaven en maritieme behoeftestelling

In de voorjaarsnota van 2017 heeft het kabinet additioneel budget (€ 7,5 miljoen voor 2017 en € 20 miljoen voor 2018 en verder) ten behoeve van de luchthaven en maritieme behoeftestelling aan Defensie toegewezen. Met het vanaf 2018 toegezegde structurele budget van € 20 miljoen kan de Koninklijke Marechaussee de in 2017 incidenteel geworven en opgeleide capaciteit van extra 135 marechaussees structureel voortzetten en kan de personele sterkte verder worden opgehoogd tot circa 200 vte'n. Daar bovenop heeft het kabinet € 2,2 miljoen in 2018 vrijgemaakt, waardoor de personele sterkte verder kan worden vergroot. Voor 2019 en verder is ook geld vrijgemaakt, dit is toegevoegd aan artikel 12. Bij de 1^e suppletore begroting 2018 zullen deze middelen aan de betreffende beleidsartikelen worden toegekend.

Daarnaast worden de noodzakelijke investeringen op het gebied van materieel, IV en infrastructuur uitgevoerd. Hiermee kan de KMar een begin maken met het oplossen van de problematiek op Schiphol, de andere luchthavens en de maritieme doorlaatposten. Verder wordt een begin gemaakt met het herstellen van de balans tussen toegenomen werkdruk en de beschikbare capaciteit zodat de druk op de organisatie de komende jaren zal afnemen.

Budgettaire gevolgen van het beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 5 Taakuitvoering Koninklijke Marechaussee (bedragen x € 1.000)							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Verplichtingen	349.505	372.135	361.173	357.037	358.362	360.404	360.404
Uitgaven	351.732	372.135	361.173	357.037	358.362	360.404	360.404
<i>Waarvan juridisch verplicht</i>			91%				
Programma uitgaven	4.989	6.858	6.458	6.458	6.458	6.458	6.458
Opdracht Inzet KMAR	4.989	6.858	6.458	6.458	6.458	6.458	6.458
Gereedstelling	4.989	6.858	6.458	6.458	6.458	6.458	6.458
– waarvan bijdrage aan SSO Paresto	671						
Apparaatsuitgaven	346.743	365.277	354.715	350.579	351.904	353.946	353.946
Personele uitgaven	311.615	329.824	328.299	324.036	324.877	325.066	325.066
– waarvan eigen personeel	310.510	328.124	323.799	324.036	324.877	325.066	325.066
– waarvan externe inhuur	1.105	1.700	4.500				
Materiële uitgaven	35.128	35.453	26.416	26.543	27.027	28.880	28.880
– waarvan overige exploitatie	34.125	33.634	24.524	24.651	25.135	26.988	26.988
– waarvan bijdrage aan SSO Paresto	1.003	1.819	1.892	1.892	1.892	1.892	1.892
Apparaatsontvangsten	7.430	4.608	4.608	4.608	4.608	4.408	4.408

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op programma-uitgaven voor levering van goederen en/of diensten waarvoor Defensie een overeenkomst is aangegaan en op de apparaatsuitgaven die voor het merendeel uit personele uitgaven bestaan. Voor 2018 gaat het om 91 procent. De 91 procent juridisch verplichte uitgaven bestaan volledig uit apparaatsuitgaven.

Toelichting op de instrumenten

Programma-uitgaven

Gereedstelling

De uitgaven voor de gereedstelling betreffen diensten die tolken en vertalers leveren aan de KMar (met name in de vreemdelingenketen), de inhuur van faciliteiten ten behoeve van oefeningen en overige (meerdaagse) activiteiten, die direct met de operationele inzet zijn verbonden.

Toelichting op de apparaatsuitgaven

De apparaatsuitgaven bevatten vooral personele uitgaven. Deze uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen en reiskosten woon-werkverkeer. De personele uitgaven zijn bedoeld voor de volgende aantallen (formatie):

2017	2018	2019	2020	2021	2022
6.610	6.586	6.474	6.474	6.474	6.474

Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar de personeelsrapportage die periodiek aan de Tweede Kamer wordt aangeboden en het niet-beleidsartikel 10 (Centraal apparaat).

Waarvan bijdragen aan SSO's

Om de uitgaven binnen baten-lastendiensten beter te laten aansluiten bij de uitgavenbegroting, worden Rijksbreed de betalingen aan de baten-lastendiensten zichtbaar gemaakt in de begroting. Het betreft hier de uitgaven aan Paresto.

2.2.6 Beleidsartikel 6: Investerings krijgsmacht

Algemene doelstelling

Defensie voorziet in nieuw materieel, infrastructuur en IT-middelen en verkoopt, indien aan de orde, groot materieel en infrastructuur.

Rol en verantwoordelijkheid Minister

De Minister is verantwoordelijk voor het tijdig voorzien in nieuw materieel, infrastructuur en IT-middelen alsmede de afstoting van overtollig groot materieel en infrastructuur. Tot de investeringen worden gerekend alle planbehoefte met een meerjarig karakter. Dit omvat ook de bijdragen aan de NAVO voor het doen van investeringen en wetenschappelijk onderzoek. Tot de investeringen worden tevens bijdragen gerekend aan de materiële instandhouding, die direct samenhangen met de betreffende investering.

Budgettaire gevolgen van het beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 6 Investerings krijgsmacht (bedragen x € 1.000)							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Verplichtingen	2.558.598	2.995.941	2.263.299	1.485.437	1.751.241	2.616.105	2.928.534
Opdracht Voorzien in nieuw materieel	1.452.071	2.548.451	1.777.144	1.080.873	1.404.654	2.359.165	2.672.696
Opdracht Voorzien in infrastructuur	924.264	155.565	207.408	124.463	134.907	81.866	89.301
Opdracht Voorzien in IT	96.110	159.863	186.880	186.133	119.312	81.706	72.369
Bekostiging Wetenschappelijk onderzoek	57.058	64.661	63.190	63.191	63.191	63.191	63.191
Bijdrage aan de NAVO	29.095	27.401	28.677	30.777	29.177	30.177	30.977
Reserve valutaschommelingen	0	40.000					
Uitgaven	1.304.491	1.779.325	2.009.861	2.026.705	1.909.677	1.748.628	1.692.074
<i>Waarvan juridisch verplicht</i>			91%				
Programma-uitgaven	1.304.491	1.779.325	2.009.861	2.026.705	1.909.677	1.748.628	1.692.074
Opdracht Voorzien in nieuw materieel	900.886	1.291.268	1.484.287	1.584.233	1.524.635	1.452.737	1.399.069
Opdracht Voorzien in infrastructuur	197.858	196.132	246.827	162.371	173.362	120.817	126.468
– waarvan agentschap RVB	163.853	176.542	217.464	145.504	155.395	108.105	113.191
Opdracht Voorzien in IT	111.479	159.863	186.880	186.133	119.312	81.706	72.369
– waarvan bijdragen SSO DMO/OPS (DTO)	56.552	60.638	40.000	40.000	40.000	40.000	40.000
Bekostiging Wetenschappelijk onderzoek	61.078	64.661	63.190	63.191	63.191	63.191	63.191
Bijdrage aan de NAVO	33.190	27.401	28.677	30.777	29.177	30.177	30.977
Reserve valutaschommelingen	0	40.000					
Programma-ontvangsten	143.242	189.206	188.526	111.626	66.798	63.698	58.298
– Verkoopopbrengsten groot materieel (strategisch)	99.534	129.286	121.686	73.886	34.958	32.358	26.558
– Overige ontvangsten materieel		25.800	40.200	23.700	23.700	23.700	23.700
– Verkoopopbrengsten infrastructuur (strategisch)	37.771	20.050	15.050	10.050	5.050	5.000	4.950
– Overige ontvangsten infrastructuur		12.200	9.720	2.120	1.220	770	1.220
– Overige ontvangsten IT, WOO en NAVO	5.937	1.870	1.870	1.870	1.870	1.870	1.870

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op programma-uitgaven voor levering van goederen of diensten waarvoor Defensie een overeenkomst is aangegaan. Voor 2018 betreft het juridisch verplichte deel 91 procent.

Bijdragen aan SSO's

Om de uitgaven binnen baten-lastenagentschappen beter te laten aansluiten bij de uitgavenbegroting, worden Rijksbreed de betalingen aan de baten-lastenagentschappen zichtbaar gemaakt in de begroting. Het

betreft hier de uitgaven aan het Rijksvastgoedbedrijf en aan DMO/Defensie Telematica Organisatie (DTO).

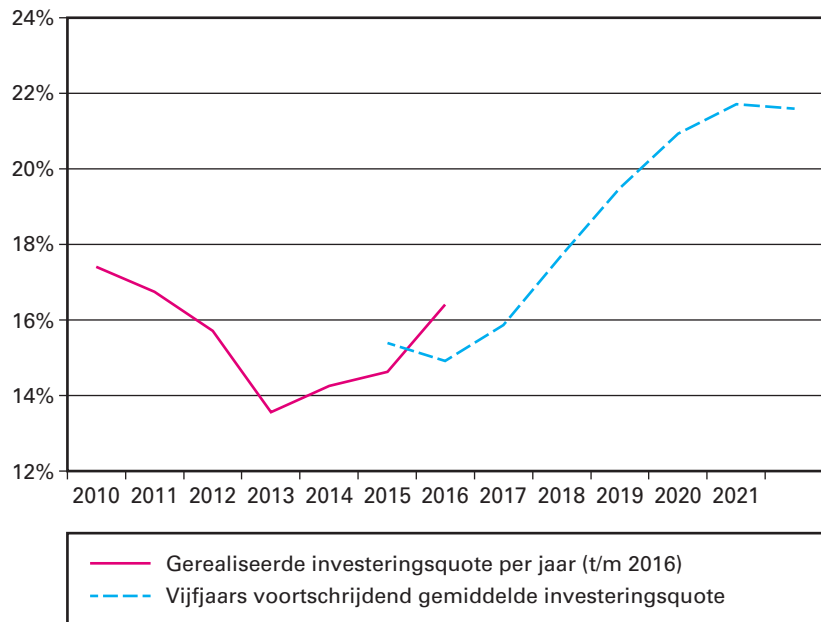
Investeringsquote

Defensie streeft ernaar om op termijn gemiddeld ten minste twintig procent van haar uitgavenbudget te besteden aan investeringen. Dit streven komt voort uit het besef dat een moderne krijgsmacht voldoende investeringsruimte moet hebben om haar instandhouding op langere termijn te garanderen en te kunnen moderniseren. Het kengetal hiervoor heet de investeringsquote. Ook de NAVO hanteert dit percentage als richtlijn. Voor het jaar 2018 is een gemiddelde investeringsquote berekend over de jaren 2014 tot 2018 en komt uit op 18 procent. Op basis van de huidige inzichten wordt het doel van twintig procent in 2020 bereikt. De jaarlijkse investeringsquote is opgenomen als indicator voor het behalen van de jaarlijks geplande investeringen en ter vergelijking van de investeringen met NAVO-bondgenoten.

De volgende bedragen liggen aan de berekening ten grondslag:

Begrotingsjaar	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Teller (totaal investeringen) x € 1.000	1.234.615	1.019.656	1.073.768	1.101.504	1.304.491	1.779.325	2.009.861	2.026.705	1.909.677	1.748.628	1.692.074
Opdracht Voorzien in nieuw materieel	829.577	739.145	612.302	689.851	900.886	1.291.268	1.484.287	1.584.233	1.524.635	1.452.737	1.399.069
– Zee (zie tabel Projecten Zeestrijd-krachten)											
– Land (zie tabel Projecten Landstrijd-krachten)											
– Lucht (zie tabel Projecten Luchtstrijd-krachten)											
– Projecten defensiebreed (zie tabel Projecten defensiebreed)											
– Projecten < € 25 miljoen											
Opdracht Voorzien in infrastructuur	255.481	142.451	309.820	197.960	197.858	196.132	246.827	162.371	173.362	120.817	126.468
Opdracht Voorzien in ICT	62.042	47.460	64.938	120.722	111.479	159.863	186.880	186.133	119.312	81.706	72.369
Bekostiging Wetenschappelijk onderzoek	70.663	59.166	59.403	61.612	61.078	64.661	63.190	63.191	63.191	63.191	63.191
Bijdrage aan de NAVO	16.852	31.434	27.305	31.359	33.190	27.401	28.677	30.777	29.177	30.177	30.977
Noemer (totaal defensiebudget minus HGIS en attachés)	7.861.154	7.511.951	7.531.416	7.528.454	7.948.816	8.680.450	8.852.125	8.802.877	8.765.678	8.629.963	8.541.656
Gerealiseerde investeringsquote per jaar (t/m 2016)	16%	14%	14%	15%	16%						
Raming van investeringsquote 2017 en verdere jaren						20%	23%	23%	22%	20%	20%
Vijfjaars voortschrijdend gemiddelde investeringsquote				15%	15%	16%	18%	19%	21%	22%	22%

De tabel maakt onderscheid in de realisatie van 2010 tot en met 2015 en het vijfjaarlijks voortschrijdend gemiddelde vanaf 2016.

Aan te gane verplichtingen

In deze begroting zijn de geraamde verplichtingen Voorzien in nieuw materieel voor de periode 2018–2022 gedetailleerd opgebouwd, op basis van het investeringsplan. Hiermee wordt een duidelijk beeld gegeven van de nu verwachte jaarlijks aan te gane verplichtingen. De raming is gebaseerd op het geraamde moment dat er voor een project een contract getekend wordt. Het moment waarop een contract daadwerkelijk wordt getekend, als eindfase van de verwerving, is afhankelijk van diverse factoren. Definitieve politieke besluitvorming over een project en de scope en fasering van het project, samenwerking met derden en onderhandeling met een leverancier, kunnen leiden tot een ander moment van het aangaan van de verplichting dan op dit moment is voorzien. Deze raming is dus nadrukkelijk een momentopname: hoewel de raming van de verplichtingen een betrouwbare weergave is van het actuele beeld, zullen de realisatie en de raming van de aan te gane verplichtingen bij iedere begroting wijzigen.

Projecten waarvoor een verplichting groter dan € 25 miljoen wordt aangegaan en die geen commercieel vertrouwelijke informatie bevatten zijn separaat weergegeven in de navolgende tabel. Niet alle nu voorziene aan te gane verplichtingen zullen daadwerkelijk in 2018 worden aangegaan. Zo is het mogelijk dat contracten later worden ondertekend dan gepland. Daarom wordt rekening gehouden met overlopende verplichtingen van € 533,2 miljoen.

Verplichtingen Voorzien in nieuw materieel (bedragen x € 1.000)	Aan te gaan in 2018
* Defensiebrede vervanging wielvoertuigen (DVOW)	830
* Verwerving F-35	852,2
* NH-90	46,5
* Munitie boordkanon, zelfbeschermingsmiddelen en wapenladings F-35	54,7
* Vervanging strategisch luchttransport en AAR (MRTT)	34,9
* Vervanging radio's fase II	29,4
* Instandhouding LC-fregatten (LCF)	27,1
* CDC-voertuigen (niet operationeel dienstvervoer)	33,6
* Diverse projecten	37,1
* Bandbreedte projecten (investerings door operationele commando's)	103,1
* Projecten met aan te gane verplichtingen < € 25 miljoen	261,7
Totaal	2.310,3
-/- overlopende verplichtingen	533,2
Totaal aan te gane verplichtingen	1.777,1

Toelichting op de instrumenten

In dit beleidsartikel wordt inzicht gegeven in de uitgaven en verplichtingen die in het begrotingsjaar zijn geraamd en die van invloed zijn op de investeringsquote. Tevens wordt aangegeven wat de verwachte risico's zijn voor de realisatie van de uitgaven.

In de tabellen van Voorzien in nieuw materieel, Voorzien in infrastructuur, Voorzien in IT en Bekostiging Wetenschappelijk onderzoek zijn alle projecten in realisatie opgenomen met een financiële omvang meer dan € 25 miljoen. De projecten in realisatie waarvan de financiële omvang meer dan € 10 miljoen is gewijzigd en de projecten waarvan de planning met meer dan een jaar is gewijzigd, worden onderaan de tabellen nader toegelicht. Tevens worden de projecten in planning met een financiële omvang van meer dan € 25 miljoen opgesomd waarvan wordt verwacht dat deze in 2018 tot uitgaven leiden. Wezenlijke veranderingen ten opzichte van de begroting 2017 worden hierbij toegelicht.

Voorzien in nieuw materieel

In het Materieelprojectenoverzicht (MPO) worden alle wapensysteemgebonden materieelprojecten met een financiële omvang van meer dan € 25 miljoen uitgebreid toegelicht. Voor de projecten in planning wordt bovendien de verwachte fasering in het Defensie Materieel Proces (DMP) vermeld.

Risico's bij Voorzien in nieuw materieel

Aan de uitvoering van projecten zijn diverse risico's verbonden. Hierdoor kan de realisatie afwijken van de initiële planning. Naast risico's van meer algemene aard, zoals juridische procedures, vertraagde leveringen of het leveren van onvoldoende kwaliteit, kan bij de uitvoering van projecten sprake zijn van omstandigheden die kunnen leiden tot een verhoogd risicoprofiel.

Internationale samenwerking/cofinanciering

Sommige projecten worden in samenwerking met andere landen gepland en uitgevoerd. Het NH-90 project en het project Vervanging strategisch luchttransport en AAR (MRTT) zijn hier voorbeelden van. Internationale samenwerking brengt extra risico's met zich mee. De doorlooptijd van de nationale en internationale besluitvorming kan bijvoorbeeld niet altijd worden beïnvloed en duurt mogelijk langer dan initieel voorzien. Vertraging in het sluiten van (gezamenlijke) contracten kan leiden tot latere levering waardoor later in de behoeften van de deelnemende landen wordt voorzien. Bij projecten met cofinanciering bestaat bovendien een risico op het niet tijdig – door alle partners – zekerstellen van de financiering. Vertraging hierin kan leiden tot vertraging in de realisatie.

Wijziging project/scope

Wanneer tijdens de plannings- of realisatiefase de scope van een project wijzigt, bijvoorbeeld als gevolg van ervaringen tijdens missies, kan dit leiden tot vertragingen of kostenstijging. Herprioriteren binnen het investeringsplan kan nodig zijn om uitvoering mogelijk te blijven maken. Hierdoor kunnen kasuitgaven vertraagd tot realisatie komen.

Vertraging in levering

Het risico bestaat dat zich vertragingen voordoen ten opzichte van het beoogde of overeengekomen leverschema, waardoor budget moet worden doorgeschoven.

Kwaliteit

Als bij een levering blijkt dat niet is voldaan aan de kwaliteitseisen worden betalingen opgeschort. In dit geval zullen geplande budgetten pas tot betaling komen nadat aan de kwaliteitseisen is voldaan.

Projecten Zeestrijdkrachten

Projecten in realisatie zeestrijdkrachten (bedragen x € 1 miljoen)								
Projectomschrijving	Project-volume	Raming uitgaven						Fasering tot en met
		t/m 2017	2018	2019	2020	2021	2022	
ESSM Block 2: deelname aan internationale productie	27,7	2,1	2,2	2,4	1,8	1,8	1,8	2033 e.v.
Instandhouding Goalkeeper	34,6	33,9	0,7					2018
Instandhouding Walrusklasse onderzeeboten	89,1	56,4	5,0	5,2	5,2	4,3	7,6	2023
Instandhoudingsprogramma Luchtverdedigings- en Commandofregatten (IP LC-fregatten)	178,9	44,2	38,9	26,9	14,4	14,3	15,4	2024
Maritime Ballistic Missile Defence (MBMD)	130,5	114,6	3,8	7,1	5,0			2020
Midlife upgrade BV206D (MLU BV206D)	33,0	24,2	8,1	0,7				2019
Verbetering MK48 torpedo	151,9	63,2	16,0	16,3	18,9	19,2	18,3	2022

Nieuw in realisatie zijn de projecten ESSM Block 2: deelname aan internationale productie en Instandhoudingsprogramma Luchtverdedigings- en Commandofregatten (IP LC-fregatten).

Projecten in planning met verwachte uitgaven in 2018

Maritiem Operatie Centrum (MOC) Kustwacht Nederland

Het project heeft als doel om het informatiegestuurd optreden (IGO) bij de Kustwacht Nederland verder te ontwikkelen en om de IT-dienstverlening zodanig flexibel in te richten dat de Kustwacht tijdig op toekomstige ontwikkelingen kan inspelen. De informatiepositie en de beeldopbouw van de Noordzee en daarbuiten worden versterkt waardoor het uitvoeren van de kustwachttaken effectiever en efficiënter wordt. Deze modernisering bevordert een verantwoord gebruik van de Noordzee, een grotere veiligheid op zee en een betere naleving van (inter)nationale wetgeving en afspraken.

Vervanging onderzeebootcapaciteit

Voor het project Vervanging onderzeebootcapaciteit worden in 2018 beperkt uitgaven gedaan tot een bedrag van € 8,3 miljoen, bestaande uit projectmanagementkosten, studiegelden en inhuur externe experts.

Bij het project *Midlife upgrade Landing Craft Utility* (MLU LCU) zijn geen wezenlijke wijzigingen opgetreden.

Projecten Landstrijdkrachten

Projecten in realisatie landstrijdkrachten (bedragen x € 1 miljoen)								
Projectomschrijving	Project-volume	Raming uitgaven						Fasering tot en met
		t/m 2017	2018	2019	2020	2021	2022	
Army Ground Based Air Defence System (AGBADS)	133,4	129,5	3,4				0,4	2022
Groot Pantserwielvoertuig (GPW, Boxer), productie	805,7	786,7	8,8	10,2				2019
Patriot vervanging COMPATRIOT	39,2	29,5	8,9	0,7				2019
Precision Guided Munition (PGM)	57,4	29,2	10,4	17,9				2019
Verlenging levensduur Patriot	103,2	4,2	10,1	12,5	17,8	17,7	29,4	2025
Vervanging brugleggende tank	62,4	8,7	3,4	29,9	20,4			2020

Nieuw in realisatie zijn de projecten Verlenging levensduur Patriot en Vervanging brugleggende tank.

Projecten in planning met verwachte uitgaven in 2018

Bij de volgende projecten in planning met verwachte uitgaven in 2018 zijn geen wezenlijke wijzigingen opgetreden:

- levensduurverlenging zwaar bergingsvoertuig
- verwerving CE-pakketten IGV

Projecten Luchtstrijdkrachten

Projecten in realisatie luchtstrijdkrachten (bedragen x € 1 miljoen)								
Projectomschrijving	Project-volume	Raming uitgaven						Fasering tot en met
		t/m 2017	2018	2019	2020	2021	2022	
AH-64D Block II upgrade	120,7	69,6	15,8	11,6	12,1	1,9		2023
AH-64D verbetering wapening	40,1	24,9	4,5	4,1	0,4	6,1		2021
AH-64D zelfbescherming (ASE)	96,1	8,4	21,1	16,7	1,6	1,6	15,6	2025
F-16 infrarood geleide lucht-luchtraket	50,7	19,3	4,5	4,5	9,6	12,8		2021
F-16 zelfbescherming (ASE)	97,8	50,8	13,9	12,7	14,2	6,3		2021
Langer doorvliegen F-16 – Instandhouding	83,1	31,8	23,7	14,2	1,5	0,4	4,3	2023
Langer doorvliegen F-16 – Operationele Zelfverdediging	74,7	64,5	1,0	0,6	8,6			2020
Langer doorvliegen F-16 – Vliegveiligheid & Luchtwaardigheid	45,1	22,9	7,0	4,1	2,8	8,3		2021
Obsolescence Prevention Program PC-7	39,1	19,9	19,2					2018
Vervanging Medium Power Radars Wier en Nieuw-Milligen	64,9	39,3	8,8	13,3	3,5			2020
Verwerving F-35	4.747,4	871,3	560,9	785,0	702,6	514,8	410,7	2024
Vervanging strategisch luchttransport en AAR (MRTT)	250–1.000	PM	PM	PM	PM	PM	PM	2025

AH-64D verbetering wapening

Dit project omvat de verwerving van *Hellfire* raketten en *Laser Guided Rockets*. Binnen dit project zijn verschillende deelbestellingen geplaatst. De meest recente bestelling is eind 2016 gedaan. Door de grote (internationale) vraag naar deze munitie vindt levering naar verwachting in 2021 plaats.

F-16 zelfbescherming (ASE)

Door vertraging bij contractsluiting tussen de Amerikaanse overheid en hun toeleverancier en de langere levertijden is dit project vertraagd.

Langer doorvliegen F-16 – Operationele Zelfverdediging

Het projectvolume bij dit project is met € 19,8 miljoen neerwaarts bijgesteld doordat een aantal deelprojecten goedkoper is uitgevallen dan aanvankelijk begroot. Dit was het geval bij de contracten voor de deelprojecten *Advanced Targeting Pods*, *Missile Warning Systems* en *Flare Upgrade*. Toegenomen duidelijkheid in de uitvoering heeft er ook toe

geleid dat de projectreserve neerwaarts is bijgesteld. De aanpassing van de fasering is het gevolg van een laatste betaling voor het relatief kleine deelproject *Electronic Warning Management System (EWMS)*. De ontwikkeling van de EWMS-software door Terma wordt gedeeld met de EPAF-landen conform het EWMS UG (User Group) Agreement.

Verwerving F-35

Verwerving F-35: Raming uitgaven (bedragen x 1 miljoen)									
Project omschrijving	Project volume	Raming uitgaven							Fasering tot
		t/m 2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023 en verder	2024
Budget VF-35	4.747,4	871,3	560,9	785,0	702,6	514,8	410,7	902,1	2024
Raming VF-35	5.596,8	833,3	532,2	975,2	985,8	658,6	516,0	1.095,7	2024
Waarvan verwerving toestellen (inclusief bijkomende middelen)	4.292,3	573,0	507,9	964,5	856,6	527,8	384,1	478,5	2024
Waarvan PSFD MOU	346,1	183,2	11,4	9,9	6,4	7,8	9,4	118,0	2052
Waarvan deelname IOT&E (inclusief exploitatie testtoestellen t/m 2019)	91,6	77,1	12,9	0,8	0,3	0,5	0	0	2021
Waarvan voorziening risicoreservering investeringen	536,0	0	0	0	122,5	122,5	122,5	168,5	2024

In voorgaande tabel is weergegeven hoe het investeringsbudget en de raming van het project F-35 zich ontwikkelen. De prijsbijstelling 2017 van € 47,4 miljoen is aan het projectbudget toegevoegd. Het investeringsbudget is € 4.747,4 miljoen (prijsspeil 2017). Per saldo is sprake van een negatief verschil tussen budget en raming van € 849,6 miljoen. Het verschil tussen raming en beschikbaar budget wordt veroorzaakt door de hoge dollarkoers ten opzichte van de koers gebruikt bij het vaststellen van het budget in 2013.

In de navolgende tabel is de ontwikkeling van het beschikbare budget voor de verwerving F-35 weergegeven.

F-35 en koerswisselingen

Aanpassing taakstellend budget investeringen (bedragen x € 1 miljoen)	
	Bedrag
Budget verwerving F-35 in prijspeil 2016	4.700,0
Bijstelling budget	47,4
Budget verwerving F-35 in prijspeil 2017	4.747,4

Project in planning met verwachte uitgaven in 2018

Bij de volgende projecten in planning met verwachte uitgaven in 2018 zijn geen wezenlijke wijzigingen opgetreden:

- Chinook Vervanging & Modernisering
- F-35: Verwerving middellange en lange afstandsruket

- F-35: Verwerving munitie boordkanon, zelfbeschermingsmiddelen en wapenladers

Projecten Koninklijke Marechaussee

De investeringsprojecten (voor zover niet in infrastructuur en informatievoorziening) voor de Koninklijke Marechaussee hebben een investeringsbudget van minder dan € 25 miljoen.

Projecten in planning met verwachte uitgaven in 2018

Er zijn geen projecten in planning voor de Koninklijke Marechaussee met een financiële omvang van meer dan € 25 miljoen met verwachte uitgaven in 2018.

Projecten defensiebreed

Projecten in realisatie defensiebreed (bedragen x € 1 miljoen)								
Projectomschrijving	Project-volume	Raming uitgaven						Fasering Tot
		t/m 2017	2018	2019	2020	2021	2022	
Counter Improvised Explosive Devices (C-IED)	55,5	16,2	10,2	10,6	10,2	7,5	0,5	2023
Defensiebrede vervanging van ondersteunende Klein Kaliber Wapens	60,4	40,6	18,3	1,5				2019
Joint Fires	33,5	5,5	25,5	2,5				2019
Militaire Satelliet Communicatie lange termijn defensiebreed (MILSATCOM)	132,3	124,6	4,0	3,7				2019
Modernisering navigatiesystemen	39,0	22,8	4,9	3,0	1,2	7,1		2021
Munitie t.b.v. aanvulling inzetvoorraden	114,7	57,0	38,6	19,2				2019
NH-90	1.192,5	1.066,3	30,0	20,5	50,7	8,0	10,0	2023
Uitbreiding Chemische Biologische Radiologische en Nucleaire (CBRN)-capaciteit in het kader van de Intensivering Civiel-Militaire Samenwerking (ICMS), materieel	62,1	41,6	13,8	4,2	2,5			2020
Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem (VOSS)	215,8	55,0	77,5	36,8	46,5			2020
Vervanging ETS (Defensie Bewakings- en Beveiligings-systeem) (DBBS)	218,6	36,9	78,8	65,5	22,7	14,7		2021

Nieuw in realisatie is het project *Joint Fires*.

Projecten in planning met verwachte uitgaven in 2018

Bij de volgende projecten in planning met verwachte uitgaven in 2018 zijn geen wezenlijke wijzigingen opgetreden:

- Defensiebrede vervanging handgedragen warmtebeeldkijkers.
- Defensiebrede Vervanging Operationele Wielvoertuigen (DVOW).
- Defensie Operationeel Kledingsysteem (DOKS).
- Nieuwe generatie identificatiesystemen (IFF mode 5/mode S).
- Vernieuwing TITAAN.
- Verwerving HV brillen.
- Vervanging 60/81mm mortieren.
- Vervanging grondterminals MILSATCOM.
- Vervanging radio's.

Voorzien in infrastructuur

Grote infrastructuurprojecten in realisatie (bedragen x € 1 miljoen)									
Projectomschrijving	Defensie- onderdeel	Project volume	t/m 2017	2018	2019	2020	2021	2022 e.v.	Fasering t/m
Aanpassing vastgoed a.g.v. gewijzigde regelgeving	Algemeen	145,1	16,0	29,8	24,6	33,9	8,7	32,1	2024
Bouwtechnische verbetermaatregelen brandveiligheid	Algemeen	128,8	46,3	56,4	26,1				2019
Deelproject 1.3.7.1 HVD: Schuifplan Ermelo (GSK, JPK, PMK en VHK)	CLAS	66,0	57,7		5,1	3,2			2020
Deelproject 1.3.7.5 HVD: Herbeleggen RVS Oirschot	CLAS	40,6	25,1	10,4	5,1				2019
Deelproject 2a.6 HVD: Belegging Breda (KvB, TVZ, Seelig)	CDC	39,2	30,5	7,2	1,5				2019
EPA Maatregelen	Algemeen	65,3	56,5	8,8					2018
F 135 Motoronderhoud	Algemeen	87,8	10,0	37,3	29,2	11,3			2020
Hoger Onderhoud Woensdrecht	CLSK	67,7	43,3	7,0	13,5	3,9			2020
Nieuwbouw OTCKMar	KMar	85,2	68,9	14,4	1,9				2019
Deelproject 2a.5 HVD: Realisatie Gezondheidscentra en tandheelkundige centra	CDC	29,6	4,6	8,4	12,4	3,1	1,1		2021
Huisvesting Operations Center JIVC DMO/OPS	DMO	47,9	10,1	24,0	13,8				2019
KMar en Informatie Gestuurd Optreden	KMar	33,3	5,2	3,0	14,4	10,7			2020
Nieuwbouw/renovatie NCIA	BS	47,0	25,0	14,3	7,7				2019

Aanpassing vastgoed a.g.v. gewijzigde regelgeving

Wijzigingen in wet- en regelgeving, aanscherping van milieu- en veiligheidseisen en ontwikkelingen in het omgevingsrecht hebben geleid tot nieuwe eisen aan het vastgoed en de infrastructuur van Defensie. Het aanpassingsproject vastgoed als gevolg van gewijzigde regelgeving omvat een pakket aan maatregelen dat tot en met 2024 uitgevoerd moet worden. De verschillende maatregelen zijn onder andere:

- Vervanging en/of aanpassing van installaties die werken op koelmidde-len met hydrochloorfluorkoolwaterstof (HCFK);
- Op norm brengen van (drink)waterinstallaties;
- Verbetering brandveiligheid van gebouwen;
- Verwijderen asbest;
- Het op norm brengen en houden van monumentale panden en terreinen.

Bouwtechnische verbetermaatregelen brandveiligheid

Met de uitvoering van verbetermaatregelen brengt Defensie de brandveiligheid van de meest risicovolle gebouwen op orde en biedt ze haar personeel een veilige woon- (legering) en werkomgeving. De planning wordt ook besproken met de Inspectie Leefomgeving en Transport van het Ministerie van Infrastructuur en Milieu.

Deelproject 1.3.7.1. Herbeleggingsplan Vastgoed Defensie (HVD) Schuifplan Ermelo

Het schuifplan Ermelo zorgt ervoor dat de verhuizing en sluiting van de Koninklijke Militaire School (KMS) in Weert mogelijk wordt. Daarvoor moet eerst ruimte worden gemaakt door eenheden na elkaar te verhuizen van Havelte naar Wezep, van Ermelo naar Havelte en tot slot van Weert naar Ermelo. De KMS is reeds naar Ermelo verhuisd. Het project zit in de nazorgfase waarin alleen nog diverse gebouwen gesloopt worden.

Deelproject 1.3.7.5. HVD Herbeleggen Ruyter van Steveninckkazerne Oirschot

Door gebruik te maken van vrijgevallen infrastructuur (tankbataljons) is een schuifplan opgesteld om oude gebouwen leeg te maken en te slopen en vooral goede infrastructuur aan te houden en te gebruiken voor het huisvesten van de nieuwe organisatie. Aanvullende nieuwbouw wordt gerealiseerd voor de nieuw opgerichte (Chemische, Biologische, Radiologische, en Nucleaire (CBRN)-eenheid. Het project is in uitvoering.

Deelproject 2.a.6. HVD Belegging Breda

Met dit project wordt de verhuizing mogelijk van het Instituut Defensie Leergangen van Rijswijk naar Breda, onder meer door aanvullende nieuwbouw van legering en aanpassing van lesaccommodaties en kantoren op de Trip van Zoutlandkazerne. Een verdere concentratie op de Trip van Zoutlandkazerne, het Kasteel van Breda en de Luchtmachtstoren maakt het tevens mogelijk om elders in de stad locaties af te stoten. Het project is in uitvoering.

Energie Prestatie Adviezen (EPA) Maatregelen

Dit project betreft een verzameling van energiebesparende maatregelen voor de bestaande infrastructuur en wordt in 2018 voltooid.

F 135 Motoronderhoud

Nederland is als één van de Europese landen aangewezen om in de toekomst het F 135 motoronderhoud te gaan uitvoeren. Hiervoor moeten faciliteiten worden gebouwd op Vliegbasis Woensdrecht. De motoronder-

houdsfaciliteit vergt een investering. Naast Defensie nemen Economische Zaken en de provincie Noord-Brabant daarvan een deel voor hun rekening. Eind 2017 wordt gestart met de bouw.

Hoger onderhoud Woensdrecht

Het project betreft de totale behoefte aan infrastructuur om het Logistiek Centrum Woensdrecht (LCW) op Vliegbasis Woensdrecht te kunnen huisvesten. Hiermee kunnen de defensielocaties LCW Rhenen en LCW Dongen worden afgestoten. De nieuwbouw legering is opgeleverd, evenals het werkcentrum Avionica en het Logistiek Complex. In 2018 zal de nieuwbouw aanvangen voor het squadron Technologie en Missieondersteuning. Het LCW Rhenen is reeds afgestoten.

Nieuwbouw OTCKMar (Opleidings- en Trainings Centrum KMar)

Het OTCKMar wordt ondergebracht op het complex Koning Willem III/Frank van Bijnenkazerne in Apeldoorn. Het project is in uitvoering en wordt naar verwachting in 2019 voltooid met de ingebruikname van het nieuwe lesgebouw.

Deelproject 2a.5. HVD Realisatie Gezondheidscentra (GZHC) en Tandheelkundige centra

Dit betreft de aanpassing van de huisvesting aan de nieuwe organisatie van de bedrijfsgroep Gezondheidszorg, door aanpassing van bestaande infrastructuur en door nieuwbouw op verschillende locaties. De locatie Stroe is aanbesteed en Ermelo volgt op korte termijn. De overige locaties zijn in ontwikkeling.

Huisvesting Operations Center JIVC DMO/OPS

Dit project voorziet op Camp New Amsterdam met renovatie van bestaande huisvesting en nieuwbouw in het onderbrengen van het Operations Center JIVC DMO/OPS. Hierdoor kunnen verschillende (beheer)activiteiten op één locatie worden geconcentreerd. Het project is in uitvoering.

KMar en Informatie Gestuurd Optreden

In de nota «In Het Belang Van Nederland» is vastgelegd dat het optreden van de KMar transformeert van een gebiedsgebonden aansturing naar een centraal landelijk en meer flexibel optreden. De hierbij behorende centrale aansturing zal plaatsvinden op basis van het sturingsmechanisme informatie gestuurd optreden. Om de KMar informatiegestuurd te laten optreden zullen de districtsstaven bij de brigades komen te vervallen en gereduceerd opgaan in het centraal Landelijk Tactisch Commando (LTC), waarvoor huisvesting gerealiseerd zal worden op het Camp New Amsterdam. Door het vervallen van de districtsstaven kunnen de huidige locaties in Baarn, Fort de Bilt Utrecht en Kamp Nieuw Milligen worden afgestoten. Fase 1 is in uitvoering en fase 2 en 3 zijn in ontwikkeling.

Nieuwbouw/renovatie NCIA

Nabij de Waalsdorpervlakte in Den Haag bevindt zich één van de vestigingen van het *NATO Communications and Information Agency* (NCIA). Momenteel heeft het agentschap hoofdvestigingen in Brussel, Mons (beiden België) en Den Haag. Met het oog op doelmatige bedrijfsvoering is besloten een groter aantal activiteiten te concentreren op de NCIA-hoofdvestiging in Den Haag. Om dit mogelijk te maken heeft Nederland zich als *Host Nation* bereid verklaard om een grootschalig nieuwbouw- en renovatieproject uit te voeren en te financieren, met

bijdragen uit het HGIS-budget, het defensiebudget en een bijdrage van de gemeente Den Haag. Het project is in uitvoering.

Risico's bij Voorzien in infrastructuur

In het algemeen geldt dat projecten in uitvoering en dus aanbesteed, een beperkt risico hebben. Alle benodigde vergunningen zijn verleend. Er is sprake van een *fixed price* behoudens onvoorzien werk. Als gevolg van een gebrek aan voorbereidingscapaciteit zijn er risico's in de realisatie van nieuwbouwprojecten. Voor de nog aan te besteden projecten geldt dat de projectkosten worden beïnvloed door stijgende materiaal- en loonkosten en de marktconjunctuur (vraag versus aanbod). Daarnaast kan het wijzigen van wet- en regelgeving invloed hebben op de projectkosten. Een voorbeeld is dat in 2019 een gebouw bijna energieneutraal moet zijn, wat extra investeringskosten vereist maar een besparing geeft op de exploitatiekosten. Specifiek voor het project bouwtechnische verbetermaatregelen brandveiligheid is onderkend dat gezien de complexiteit de met Inspectie Leefomgeving en Transport (IL&T) overeengekomen planning kritisch is.

Projecten in planning met verwachte uitgaven in 2018

Deelproject HVD 1.3.6.2. MARKAZ Zeeland

Met de bouw van een geheel nieuwe kazerne te Vlissingen wordt de verhuizing mogelijk gemaakt van het Mariniers Trainingscommando vanuit de Van Braam Houckgeestkazerne te Doorn en het Logistiek Centrum Maartensdijk. Het project wordt gerealiseerd met een geïntegreerd contract. Vooruitlopend op de uitvoering zal worden geïnvesteerd in diverse omgevingsonderzoeken en is bouwgrond aangekocht.

Voorzien in ICT

Projecten in realisatie IT (bedragen x € 1 miljoen)								
Projectomschrijving	Project-volume	Raming uitgaven					Fasering t/m	
		t/m 2017	2018	2019	2020	2021		2022
ERP M/F/P Fase 2	121,2	45,3	12,2	12,2	12,2	12,2	12,2	2025
IT-KMAR IGO	55,5	19,0	20,2	12,2	4,0			2020

Risico's bij Voorzien in IT

Bij het project IT IGO KMar heeft Bureau ICT Toetsing (BIT) gewezen op een aantal risico's (zie Kamerstuk [33 763, nr. 132](#)). Zo vond het BIT dat de KMar te veel uitgaat van nieuwe of technisch ingewikkelde oplossingen, dat er te weinig zicht is op zowel de stand van zaken als de kosten van projecten en dat de inrichting van de programmaorganisatie en inkoopfunctie niet bijdragen aan de slagvaardigheid van de organisatie. Inmiddels zijn aan de hand van de adviezen van het BIT maatregelen genomen om dit te verbeteren.

Het programma Grensverleggende IT (GrIT) is nog niet in bovenstaande tabel opgenomen omdat het programmabudget nog moet worden bepaald aan de hand van de uitkomsten van de lopende dialoog met twee geselecteerde marktpartijen. Zoals gemeld in de laatste voortgangsrapportage IT is er wel een reservering voor de IT-vernieuwing van in totaal € 201,8 miljoen opgenomen, onder meer voor dubbele beheerslasten in de jaren dat de oude en de nieuwe IT-infrastructuur naast elkaar moeten bestaan. De belangrijkste risico's zijn eerder naar voren gekomen in het

BIT-advies (zie Kamerstuk 31 125, nr. 68). Over de wijze waarop deze en andere risico's worden gemitigeerd wordt verslag gedaan in de halfjaarlijkse voortgangsrapportages over IT (zie Kamerstukken 31 125, nrs. 72 en 76). Eind 2017 is een nieuw BIT-advies voorzien. Er wordt actief gestuurd op het mitigeren van de risico's, die inherent zijn aan een dergelijk complex programma. Daarbij is ook de Landsadvocaat intensief betrokken.

Projecten in planning met verwachte uitgaven in 2018

Vervanging ESM-capaciteiten KL EOVSysteem

Electronic Support Measures (ESM-) capaciteiten van 102 Elektronische Oorlogvoering Compagnie (EOV Cie) worden gebruikt voor het opsporen, peilen/locatie bepalen, afluisteren en het uitvoeren van technische analyse van radiozenders en radioverbindingen. Hiermee worden eenheden voorzien van operationeel noodzakelijke inlichtingen die uit het elektromagnetisch spectrum worden verworven. Vervanging is noodzakelijk vanwege de ouderdom van de huidige systemen.

Vernieuwing IT

De reservering van € 201,8 miljoen voor de vernieuwing IT bestaat uit de vanaf de begroting van 2016 gereserveerde € 40,2 miljoen, de in de begroting van 2017 toegevoegde voorziening voor dubbele beheerslasten, transitie en migratie van € 117,0 miljoen en de recent toegevoegde vrijval van € 44,6 miljoen omdat er minder in legacy-systemen hoeft te worden geïnvesteerd. De fasering van de reeks is daarbij in lijn gebracht met de huidige verwachte realisatie van het project.

Bij het project Vernieuwing TITAAN zijn geen wezenlijke veranderingen opgetreden ten opzichte van vorig jaar.

Bekostiging Wetenschappelijk onderzoek

Bekostiging Wetenschappelijk onderzoek (bedragen x € 1.000)							
Omschrijving	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Programmafinanciering TNO	37.028	37.324	36.808	36.808	36.808	36.808	36.808
Programmafinanciering NLR	517	517	517	517	517	517	517
Contractonderzoek technologie-ontwikkeling	19.208	18.807	18.052	18.052	18.052	18.052	18.052
Contractonderzoek kennistoepassing	4.325	5.813	5.813	5.814	5.814	5.814	5.814
Overig Wetenschappelijk onderzoek		2.150	2.000	2.000	2.000	2.000	2.000
Totaal	61.078	64.611	63.190	63.191	63.191	63.191	63.191

Het centrale kennis- en technologiebudget voor wetenschappelijk onderzoek wordt gebruikt om een defensiespecifieke kennisbasis op te bouwen en in stand te houden. Hiermee kan Defensie wetenschappelijk worden ondersteund in haar taakuitvoering. Het budget wordt ook ingezet om innovatieve operationele capaciteiten, werkwijzen of concepten in de defensieorganisatie mogelijk te maken waarmee het operationeel handelingsvermogen wordt vergroot, verbeterd of tegen lagere (levensduur)kosten beschikbaar komt. Met de uitvoering van onderzoekprogramma's en -projecten wordt tevens invulling gegeven aan de prioriteiten uit de Strategie-, Kennis- en Innovatieagenda 2016 – 2020.

Programmafinanciering TNO (inclusief MARIN) en het Nederlands Lucht- en Ruimtevaartcentrum (NLR)

De uit te voeren onderzoeksprogramma's bouwen een defensiespecifieke kennisbasis op bij TNO (inclusief kennisinstituut MARIN) en het NLR en houden deze in stand conform de Herijking Kennisportfolio Defensie (HKD). Om praktische redenen wordt het budget voor MARIN toegevoegd aan dat van TNO. Voor 2018 betreft het € 1 miljoen. Naar verwachting zal er ook de komende jaren budget worden besteed aan een defensiespecifieke kennisbasis bij MARIN. Programmatisch onderzoek betreft investeringen in een kennisbasis die niet binnen Defensie aanwezig is en die zonder een gerichte financiële inspanning van Defensie niet beschikbaar komt of toegankelijk is. Met de opgebouwde kennis laat Defensie zich vervolgens adviseren en ondersteunen bij de beleidsvorming, verwerving en onderhoud van materieel, opleiding en training, bedrijfsvoering en operationeel optreden. De advisering richt zich onder meer op noodzakelijke verbeteringen en innovatieve vernieuwingen op deze gebieden. De programmafinanciering bedraagt in 2018 ongeveer € 37 miljoen.

Contractonderzoek technologieontwikkeling

Voor technologieontwikkeling is in 2018 € 18 miljoen beschikbaar. Deze projectmatige uitgaven worden ingezet waar technologie een oplossing kan bieden voor (operationele) tekortkomingen, de (operationele) output van Defensie kan verbeteren of tot besparingen kan leiden. De uitvoering gebeurt vaak binnen de gouden driehoek van overheid, industrie en kennisinstellingen. Dit instrument draagt bij aan de versterking van het innovatief vermogen van de Nederlandse defensie-gerelateerde industrie en daarmee aan de doelstelling van de Defensie Industrie Strategie (DIS; Kamerstuk 31 125, nr. 20) en het Rijksbrede topsectorenbeleid. In de begrotingsafspraken van oktober 2013 is een bezuiniging doorgevoerd op subsidies in het kader van het bedrijfsleven-beleid. De defensiebijdrage hieraan in 2018 bedraagt € 1 miljoen en is in deze reeks verwerkt. De technologieprojecten worden, indien van toepassing, interdepartementale (topsectorenbeleid) en internationaal (NAVO en *European Defence Agency*, EDA) afgestemd en ingebed.

Bijdragen en contractonderzoek kennistoepassing

De toepassing van (met centrale middelen) opgebouwde kennis, wordt primair gefinancierd uit de decentrale budgetten van de behoeftestellende defensieonderdelen. Op centraal niveau is nog een beperkt budget beschikbaar voor acute, onvoorziene kennisondersteuning. De meeste interdepartementale bijdragen aan de instandhouding van grote experimentele onderzoeksfaciliteiten bij TNO en het NLR worden uit de centrale middelen betaald. In 2018 is hiervoor € 5 miljoen beschikbaar.

Overig Wetenschappelijk onderzoek

Onder Overig Wetenschappelijk onderzoek vallen de uitgaven die niet direct toe te schrijven zijn aan technologieontwikkeling en kennistoepassing. Het betreft hier onder andere zaken als sociale innovatie en het investeren in en onderhouden van innovatie- en kennisnetwerken.

Bijdragen aan de NAVO

De uitgaven hebben betrekking op de Nederlandse bijdrage in gemeenschappelijk gefinancierde NAVO-investeringsprogramma's. Ook de investeringsuitgaven voor de AWACS-vliegtuigen zijn hierin opgenomen.

CODEMO

De CODEMO-regeling (Commissie Defensie Materieel Ontwikkeling) is een aansprekend instrument dat vooral wordt ingezet voor innovatieve productontwikkeling met het Midden- en Kleinbedrijf (MKB). Defensie neemt, van goedgekeurde projectvoorstellen, 50 procent van de ontwikkelingskosten voor haar rekening. Eventuele opbrengsten voor Defensie in de vorm van *royalty's* over de verkoop van de ontwikkelde producten zijn beschikbaar voor nieuwe ontwikkelingsvoorstellen. Defensie heeft € 10 miljoen beschikbaar gesteld voor de CODEMO-regeling. In totaal is voor een bedrag van € 8,8 miljoen aan projectvoorstellen goedgekeurd. Tot op heden is € 3,3 miljoen aan *royalty's* ontvangen die ten goede komen aan het fonds.

Als antwoord op de motie Günal-Gezer/Eijsink (Kamerstuk [33 750-X, nr. 24](#)) is onderstaande tabel weergegeven.

CODEMO	
Ingediende voorstellen	82
Gehonoreerde voorstellen	23
Afgewezen voorstellen	56
Afgeronde voorstellen	13

De gehonoreerde voorstellen betreffen twintig Midden- en Klein Bedrijven (MKB) en drie grootbedrijven. Drie projectvoorstellen zijn nog in behandeling.

Verkoopopbrengsten Groot Materieel

Het uitgavenkader wordt aangepast vanwege bijgestelde ontvangsten. De wijzigingen in de ontvangsten betreffen de opwaartse bijstelling van de verkoopopbrengsten van groot materieel onder meer door de verkoop van de Leopard I Bergings- en Genietank (€ 2,0 miljoen) en de Pantserpansvoertuigen (€ 3,4 miljoen).

Afstotingen

Het volgende materieel is nog beschikbaar om verkocht te worden:

- De Pantserhouwitser 2000 (PzH2000) en mijnenbestrijdingsvaartuigen: Dit betreft afname van deze capaciteit conform eerder genomen maatregelen;
- Pantserpansvoertuigen, M-577 en voorraad wielvoertuigen: Dit betreft de reguliere vervanging en invoering van nieuwe wielvoertuigen conform het project DVOW;
- Overtollige voorraden, onderdelen, etc.: Dit betreft het doelmatig afstoten van voorraden die de Nederlandse krijgsmacht niet meer nodig heeft, maar die voor andere landen wel bruikbaar zijn.

Verkoopopbrengsten Infrastructuur

De Verkoopopbrengsten Infrastructuur hebben betrekking op de opbrengsten van de af te stoten objecten. Het overtollig vastgoed wordt inmiddels in vrijwel alle gevallen eerst op basis van het Kader Overname Rijksvastgoed (KORV) door het RVB ingekocht. Incidenteel vinden nog verkopen onder het oude regime plaats.

2.2.7. Beleidsartikel 7: Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie

Algemene doelstelling

De Defensie Materieel Organisatie (DMO) zorgt voor de verwerving van modern, robuust en kwalitatief hoogwaardig en inzetbaar materieel en de beschikbaarstelling van IT-middelen, brandstof, munitie, kleding en uitrusting aan de defensieonderdelen.

Rol en verantwoordelijkheid Minister

De Minister is verantwoordelijk voor de aanschaf en de instandhouding van materieel en de afstoting van overtollig materieel van de krijgsmacht.

Budgettaire gevolgen van het beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 7 Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie (bedragen x € 1.000)							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Verplichtingen	759.247	818.564	851.960	856.639	885.778	893.447	892.575
Uitgaven	806.441	818.564	851.960	856.639	885.778	893.447	892.575
<i>Waarvan juridisch verplicht</i>			45%				
Programma uitgaven	335.058	349.936	376.537	370.688	393.236	394.148	393.315
Opdracht Logistieke ondersteuning	335.058	349.936	376.537	370.688	393.236	394.148	393.315
– Gereedstelling	225.397	255.179	278.278	274.238	286.125	281.450	280.617
– Instandhouding	109.661	94.757	98.259	96.450	107.111	112.698	112.698
Apparaatsuitgaven	471.383	468.628	475.423	485.951	492.542	499.299	499.260
Personele uitgaven	182.900	185.583	190.381	191.884	194.254	199.068	197.185
– waarvan eigen personeel	169.395	170.083	177.381	187.384	189.754	189.755	187.922
– waarvan externe inhuur	13.505	15.500	13.000	4.500	4.500	9.313	9.263
Materiële uitgaven	288.483	283.045	285.042	294.067	298.288	300.231	302.075
– waarvan IT; bijdrage aan SSO DMO/OPS	193.481	183.817	182.232	189.443	189.552	188.936	188.936
– waarvan IT; Overig	31.688	43.137	49.107	47.836	48.676	48.654	47.929
– waarvan overige exploitatie	62.909	55.091	52.753	55.838	59.110	61.691	64.260
– waarvan overige exploitatie; bijdrage aan SSO Pareto	405	1.000	950	950	950	950	950
Apparaatsontvangsten	29.867	47.909	43.409	43.409	43.409	43.409	43.409

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op programma-uitgaven voor levering van goederen en/of diensten waarvoor Defensie een overeenkomst is aangegaan en op de apparaatsuitgaven die voor het merendeel uit personele uitgaven bestaan. Voor 2018 gaat het om 45 procent. Het betreft verplichtingen die zijn aangegaan voor de apparaatsuitgaven, de aanschaf van munitie, brandstof en instandhoudingsuitgaven.

Toelichting op de instrumenten

Programma-uitgaven

Gereedstelling

De uitgaven voor gereedstelling bestaan vooral uit brandstof voor varend, rijdend en vliegend materieel en munitie. Dit betreft uitgaven voor Defensiebrede contracten.

Instandhouding

De uitgaven voor instandhouding betreffen vooral grote wapensystemen en eenheden van de operationele commando's. In de doelstellingenmatrices bij de beleidsartikelen van de operationele commando's staan de wapensystemen vermeld waarvoor uitgaven worden geraamd.

Toelichting op de apparaatsuitgaven

Personele uitgaven

De apparaatsuitgaven bevatten vooral personele uitgaven. Deze uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen en reiskosten woon-werkverkeer. De personele uitgaven zijn bedoeld voor de volgende aantallen (formatie):

2017	2018	2019	2020	2021	2022
2.582	2.610	2.620	2.646	2.648	2.648

Voor een nadere toelichting wordt verwezen naar de personeelsrapportage die periodiek aan de Tweede Kamer wordt aangeboden en het niet-beleidsartikel 10 (Centraal apparaat).

Materiële uitgaven (waarvan bijdragen aan SSO's)

IT-uitgaven

De uitgaven voor de exploitatie IT zijn met ingang van 2013 voor alle defensieonderdelen verantwoord op dit artikel. Dit betreffen uitgaven voor de werkplekdiensten en het onderhoud van IT-systemen.

Materiële uitgaven (waarvan bijdragen aan SSO's)

Om de apparaatsuitgaven binnen de baten-lastendiensten beter te laten aansluiten bij de uitgavenbegroting, worden Rijksbreed de betalingen aan de baten-lastendiensten zichtbaar gemaakt in de uitgavenbegroting onder de noemer «waarvan bijdragen aan SSO's (*shared service organisation*)». Het betreft voor 2018 uitgaven aan de Defensie Telematica Organisatie (DTO) (€ 182,2 miljoen) en Paresto (€ 1 miljoen).

De overige exploitatie is voor het grootste deel persoonsgebonden. Deze uitgaven bestaan voornamelijk uit opleidingen, werving, dienstreizen, kleding en uitrusting en overige materiële uitgaven.

2.2.8. Beleidsartikel 8: Ondersteuning krijgsmacht door Commando DienstenCentra

Algemene doelstelling

Het Commando DienstenCentra (CDC) voorziet in een doelmatige en doeltreffende ondersteuning van de krijgsmacht. Het CDC draagt zorg voor de levering van ondersteunende diensten aan de krijgsmacht. Een groot deel van de ondersteuning levert het CDC zelf, een deel van de ondersteuning wordt geleverd door organisaties buiten het Ministerie van Defensie. Het CDC is daarbij de verbindende schakel tussen vraag en aanbod.

De ondersteuning van het CDC is ingedeeld in drie categorieën, te weten normgestuurd (vast, zoals vastgoed, gezondheidszorg), capaciteitgestuurd (semi-flexibel, zoals opleidingen) en budgetgestuurd (flexibel, zoals transport en media). De drie categorieën zijn nader onderverdeeld in achttien dienstenclusters.

Rol en verantwoordelijkheid Minister

De Minister is verantwoordelijk voor een doeltreffende en doelmatige dienstverlening binnen Defensie waaraan het CDC een bijdrage levert.

Budgettaire gevolgen van het beleid en budgetflexibiliteit

Artikel 8 Ondersteuning krijgsmacht door Commando DienstenCentra (bedragen x € 1.000)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Verplichtingen	886.300	1.178.317	1.127.450	1.109.599	1.122.340	1.111.802	1.113.789
Uitgaven	1.127.552	1.178.317	1.127.450	1.109.599	1.122.340	1.111.802	1.113.789
<i>Waarvan juridisch verplicht</i>			51%				
Programma uitgaven							
Opdracht Dienstverlenende eenheden	188						
– Gereedstelling	187						
– Instandhouding	1						
Apparaatsuitgaven	1.127.364	1.178.317	1.127.450	1.109.599	1.122.340	1.111.802	1.113.789
Personele uitgaven	512.085	538.156	528.304	529.135	533.858	529.839	529.964
– waarvan eigen personeel	475.462	522.006	514.227	516.308	521.077	517.058	517.183
– waarvan externe inhuur	24.559	3.678	2.678	2.678	2.678	2.678	2.678
– waarvan overig; attachés	12.064	12.472	11.399	10.149	10.103	10.103	10.103
Materiële uitgaven	615.279	640.161	599.146	580.464	588.482	581.963	583.825
– waarvan bijdrage agentschap RVB (huisvesting en infrastructuur)	228.185	238.781	208.561	197.003	205.025	211.670	213.529
– waarvan Huisvesting en infrastructuur overig	115.191	75.211	99.335	98.033	98.025	98.025	98.025
– waarvan overige exploitatie	236.126	289.813	255.045	250.428	250.817	237.793	238.742
– waarvan overige exploitatie; attachés	6.314	7.559	7.746	7.158	7.122	7.122	7.122
– waarvan bijdrage door SSO Paresto (catering)	29.463	28.797	28.459	27.842	27.493	27.353	26.407
Apparaatsontvangsten	63.665	82.108	81.364	80.994	81.364	81.364	81.364

Het aandeel «juridisch verplicht» heeft betrekking op de apparaatsuitgaven die merendeel uit materiële en personele uitgaven bestaan. Voor 2018 gaat het om 51 procent.

Toelichting op apparaatsuitgaven

Personele uitgaven

De apparaatsuitgaven bevatten personele uitgaven. Deze uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten en uitgaven voor toelagen en reiskosten woon-werkverkeer. De personele uitgaven zijn bedoeld voor de volgende aantallen (formatie):

	2017	2018	2019	2020	2021	2022
	7.806	7.665	7.689	7.687	7.658	7.640

Voor een nadere toelichting op de apparaatsuitgaven wordt verwezen naar de personeelsrapportage die periodiek aan de Tweede Kamer wordt aangeboden en het niet-beleidsartikel 10 Centraal apparaat.

Materiële uitgaven (waarvan bijdragen aan SSO's)

De materiële uitgaven betreffen uitgaven voor Huisvesting & Infrastructuur, overige exploitatie, bijdragen aan SSO, attachés en departementsbrede uitgaven.

De ondersteuning die het CDC levert is voornamelijk voor de defensieonderdelen en haar personeel in het Koninkrijk der Nederlanden en het buitenland. De ondersteuning bestaat uit de volgende activiteiten:

- Verzorgen van catering en voeding;
- Verzorgen van facilitaire diensten zoals centraal wagenparkbeheer en audiovisuele diensten;
- Verzorgen van P&O diensten voor circa 52.500 defensiemedewerkers;
- Verzorgen van gezondheidsdiensten voor circa 40.000 militairen;
- Verzorgen van wereldwijd vervoer van personen en goederen;
- Leveren van producten op het gebied van kennis, opleiding en ontwikkeling.

Het CDC levert daarnaast, in samenwerking met het RVB, alle ondersteuning op het gebied van het vastgoed van Defensie. Defensie beschikt momenteel over circa 34.749 hectare terreinoppervlak en 5.808.000 m² bruto vloeroppervlak gebouwen. De ondersteuning bestaat uit de volgende activiteiten:

- Het onderhoud van alle vastgoedobjecten;
- Beheer van alle huurobjecten en PPS-constructies alsmede het leveren van Rijkshuisvesting in het buitenland;
- Facilitaire ondersteuning voor het vastgoed zoals beveiliging en schoonmaak;
- Zorg voor nutscontracten.

De bijdrage aan het agentschap RVB (€ 208,6 miljoen) respectievelijk de SSO Pareto (€ 28,8 miljoen) zijn onderdeel van de bovengenoemde uitgaven Huisvesting & Infrastructuur en Overige Exploitatie.

2.3. DE NIET-BELEIDSARTIKELLEN

2.3.1. Niet-beleidsartikel 9: Algemeen

Algemene doelstelling

In dit artikel worden de departementsbrede programma-uitgaven begroot. Het betreft subsidies en bijdragen, bijdragen aan de NAVO-exploitatie uitgaven en internationale militaire samenwerking en overige (departementsbrede) uitgaven.

Budgettaire gevolgen

Artikel 9 Algemeen (bedragen x € 1.000)							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Verplichtingen	89.615	93.095	98.233	97.664	97.380	97.881	98.049
Uitgaven	107.028	93.095	98.233	97.664	97.380	97.881	98.049
Programma uitgaven	107.028	93.095	98.233	97.664	97.380	97.881	98.049
Subsidies en bijdragen	29.732	31.778	30.500	30.559	29.935	30.032	30.097
Bijdrage NAVO en internationale samenwerking	56.675	44.061	53.381	53.248	53.318	53.317	53.317
– waarvan voorziening Very High readiness Joint Taskforce			10.000	10.000	10.000	10.000	10.000
Overige uitgaven	20.621	17.256	14.352	13.857	14.127	14.532	14.635
Programma ontvangsten	0	0	0	0	0	0	0

Toelichting op de instrumenten

Programma-uitgaven

Subsidies en bijdragen

De subsidies en bijdragen worden verleend aan instellingen die voor Defensie een toegevoegde waarde hebben en die defensiebeleid voor bijzondere doelgroepen uitvoeren, omdat zij hiertoe beter geëquipeerd zijn. De defensiesubsidies zijn er op gericht de exploitatie van stichtingen, en daarmee de uitvoering van hun doelen, in stand te houden. De subsidies zijn te verdelen in subsidies voor veteranenzorg, bijzondere vormen van personeelszorg en doelgroepenbeleid. Daarnaast worden er subsidies verstrekt in het kader van het cultureel erfgoed en tradities en op het gebied van onderwijs, kennis en technologie. Een overzicht van de subsidies is opgenomen in bijlage 4.4.

Bijdragen aan de NAVO en Internationale samenwerking

De bijdragen aan de NAVO hebben betrekking op NAVO-exploitatie uitgaven, waaronder uitgaven voor AWACS-vliegtuigen en voor de NAVO-commandostructuur en programma's (NCSEP: *NATO Command Structure Entities and Programmes*). De Internationale Militaire Samenwerking betreft onder meer militair-operationele samenwerking, defensie-materieelsamenwerking, militaire inlichtingensamenwerking en juridische samenwerking.

Overige uitgaven

Deze defensiebrede uitgaven hebben onder meer betrekking op voorlichtings- en communicatieactiviteiten. Overige uitgaven hebben tevens betrekking op de behandeling en uitvoering van schadevergoedingen en de uitvoering van energie- en milieuwetgeving van de Defensie organisatie.

2.3.2. Niet-beleidsartikel 10: Centraal Apparaat

Algemene doelstelling

Defensie is een operationele en uitvoerende organisatie bedoeld om de belangen van het Koninkrijk te verdedigen en de internationale rechtsorde te bevorderen. Ten behoeve van de drie hoofdtaken van de krijgsmacht stelt zij militaire eenheden gereed en zet deze in nationaal en internationaal verband in. Die inzet is de kerntaak van Defensie. De Bestuursstaf (BS) geeft hier namens de Minister sturing aan door het formuleren van het defensiebeleid, het toewijzen van middelen aan alle defensieonderdelen, het toezicht houden op de besteding daarvan en het opstellen van kaders voor de Defensiebrede bedrijfsvoering.

Beleidswijzigingen

Met de toegekende middelen voor *Indicator & Warning* (€ 2,0 miljoen in 2017 en € 7,5 miljoen per jaar in 2018 en 2019), investeert de MIVD in de noodzakelijke capaciteit om te kunnen anticiperen op potentiële crises of escalatie zodat het Koninkrijk der Nederlanden en de krijgsmacht eerder over handelingsperspectief kunnen beschikken.

Voorts heeft het kabinet € 26 miljoen vrijgemaakt voor *cybersecurity*. Van dit bedrag investeert de MIVD € 8 miljoen in de aanpak van cyberspionage en -sabotage.

Budgettaire gevolgen

Artikel 10 Centraal apparaat (bedragen x € 1.000)							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Verplichtingen	1.595.748	1.615.532	1.574.248	1.533.218	1.523.096	1.544.514	1.493.587
Uitgaven	1.594.826	1.615.532	1.574.248	1.533.218	1.523.096	1.544.514	1.493.587
Apparaatsuitgaven	1.594.826	1.615.532	1.574.248	1.533.218	1.523.096	1.544.514	1.493.587
Personele uitgaven	1.580.523	1.593.044	1.548.111	1.506.440	1.503.822	1.524.320	1.473.497
– waarvan eigen personeel	126.849	148.069	154.413	155.936	158.980	159.480	159.480
– waarvan externe inhuur	3.731	4.954	1.064	964	964	964	964
– waarvan pensioenen	1.290.105	1.286.405	1.252.495	1.226.436	1.231.865	1.262.204	1.244.162
– waarvan wachtgelden en SBK-gelden	159.838	153.616	140.139	123.104	112.013	101.672	68.891
Materiele uitgaven	14.303	22.488	26.137	26.778	19.274	20.194	20.090
– waarvan overig	13.749	21.764	25.424	26.065	18.561	19.481	19.377
– waarvan bijdrage aan SSO Paresto	554	724	713	713	713	713	713
Apparaatsontvangsten	39.017	42.787	37.431	25.005	26.552	35.377	42.965

Artikel 10 Centraal apparaat (bedragen x € 1.000) naar organisatie indeling

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Apparaatsuitgaven	1.594.826	1.615.532	1.574.248	1.533.218	1.523.096	1.544.514	1.493.587
Bestuursstaf	73.622	87.179	78.578	80.203	83.024	84.052	83.947
MIVD	71.261	88.332	103.036	103.475	96.194	96.586	96.587
Pensioenen	1.290.105	1.286.405	1.252.495	1.226.436	1.231.865	1.262.204	1.244.162
Wachtgelden en SBK-gelden	159.838	153.616	140.139	123.104	112.013	101.672	68.891
Apparaatsontvangsten	39.017	42.787	37.431	25.005	26.552	35.377	42.965

Toelichting op de apparaatsuitgaven

Bestuursstaf

De Bestuursstaf (bestaande uit (hoofd)directies, Defensiestaf en bijzondere organisatie eenheden) draagt zorg voor een beheerste uitvoering van het beleidsproces en de bedrijfsvoering van het Ministerie van Defensie. De uitgaven die daarmee gemoeid zijn, betreffen vooral salarissen voor burger- en militair personeel, persoonsgebonden uitgaven, externe inhuur en overig materieel. De Bijzondere Organisatie Eenheden van de Bestuursstaf bestaan uit de Inspecteur-Generaal van de Krijgsmacht (IGK), de Militaire Luchtvaart Autoriteit (MLA), het Militair Huis van de Koning (MHK) en de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD).

Militaire inlichtingen- en Veiligheidsdienst

Als grootste Bijzondere Organisatie Eenheid (BOE) ressorterend onder de Bestuursstaf is de MIVD belast met de ondersteuning van Defensie op het gebied van het leveren van kwalitatief hoogwaardig inlichtingen- en veiligheidsinformatie. Daarmee levert de MIVD een onmisbare bijdrage aan de opbouw, de gereedstelling en de inzet van de krijgsmacht en de informatiepositie van Nederland. De uitgaven die daarmee binnen dit artikel gemoeid zijn, betreffen vooral salarissen voor burger- en militair personeel, persoonsgebonden uitgaven en niet gecentraliseerde materiële uitgaven.

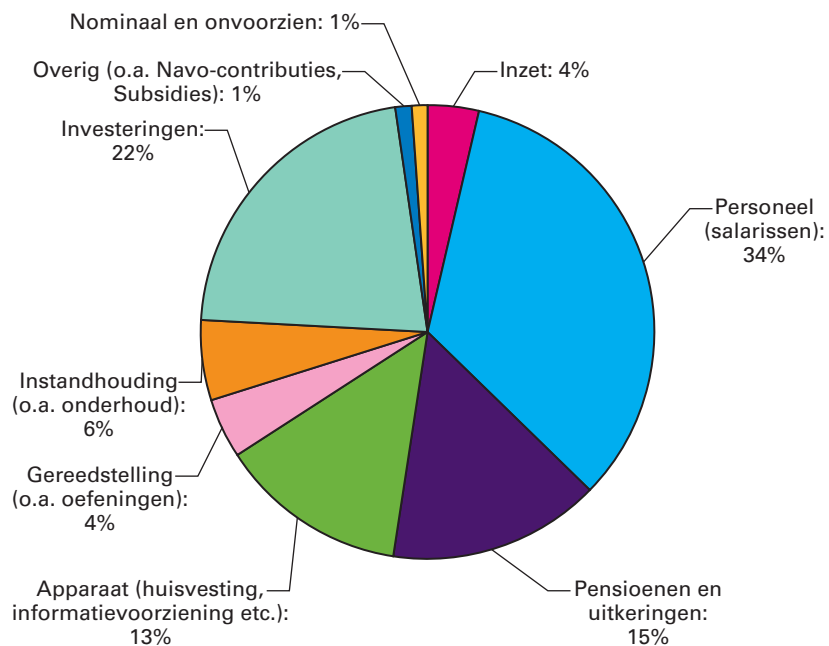
Personele uitgaven

De apparaatsuitgaven bevatten vooral personele uitgaven. Deze uitgaven bestaan hoofdzakelijk uit salarissen, sociale lasten, persoonsgebonden uitgaven, inhuur en uitgaven voor toelagen en reiskosten woon-werkverkeer. De personele uitgaven zijn bedoeld voor de volgende aantallen (formatie):

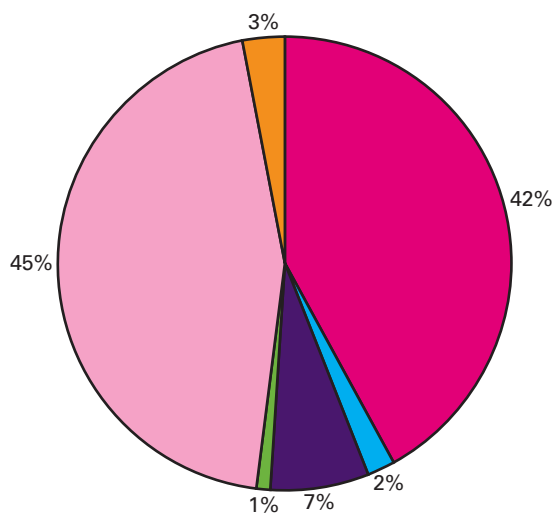
2017	2018	2019	2020	2021	2022
1.880	1.894	1.901	1.924	1.930	1.930

Pensioenen en uitkeringen

Op verzoek van de Kamer is in onderstaande grafiek te zien wat de verdeling is van de pensioenen en uitkeringen ten opzichte van de totale begroting:

De pensioenen en uitkeringen zijn als volgt verdeeld:

■ Ouderdomspensioen	■ Uitvoeringskosten ABP
■ Bijzonder Militair InvaliditeitsPensioen en Bijzonder Militair NabestaandenPensioen	■ Uitkeringswet (gewezen militairen/UGM)
■ Veteranenzorg	■ Overige Pensioenen en Uitkeringen

Wachtgelden, inactiviteitswedden en SBK-gelden

Deze post betreft de verstrekking van uitkeringen in het kader van de sociale zekerheid, krachtens het Sociaal Beleidskader en overige regelingen voor voormalig defensiepersoneel.

Bijdragen aan SSO's

Om de apparaatsuitgaven binnen de baten-lastendiensten beter te laten aansluiten bij de uitgavenbegroting, worden Rijksbreed de betalingen aan de baten-lastendiensten zichtbaar gemaakt in de uitgavenbegroting, onder de noemer «waarvan bijdragen aan SSO's» (Shared Service Organisations). Het betreft hier de uitgaven voor Paresto (€ 0,7 miljoen voor 2018).

Totaaloverzicht apparaatsuitgaven/kosten Ministerie van Defensie							
Bedragen x € 1.000	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Verplichtingen	5.559.901	5.832.965	5.730.314	5.690.003	5.710.693	5.743.425	5.692.661
Kerndepartement	1.594.826	1.615.532	1.574.248	1.533.218	1.523.096	1.544.514	1.493.587
Uitvoeringsorganisaties	4.106.210	4.217.433	4.156.066	4.156.785	4.187.597	4.198.911	4.199.074
Taakuitvoering zeestrijdkrachten	605.342	607.287	604.205	608.084	614.438	617.011	617.460
Taakuitvoering landstrijdkrachten	1.047.826	1.092.488	1.086.669	1.093.762	1.095.788	1.105.399	1.103.085
Taakuitvoering luchstrijdkrachten	507.552	505.436	507.604	508.810	510.585	511.454	511.534
Taakuitvoering Koninklijke Marechaussee	346.743	365.277	354.715	350.579	351.904	353.946	353.946
Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie	471.383	468.628	475.423	485.951	492.542	499.299	499.260
Ondersteuning krijgsmacht door Commando DienstenCentra	1.127.364	1.178.317	1.127.450	1.109.599	1.122.340	1.111.802	1.113.789
Totaal apparaatsuitgaven	5.701.036	5.832.965	5.730.314	5.690.003	5.710.693	5.743.425	5.692.661

De uitgaven voor salarissen en sociale lasten worden besteed aan de volgende aantallen personeel van het Ministerie van Defensie in totaal (gemiddelde jaarsterktes):

2017	2018	2019	2020	2021	2022
55.690	55.668	55.635	55.690	55.572	55.554

Voor verder inzicht in de personele uitgaven wordt verwezen naar de personeelsrapportage die periodiek aan de Tweede Kamer wordt aangeboden.

Overzicht formatie defensiepersoneel

	formatie voor reorganisatie	personeel 1 juli 2017	formatie 2018	formatie 2022
burgerpersoneel				
Schaal 16 t/m 18	35	20	27	27
schaal 15	46	46	36	36
schaal 14	107	90	87	86
schaal 13	275	296	289	298
schaal 12	743	811	802	825
schaal 11	1.109	1.123	1.158	1.164
schaal 10	1.389	1.264	1.334	1.352
schaal 9	1.046	838	876	886
schaal 8	969	863	817	833
schaal 7	1.442	1.234	1.202	1.221
schaal 6	1.480	1.324	1.269	1.242
schaal 5	2.141	1.845	1.915	1.903
schaal 1 t/m 4	3.224	2.590	2.974	2.818
Totaal burgerpersoneel	14.006	12.344	12.786	12.691
militair personeel				
GEN	95	76	67	67
KOL	365	333	325	330
LKOL	1.562	1.369	1.327	1.360
MAJ	2.813	2.286	2.312	2.355
KAP	3.106	2.731	2.933	2.966
LNT	2.490	2.049	2.292	2.339
AOO	3.551	2.838	2.887	2.927
SM	5.587	4.345	4.661	4.732
SGT (1)	12.598	10.059	9.758	9.796
SLD/KPL	14.391	10.186	13.322	12.994
totaal op functie	46.558	36.272	39.884	39.866
Initiële opleidingen (NBOF)	4.841	3.492	3.000	3.000
Totaal militair personeel (inclusief NBOF)	51.399	39.764	42.884	42.866
totaal burger en militair personeel	65.405	52.108	55.670	55.557

Taakstelling Rijksdienst

In het huidige regeerakkoord is vanaf 2018 een apparaatstaakstelling voor Defensie opgenomen van € 48 miljoen. Binnen Defensie is de taakstelling belegd bij de apparaatsbudgetten van Defensie, de DMO en het CDC.

Extracomptabele tabel invulling taakstelling

Extracomptabele tabel invulling taakstelling		
(Bedragen x € 1 miljoen)	2018	Structureel
Departementale taakstelling (totaal)	48	48
Kerndepartement	31	31
Agentschappen		
DTO	8,8	8,8
DVD	7,2	7,2
Paresto	1	1
Totaal agentschappen	17	17

Bedrijfsvoering bij Defensie

Samenhangende bedrijfsvoering

Om voldoende samenhang in de bedrijfsvoering van Defensie te borgen, wil Defensie een bedrijfsvoering die de gereedstelling, inzet en dus de militair adequaat ondersteunt (primair proces centraal). Hiervoor moeten de processen goed op elkaar aansluiten en moeten mensen elkaar versterken (integraal). Daarbij wordt complexiteit zoveel mogelijk teruggedrongen (eenvoud) om het aanpassingsvermogen van de organisatie en het werkplezier voor haar medewerkers te vergroten. Samenhangende bedrijfsvoering betekent daarnaast ook het bewaken van de samenhang met de rijksbrede bedrijfsvoering en overige militaire en civiele partners. Defensie werkt continu aan het verbeteren van haar bedrijfsvoering, onder andere in projecten en thematische samenwerkingsverbanden.

2.3.3. Niet-beleidsartikel 11: Geheime uitgaven

Budgettaire gevolgen

Artikel 11 Geheime uitgaven (bedragen x € 1.000)							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Verplichtingen	5.939	5.468	7.470	7.467	7.466	7.466	7.466
Geheime uitgaven	5.939	5.468	7.470	7.467	7.466	7.466	7.466
Totaal uitgaven	5.939	5.468	7.470	7.467	7.466	7.466	7.466

2.3.4. Niet-beleidsartikel 12: Nominaal en onvoorzien

Budgettaire gevolgen

Artikel 12 Nominaal en onvoorzien (bedragen x € 1.000)							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Verplichtingen en uitgaven	0	100.177	103.202	76.356	91.992	65.644	79.089
Loonbijstelling							
Prijsbijstelling							
Nader te verdelen	0	100.177	103.202	76.356	91.992	65.644	79.089
Onvoorzien							
Totaal uitgaven	0	100.177	103.202	76.356	91.992	65.644	79.089

Toelichting

Loon- en prijsbijstelling

De post nader te verdelen betreft het restsaldo van de nog niet uitgedeelde meerjarige loonbijstelling, dat gereserveerd staat voor onvoorzien uitgaven.

Vanaf 2019 is ten behoeve van de structurele vergroting van de personele sterkte van de KMar 23,4 miljoen toegevoegd aan de begroting. Bij de 1^e suppletore begroting 2018 zullen deze middelen aan de betreffende beleidsartikelen worden toegekend.

3. BEGROTING AGENTSCHAPPEN

3.1. Defensie Telematica Organisatie

Algemeen

De Defensie Telematica Organisatie (DTO) maakt als agentschap deel uit van de DMO. DTO levert geïntegreerde hoogwaardige IT-diensten aan Defensie en ketenpartners binnen de rijksoverheid op het gebied van de openbare orde en veiligheid. Tevens ondersteunt DTO de operationele informatievoorziening van de operationele commando's bij internationale en nationale inzet.

In de komende tijd zullen de twee IT-uitvoeringsorganisaties van de Defensie Materieel Organisatie (DMO), het Joint Informatievoorzieningscommando (JIVC) en Operations (OPS) worden samengevoegd tot één IT-bedrijf. Dit vergt budgettaire aanpassingen. In deze begroting is hier nog geen rekening mee gehouden.

Begroting van baten en lasten

(Bedragen x € 1.000)							
Verlies en winstrekening	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
	Realisatie	Begroting	Raming	Raming	Raming	Raming	Raming
Baten							
Omzet moederdepartement	252.790	243.580	237.432	230.143	230.252	229.636	229.636
– waarvan betaald uit IV-E	252.790	168.442	182.232	189.443	189.552	188.936	188.936
– waarvan betaald uit IV-I		40.638	40.000	40.000	40.000	40.000	40.000
– waarvan betaald uit IV-I t.b.v. Exploitatie		20.000	14.500	–	–	–	–
– waarvan additioneel enveloppe TIOB		13.000	–	–	–	–	–
– waarvan betaald uit niet IV budgetten en door BLD-en		1.500	700	700	700	700	700
Omzet overige departementen	36.414	30.160	21.139	6.969	6.669	6.669	6.669
Omzet derden	–	–	–	–	–	–	–
Rentebaten							
Vrijval voorzieningen	44						
Bijzondere baten							
Totaal baten	289.248	273.740	258.571	237.112	236.921	236.305	236.305
Lasten							
Apparaatskosten							
– personele kosten	151.907	150.300	147.200	147.200	147.200	147.200	147.200
– waarvan eigen personeel	112.557	112.850	113.200	113.200	113.200	113.200	113.200
– waarvan externe inhuur t.b.v. apparaat	39.350	17.500	20.500	20.500	20.500	20.500	20.500
– waarvan externe inhuur t.b.v. IV projecten	–	19.950	13.500	13.500	13.500	13.500	13.500
– materiële kosten	96.356	96.840	90.530	63.312	63.121	62.505	62.505
– waarvan apparaat ICT	6.369	6.400	6.000	6.000	6.000	6.000	6.000

Verlies en winstrekening	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
	Realisatie	Begroting	Raming	Raming	Raming	Raming	Raming
– waarvan bijdrage aan SSO's	938	950	700	700	700	700	700
– waarvan overige materiële kosten	89.049	89.490	83.830	56.612	56.421	55.805	55.805
Rentelasten	463	600	600	600	600	600	600
Afschrijvingskosten	25.412	26.000	26.000	26.000	26.000	26.000	26.000
– waarvan immaterieel	4.615	–	–	–	–	–	–
– waarvan materieel	20.797	–	–	–	–	–	–
Overige lasten	352	–	–	–	–	–	–
– dotaties voorzieningen	72	–	–	–	–	–	–
– bijzondere lasten	280	–	–	–	–	–	–
Totaal lasten	274.490	273.740	264.330	237.112	236.921	236.305	236.305
Saldo van baten en lasten	14.758	–	– 5.759	–	–	–	–

Toelichting op de begroting baten en lasten

Baten

Het agentschap wordt bekostigd uit het IT-Exploitatiebudget (IT-E), het IT-Investeringsbudget (IT-I), uit niet-IT-budgetten, budgetten van de agentschappen en uit budgetten van externe (niet Defensie) opdrachtgevers.

Omzet moederdepartement

De staat van baten en lasten is opgesteld op basis van *going concern*. Naar aanleiding van de realisatie van de exploitatie van de IT gedurende 2017, is dit jaar in de staat van baten en lasten rekening gehouden met een lichte daling ten opzichte van begroting 2017. De omzet vanuit het moederdepartement voor de IT-E is hoger dan in 2017.

Omzet overige departementen

De omzet van de overige departementen betreft de IT-ondersteuning van ketenpartners van Defensie. Dit zijn onder andere de Ministeries van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties en Veiligheid en Justitie waarmee contractuele dienstverleningsafspraken, de zogenaamde *Service Level Agreements* (SLA's), zijn vastgelegd. De omzet daalt omdat de dienstverlening voor de IND, C2000 en het RVB afneemt onder andere door de overgang van dienstverlening naar het *Shared Service Center* ICT.

Verlies

DTO zal in 2018 het verwachte verlies van € 5,8 miljoen financieren uit het eigen vermogen.

Lasten

Apparaatskosten

De personele kosten bestaan uit de kosten voor het eigen personeel van het agentschap en de inhuur van capaciteit en expertise, zowel ten behoeve van het apparaat als ten behoeve van specifieke projecten.

De materiële kosten betreffen voor het overgrote deel vaste lasten voor afgesloten onderhouds- en licentiecontracten. Deze zijn noodzakelijk om de IT en IV voorzieningen in stand te houden (*Life Cycle Management, Security, Compliance, etc.*).

In het totaal van de apparaatskosten is tevens rekening gehouden met de dubbele beheerlasten van de vernieuwde IT omgeving naast de bestaande omgeving. De omvang van de dubbele beheerlasten is een schatting. De exacte omvang wordt uitgewerkt in een business case. Verder kan er ook een verschuiving over de jaren plaatsvinden.

Kasstroomoverzicht

(Bedragen x € 1.000)							
Kasstroomoverzicht	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
	Realisatie	Raming	Raming	Raming	Raming	Raming	Raming
1. Rekening Courant RHB 1 januari incl. deposito	7.731	9.612	10.295	3.963	3.963	3.963	3.963
Totaal ontvangsten operationele kasstroom (+)	54.907	28.332	17.800	19.100	19.300	20.600	20.600
Totaal uitgaven operationele kasstroom (-/-)	- 29.231	- 4.000	-				
2. Operationele kasstromen	25.676	24.332	17.800	19.100	19.300	20.600	20.600
Totaal investeringen (-/-)	- 23.269	- 26.000	- 26.000	- 26.000	- 26.000	- 26.000	- 26.000
Totaal boekwaarde desinvesteringen (+)	851		-	-	-	-	-
3. Totaal investeringskasstroom	- 22.418	- 26.000	- 26.000	- 26.000	- 26.000	- 26.000	- 26.000
Enmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)	- 7.001	- 4.500	- 6.332	-	-	-	-
Enmalige storting door het moederdepartement (+)	-	26.000					
Aflossingen op leningen (-/-)	- 16.581	- 19.149	- 17.800	- 19.100	- 19.300	- 20.600	- 20.600
Beroep op leenfaciliteit (+)	22.205	-	26.000	26.000	26.000	26.000	26.000
4. Totaal financieringskasstroom	- 1.377	2.351	1.868	6.900	6.700	5.400	5.400
5. Rekening Courant RHB 31 december incl. deposito	9.612	10.295	3.963	3.963	3.963	3.963	3.963

Toelichting op het kasstroomoverzicht

Operationele kasstroom

De kasstroom wordt voornamelijk bepaald door de mutaties in het werkkapitaal en bedrijfsresultaat en afschrijvingslasten.

Investeringskasstroom

In 2018 en de jaren daarna wordt de omvang van de investeringen geraamd op € 26 miljoen. Het grootste deel van de investeringen betreft computerapparatuur, gebouwen (voornamelijk datacentra) en kleinere investeringen in software, machines en installaties. Desinvesteringen worden niet verwacht.

Financieringskasstroom

De financieringskasstroom geeft het (vreemd) vermogen weer dat aangetrokken wordt voor de financiering van de investeringen via de leenfaciliteit.

Doelmatigheidsparagraaf

Doelmatigheid is te onderscheiden in operationele prestaties (generiek deel) en financiële doelmatigheid (specifiek deel).

Doelmatigheidsparagraaf	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
	Realisatie	Begroting	Raming	Raming	Raming	Raming	Raming
Omzetbedragen x € 1.000							
Omzet							
Housing	1.057	800	-	-	-	-	-
Defensiepas / MFSC	5.594	5.561	5.253	4.817	4.813	4.801	4.801
Handelsgoederen	7.340	-	-	-	-	-	-
Dienstontwikkeling en klantopdrachten	9.013	12.010	11.344	10.403	10.394	10.367	10.367
Werkplekdiensten	89.857	92.289	87.931	80.633	80.569	80.359	80.359
Communicatie	14.815	14.835	14.013	12.850	12.840	12.806	12.806
Connectivity	34.289	35.114	33.168	30.416	30.391	30.312	30.312
Totale omzet product(groep) Generiek	161.966	160.610	151.710	139.119	139.007	138.646	138.646
Advies en applicaties	12.763	14.134	13.351	12.243	12.233	12.201	12.201
IV Services	69.393	67.904	64.142	58.818	58.771	58.618	58.618
IV-I (Inhuur + inkoop)	44.882	30.792	29.086	26.672	26.650	26.581	26.581
Niet standaard aanvragen	200	300	283	260	260	259	259
Totale omzet product(groep) Specifiek	127.238	113.130	106.861	97.993	97.914	97.659	97.659
Total omzet	289.204	273.740	258.571	237.112	236.921	236.305	236.305
Tarieven in €							
Gemiddeld gewogen tarief per uur	€ 73,53	€ 75,80	€ 75,80	€ 75,80	€ 75,80	€ 75,80	€ 75,80
Totaal aantal FTE per ultimo het jaar (exclusief inhuur)	1.500	1.520	1.450	1.450	1.450	1.450	1.450
Saldo baten/lasten als percentage totale baten	5,1%	0,0%	- 2,2%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Betrouwbaarheid informatievoorziening	99,6%	99,0%	99,0%	99,0%	99,0%	99,0%	99,0%
Omschrijving Specifiek Deel							
Ontwikkeling tarief werkplek Defensie (2007=100%)	49%	50%	50%	50%	50%	50%	50%
Gemiddeld gewogen kostprijs applicatietaken	€ 64,52	€ 66,00	€ 66,00	€ 66,00	€ 66,00	€ 66,00	€ 66,00
Gemiddeld gewogen kostprijs ontwikkeltaken	€ 67,19	€ 65,40	€ 65,40	€ 65,40	€ 65,40	€ 65,40	€ 65,40
Percentage niet facturabele medewerkers	9%	10%	10%	10%	10%	10%	10%
Declarabiliteit in uren per jaar	1.385	1.450	1.450	1.450	1.450	1.450	1.450
Aantal externe inhuur t.b.v. eigen apparaat	100	109	128	128	128	128	128
Aantal externe inhuur t.b.v. klant(opdrachten)	144	125	122	122	122	122	122

Toelichting

Als indicator voor de ontwikkeling van de doelmatigheid wordt de prijs per werkplek gebruikt. De prijs per werkplek in het jaar 2007 is gesteld op 100 procent. De daling van de kostprijs per werkplek is het gevolg van efficiëncymaatregelen. Het tarief is in 2018 gebaseerd op de afgenomen accounts, printers, beeldschermen etc.

Hoewel de fysieke werkplekken steeds verder worden afgebouwd en daarmee ook de kosten, komen daar nieuwe kosten voor terug in de vorm van licentiekosten en kosten voor mobile device management.

De benodigde externe inhuur ten behoeve van klantopdrachten heeft betrekking op de aanvullende capaciteit die nodig is voor de uitvoering van IT-I projecten.

3.2. Paresto

Algemeen

Het agentschap Paresto maakt deel uit van het Commando Diensten-Centra. Paresto is een professionele cateringorganisatie die een hoogwaardig pakket aan cateringdiensten levert aan de gehele defensieorganisatie en aan (NAVO)-bondgenoten op Nederlands grondgebied. Dit gebeurt op een zo doelmatig, doeltreffend en klantgericht mogelijke wijze.

De cateringdienstverlening wordt op termijn meer in samenwerking met de markt uitgevoerd. Hiervoor is Paresto continue bezig om kansen en ontwikkelingen in de markt te onderkennen om de beste cateringondersteuning voor Defensie te leveren.

Begroting van baten en lasten

(bedragen x € 1.000)	Realisatie 2016	Begroting 2017	Raming 2018	2019	2020	2021	2022
BATEN							
Omzet moederdepartement	69.070	58.325	58.017	57.425	57.126	56.868	56.040
Omzet overige departementen							
Omzet derden	730	675	870	870	870	870	870
Rentebaten							
Vrijval voorzieningen							
Bijzondere baten	1.246	900	1.075	1.075	1.075	1.075	1.075
Totaal baten	71.046	59.900	59.962	59.370	59.071	58.813	57.985
LASTEN							
Apparaatskosten							
* personele kosten	37.998	36.410	36.563	35.972	35.676	35.419	34.718
* <i>Waarvan eigen personeel</i>	32.103	32.755	31.173	30.343	29.803	29.303	28.363
* <i>Waarvan externe inhuur</i>	5.490	3.000	5.000	5.250	5.500	5.750	6.000
* <i>Waarvan overige personele kosten</i>	405	655	390	379	373	366	355
* materiële kosten	32.252	23.356	23.005	23.005	23.005	23.005	23.005
* <i>Waarvan apparaat ICT</i>	487	400	375	375	375	375	375
* <i>Waarvan bijdrage aan SSO's</i>	792	875	800	800	800	800	800
* <i>Waarvan overige materiele kosten</i>	888	623	750	750	750	750	750
Rentelasten		9	9	8	6	4	3
Afschrijvingskosten							
* materieel	2	125	385	385	385	385	260
* <i>Waarvan apparaat ICT</i>			260	260	260	260	260
* immaterieel							
Overige kosten							
* dotaties voorzieningen							
* bijzondere lasten	40						
Totaal Lasten	70.292	59.900	59.962	59.370	59.071	58.813	57.985

(bedragen x € 1.000)	Realisatie 2016	Begroting 2017	Raming 2018	2019	2020	2021	2022
Saldo van baten en Lasten	754	-	-	-	-	-	-

(1) Realisatie (2) Begroting

Toelichting begroting baten en lasten

Baten

Omzet moederdepartement

De omzet moederdepartement bestaat uit de omzet uit de lopende bedrijfsvoering en de omzet werkgeversbijdragen. De omzet werkgeversbijdragen bestaat uit de aan de opdrachtgever in rekening gebrachte bedragen ter dekking van de personele en overige kosten die gemaakt worden om de service op locaties te kunnen bieden.

Voor 2018 en verder is rekening gehouden met een reductie van de werkgeversbijdrage als gevolg van het sluiten van locaties vanwege de nota «In het belang van Nederland» (Kamerstuk [33 763, nr. 1](#)). Met het sluiten van een locatie blijft het aantal defensiemedewerkers ongewijzigd, hierdoor is het effect op de kosten en omzet nihil.

Omzet derden

De omzet derden betreft de opbrengst die Paresto in rekening brengt bij het CDC voor de cateringkosten van het Militair Revalidatie Centrum en de hofmeesters bij het Koninklijk Huis.

Bijzondere baten

De bijzondere baten betreffen producentenbonussen en betalingskorting.

Lasten

Personele kosten

Eind 2016 bestond de personele sterkte van Paresto uit 678 vaste vte'n. Vanwege pensioenuitstroom neemt de personele sterkte in 2018 af tot 655 vte'n, wat de daling in personele kosten verklaart. Op plekken waar dit noodzakelijk is, wordt deze weggevallen capaciteit opgevangen met inhuur.

Materiële kosten

De materiële kosten bestaan voor 90 procent uit de kosten van de ingrediënten voor maaltijden en consumpties. De overige materiële kosten bestaan voornamelijk uit exploitatiekosten van de locaties, het servicekantoor en het onderhoud van ICT, waaronder kassa's.

Investeringsmiddelen

De afschrijvingskosten betreft de kleding voor medewerkers en ICT.

Kasstroomoverzicht

(bedragen x € 1.000)	Realisatie 2016	Begroting 2017	Raming 2018	2019	2020	2021	2022
1. Rekening courant RHB 1/1	8.591	11.402	11.081	12.881	12.881	12.881	12.881
Totaal ontvangsten operationele kasstroom (+)	6.465	125	385	385	385	385	260
Totaal uitgaven operationele kasstroom (-/-)	- 3.630	-	-	-	-	-	-
2. Totaal operationele kasstroom	2.835	125	385	385	385	385	260
Totaal investeringen (-/-)	- 23	- 2.425	-	-	-	-	-
Totaal boekwaarde desinvesteringen (+/+)	-	-	-	-	-	-	-
3. Totaal investeringskasstroom	- 23	- 2.425	-	-	-	-	-
Enmalige uitkering aan moederdepartement (-/-)	-	- 322	-	-	-	-	-
Enmalige storting door moederdepartement (+/+)	-	-	-	-	-	-	-
Aflossingen op leningen (-/-)	-	- 125	- 385	- 385	- 385	- 385	- 260
Beroep op leenfaciliteit (+/+)	-	2.425	1.800	-	-	-	-
4. Totaal financieringskasstroom	-	1.978	1.415	- 385	- 385	- 385	- 260
5. Rekening courant RHB 31/12	11.402	11.081	12.881	12.881	12.881	12.881	12.881

Toelichting bij het kasstroomoverzicht

Operationele kasstroom

In het overzicht van de kasstromen staan de meerjarige verwachting van de omvang en de besteding van de beschikbare investeringsruimte en de liquiditeitsverwachting in het algemeen centraal.

Investeringskasstroom

In 2018 investeert Paresto in nieuwe kassa's en ICT. Hiervoor wordt een beroep gedaan op de leenfaciliteit.

Financieringskasstroom

In 2018 wordt een beroep gedaan op de leenfaciliteit voor de geplande investeringen. De uitkering aan het moederdepartement betreft de afstorting van het overschot aan eigen vermogen van Paresto, indien de realisatie conform begroting verloopt.

Doelmatigheidsparagraaf

De onderstaande tabel is verdeeld in een generiek en een specifiek deel. Deze indeling vloeit voort uit de aard van de dienstverlening door Paresto. De hiermee samenhangende indicatoren zijn daarom als specifiek benoemd.

	Realisatie 2016	Begroting 2017	Raming 2018	2019	2020	2021	2022
Generiek deel							
Totaal omzet verkopen (x € 1.000)	44.278	34.200	34.300	34.325	34.375	34.375	34.375
Vte'n totaal	774	749	746	730	721	713	694
– waarvan in eigen dienst	678	689	655	634	621	609	585
– waarvan inhuur	96	60	91	95	100	105	109
Saldo van baten en lasten	1,1%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%	0,0%
Specifiek deel							
Aantal locaties	76	76	76	75	75	74	74
Productiviteit per medewerker (omzet per vte)	57.200	45.667	45.986	47.031	47.669	48.208	49.535
% Ziekteverzuim	7,3%	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%	8,0%
% Bruto marge locaties	38,9%	37,2%	38,0%	38,0%	38,0%	38,0%	38,0%

Toelichting

Het overgrote deel van de kosten van Paresto bestaat uit personele en ingrediëntkosten. De doelmatigheid van Paresto komt onder andere tot uitdrukking in een zo doelmatig mogelijke inzet van deze middelen. Twee belangrijke graadmeters daarvoor zijn de productiviteit per vte (omzet / aantal vte) en het percentage bruto marge (verbruik ten opzichte van de omzet).

De productiviteit per vte laat vanaf 2018 een lichte stijging zien door een daling in het aantal vte'n. Door efficiënte sturing zet de trend van een hogere bruto marge door in 2018. De bruto marge van 2016 is mede door een eenmalige meevaller hoger dan begroot.

4. BIJLAGEN

4.1. ZBO's en RWT's

Overzicht Rechtspersonen met een Wettelijke Taak en Zelfstandige Bestuursorganen						
Naam Organisatie	RWT	ZBO	Functie	Begrotingsartikel	Begrotingsraming	Verwijzing (URL-link) naar website RWT/ZBO
Stichting Ziektekosten-Verzekering Krijgsmacht (SZVK)	X		De SZVK is namens het Ministerie van Defensie belast met de uitvoering van de ministeriële Regeling Ziektekostenverzekering militairen. De activiteiten van de SZVK richten zich uitsluitend op militairen in actieve dienst: militairen vallen niet onder de werking van de Zorgverzekeringswet (ZVW).	Wordt per Defensieonderdeel (artikel 2, 3, 4, 5, 7, 8 en 10) betaald uit de post salarissen en sociale lasten	€ 90,5 miljoen. Bedrag is gebaseerd op de begroting/premiestelling 2017. Bedrag omvat de te betalen werknemers en werkgeverspremie.	www.szvk.nl
Stichting Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek NLDA (SWOON)	X		In 2011 is de stichting Wetenschappelijk Onderwijs en Onderzoek NLDA (SWOON) opgericht. De stichting verzorgt als onderdeel van de officiersopleiding van officieren in de Nederlandse krijgsmacht de wetenschappelijke bachelor en master programma's, in overeenstemming met de eisen van de Wet op het hoger onderwijs en wetenschappelijk onderzoek. Verder verleent de stichting graden die behoren bij wetenschappelijk onderwijs, laat opleidingen accrediteren en geaccrediteerd houden en verzorgt het wetenschappelijk onderzoek ter ondersteuning van de wetenschappelijke opleidingen. Defensie ondersteunt de stichting met een jaarlijkse subsidie (zie 4.6 Subsidies). Tevens stelt Defensie «om niet» middelen ter beschikking. Deze middelen bestaan uit uitgaven voor salarissen en sociale lasten, IV/IT, huisvesting en overige ondersteuning. De middelen zijn begroot in artikel 8.	8 Ondersteuning krijgsmacht door Commando Diensten centra	€ 15,2 miljoen	

Naam Organisatie	RWT	ZBO	Functie	Begrotingsartikel	Begrotingsraming	Verwijzing (URL-link) naar website RWT/ZBO
KSD	X		De Stichting Koninklijke Defensiemusea, op 1 juli 2014 opgericht, vormt de overkoepelende organisatie van de vier Defensiemusea: Het Nationaal Militair Museum, het Marinemuseum, het Mariniersmuseum en het Marechausseemuseum. De Defensiemusea bieden de samenleving een venster op de krijgsmacht en beogen het publiek de militaire wereld te laten begrijpen op een vrijblijvende manier. Defensie ondersteunt de stichting met een jaarlijkse subsidie, bedoeld voor de exploitatie van de verschillende musea.	Beleidsartikel 9 subsidies en bijdragen	€ 16 miljoen	www.nmm.nl

4.2. Verdiepingshoofdstuk

In het verdiepingshoofdstuk worden de belangrijkste mutaties ten opzichte van de begroting 2017 kort toegelicht. In onderstaande tabellen worden de mutaties per artikel weergegeven. De belangrijkste mutaties worden kort toegelicht.

Mutatieoverzichten per artikel

Artikel 1 Inzet uitgaven (bedragen x € 1.000)							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Stand ontwerpbegroting 2017	277.213	325.793	315.793	315.792	315.792	315.791	315.792
Mutaties 1 ^o suppletoire begroting 2017		- 67.094	46	46	46	46	46
Stand 1° suppletoire begroting 2017	277.213	258.699	315.839	315.838	315.838	315.837	315.838
Nieuwe mutaties							
Doorwerking ontvangsten			20.000				
Stand ontwerpbegroting 2018	277.213	258.699	335.839	315.838	315.838	315.837	315.838
Artikel 2 Taakuitvoering zee strijdkrachten (bedragen x € 1.000)							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Stand ontwerpbegroting 2017	743.972	721.477	716.665	727.634	733.868	736.910	736.252
Mutaties 1 ^o suppletoire begroting 2017		17.597	13.763	13.916	14.008	14.097	14.074
Stand 1° suppletoire begroting 2017	743.972	739.074	730.428	741.550	747.876	751.007	750.326
Nieuwe mutaties							
Herschikking tussen de defensie-onderdelen			- 40	- 40	- 40	- 40	
Delta exploitatie nieuwe en bestaande systemen							
Interdepartementale budgetoverhevelingen							
Inzet restant basisgereedheid t.b.v. personele gereedheid			1.048	1.860	3.284	5.181	5.181
Stand ontwerpbegroting 2018	743.972	739.074	731.436	743.370	751.120	756.148	755.507

Artikel 3 Taakuitvoering landstrijdkrachten (bedragen x € 1.000)							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Stand ontwerpbegroting 2017	1.218.579	1.251.341	1.263.710	1.273.873	1.288.117	1.299.872	1.306.395
Mutaties 1 ^o suppletoire begroting 2017		42.705	23.875	24.033	24.292	24.618	24.471
Stand 1° suppletoire begroting 2017	1.218.579	1.294.046	1.287.585	1.297.906	1.312.409	1.324.490	1.330.866
Nieuwe mutaties							
Herschikking tussen de defensieonderdelen			337	337	337	337	297
Delta exploitatie nieuwe en bestaande systemen			3.200	3.200	3.200	3.200	3.200
Interdepartementale budgetoverhevelingen							
Inzet restant basisgereedheid t.b.v. personele gereedheid			2.359	4.804	8.828	16.261	16.261
Intensivering grensbewaking KMar			290	290	290	290	290
Stand ontwerpbegroting 2018	1.218.579	1.294.046	1.293.771	1.306.537	1.325.064	1.344.578	1.350.914

Artikel 4 Taakuitvoering luchstrijdkrachten (bedragen x € 1.000)							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Stand ontwerpbegroting 2017	704.647	681.678	695.296	688.359	692.774	695.362	691.947
Mutaties 1 ^o suppletoire begroting 2017		19.913	10.377	10.270	10.334	10.424	10.389
Stand 1° suppletoire begroting 2017	704.647	701.591	705.673	698.629	703.108	705.786	702.336
Nieuwe mutaties							
Herschikking tussen de defensieonderdelen			- 130	- 130	- 130	- 130	- 130
Extrapolatie herschikking tussen defensieonderdelen							2.200
Delta exploitatie nieuwe en bestaande systemen			2.900	2.700	2.100	2.900	2.900
Interdepartementale budgetoverhevelingen							
Inzet restant basisgereedheid t.b.v. personele gereedheid			867	1.237	2.394	4.965	4.965
Stand ontwerpbegroting 2018	704.647	701.591	709.310	702.436	707.472	713.521	712.271

Artikel 5 Taakuitvoering Koninklijke Marechaussee (bedragen x € 1.000)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Stand ontwerpbegroting 2017	351.732	338.752	335.195	337.018	336.907	337.255	337.255
Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2017		42.383	4.756	4.789	5.319	5.361	5.361
Stand 1^e suppletoire begroting 2017	351.732	381.135	339.951	341.807	342.226	342.616	342.616
Nieuwe mutaties							
Herschikking tussen de defensie-onderdelen							
Inzet restant basisgereedheid t.b.v. middensom problematiek			512	1.220	2.126	3.778	3.778
Intensivering grensbewaking KMar			9.510	14.010	14.010	14.010	14.010
Kasschuif KMar naar 2018		- 9.000	9.000				
Versterken capaciteit KMar			2.200				
Stand ontwerpbegroting 2018	351.732	372.135	361.173	357.037	358.362	360.404	360.404

Artikel 6 Investerings Krijgsmacht (bedragen x € 1.000)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Stand ontwerpbegroting 2017	1.304.491	1.640.538	1.792.471	1.956.679	1.846.163	1.681.342	1.693.372
Mutaties 1 ^o suppletoire begroting 2017		133.288	198.515	57.623	52.569	55.870	- 5.034
Stand 1° suppletoire begroting 2017	1.304.491	1.773.826	1.990.986	2.014.302	1.898.732	1.737.212	1.688.338
Nieuwe mutaties							
Opdracht Voorzien in nieuw materieel	0	3.350	8.518	7.175	4.927	6.327	- 473
Extrapolatie							- 4.500
Herschikking tussen de defensie-onderdelen							
Delta exploitatie nieuwe en bestaande systemen			- 7.600	- 7.500	- 7.000	- 7.800	- 7.800
Interdepartementale budgetoverhevelingen			3.337	639	639	639	639
Aandeel Toegekend budget Wet Inlichtingen & Veiligheidsdiensten (WIV)		10.200	9.481	9.486	9.488	9.488	9.488
Kasschuif WIV gelden		- 6.850	1.600	2.850	100	2.300	
Intensivering grensbewaking KMar			1.700	1.700	1.700	1.700	1.700
Opdracht Voorzien in Infrastructuur	0	0	5.200	700	700	700	700
Intensivering grensbewaking KMar			5.200	700	700	700	700
Opdracht Voorzien in IT	0	2.149	5.157	4.528	5.318	4.389	3.509
Delta exploitatie nieuwe en bestaande systemen			- 3.500	- 5.200	- 5.200	- 5.400	- 5.200
Interdepartementale budgetoverhevelingen		2.149	8.657	9.728	10.518	9.789	8.709
Stand ontwerpbegroting 2018	1.304.491	1.779.325	2.009.861	2.026.705	1.909.677	1.748.628	1.692.074

Artikel 6 Investerings Krijgsmacht (bedragen x € 1.000)							
	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
Stand ontwerpbegroting 2017	1.720.834	1.734.124	1.747.854	1.742.663	1.766.061	1.767.351	
Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2017	43.466	49.000	52.322	54.892	53.971	49.066	
Stand 1^e suppletoire begroting 2017	1.764.300	1.783.124	1.800.176	1.797.555	1.820.032	1.816.417	
Nieuwe mutaties							
Opdracht Voorzien in nieuw materieel	327	827	2.827	2.827	2.827	2.479	
Extrapolatie							
Herschikking tussen de defensie-onderdelen	- 4.500	- 4.500	- 4.500	- 4.500	- 4.500	- 4.500	
Interdepartementale budgetoverhevelingen	2.339	2.339	2.339	2.339	2.339	1.991	
Aandeel toegekend budget Wet Inlichtingen & Veiligheidsdiensten (WIV)	9.488	9.488	9.488	9.488	9.488	9.488	
Delta exploitatie nieuwe en bestaande systemen	- 7.000	- 6.500	- 4.500	- 4.500	- 4.500	- 4.500	
Opdracht Voorzien in Infrastructuur	5.150	700	700	700	700	700	
Beleidslijn vastgoed (correctie 1 ^e supp 2017)	4.450						
Intensivering grensbewaking KMar	700	700	700	700	700	700	
Opdracht Voorzien in IT	1.422	1.422	1.422	1.422	1.422	1.422	
Interdepartementale budgetoverhevelingen	6.622	6.622	6.622	6.622	6.622	6.622	
Delta exploitatie nieuwe en bestaande systemen	- 5.200	- 5.200	- 5.200	- 5.200	- 5.200	- 5.200	
Bekostiging Wetenschappelijk onderzoek	0	0	0	3.400	3.400	3.400	
Extrapolatie BTW compensatie van TNO projecten				3.400	3.400	3.400	
Stand ontwerpbegroting 2018	1.771.199	1.786.073	1.805.125	1.805.904	1.828.381	1.824.418	

Artikel 7 Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie (bedragen x € 1.000)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Stand ontwerpbegroting 2017	806.441	830.335	832.397	834.819	863.071	869.810	867.016
Mutaties 1 ^o suppletoire begroting 2017		- 11.771	13.533	13.648	13.874	13.716	13.538
Stand 1° suppletoire begroting 2017	806.441	818.564	845.930	848.467	876.945	883.526	880.554
Nieuwe mutaties							
Herschikking tussen de defensie-onderdelen			- 240	- 240	- 240	- 240	- 240
Extrapolatie							2.300
Delta exploitatie nieuwe en bestaande systemen			5.000	6.800	6.900	7.100	6.900
Inzet restant basisgereedheid t.b.v. personele gereedheid			350	692	1.253	2.141	2.141
Intensivering grensbewaking KMar			920	920	920	920	920
Stand ontwerpbegroting 2018	806.441	818.564	851.960	856.639	885.778	893.447	892.575

Artikel 8 Ondersteuning krijgsmacht door Commando DienstenCentra (bedragen x € 1.000)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Stand ontwerpbegroting 2017	1.127.552	1.162.083	1.136.757	1.118.407	1.130.527	1.118.770	1.118.522
Amendement op de ontwerpbegroting		- 100	200	200	200	200	200
Mutaties 1 ^o suppletoire begroting 2017		15.834	- 11.672	- 12.271	- 13.214	- 13.855	- 12.073
Stand 1° suppletoire begroting 2017	1.127.552	1.177.817	1.125.285	1.106.336	1.117.513	1.105.115	1.106.649
Herschikking tussen de defensie-onderdelen			- 16	- 16	- 16	- 16	- 16
Extrapolatie voor loon/prijjsbijstelling attachés							453
Delta exploitatie nieuwe en bestaande systemen							
Interdepartementale budgetoverhevelingen		500					
Inzet restant basisgereedheid t.b.v. personele gereedheid			641	1.739	3.303	5.163	5.163
Intensivering grensbewaking KMar			1.540	1.540	1.540	1.540	1.540
Stand ontwerpbegroting 2018	1.127.552	1.178.317	1.127.450	1.109.599	1.122.340	1.111.802	1.113.789

Artikel 9 Algemeen (bedragen x € 1.000)							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Stand ontwerpbegroting 2017	107.028	95.717	96.559	96.256	95.994	96.488	96.653
Mutaties 1 ^o suppletoire begroting 2017		- 2.622	1.699	1.433	1.411	1.418	1.421
Stand 1° suppletoire begroting 2017	107.028	93.095	98.258	97.689	97.405	97.906	98.074
Interdepartementale budgetoverhevelingen			- 25	- 25	- 25	- 25	- 25
Stand ontwerpbegroting 2018	107.028	93.095	98.233	97.664	97.380	97.881	98.049
Niet-beleidsartikel 10 centraal apparaat (bedragen x € 1.000)							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Stand ontwerpbegroting 2017	1.594.826	1.580.732	1.542.042	1.498.860	1.491.017	1.507.878	1.465.556
Amendement op de ontwerpbegroting		8.000	8.000	8.000	8.000	8.000	8.000
Mutaties 1 ^o suppletoire begroting 2017		26.800	11.875	15.733	13.236	17.641	18.686
Stand 1° suppletoire begroting 2017	1.594.826	1.615.532	1.561.917	1.522.593	1.512.253	1.533.519	1.492.242
Nieuwe mutaties							
Inzet restant basisgereedheid t.b.v. middensom problematiek			223	448	812	1.511	1.511
Extrapolatie voor lening ABP							- 8.800
Herschikking tussen de defensieonderdelen			- 1.911	- 1.911	- 1.911	- 1.911	- 1.911
Intensivering grensbewaking KMar			840	840	840	840	840
Aanvulling AOW hiaat			5.179	3.248	3.102	2.555	1.705
Versterken cybersecurity (deel MIVD)			8.000	8.000	8.000	8.000	8.000
Stand ontwerpbegroting 2018	1.594.826	1.615.532	1.574.248	1.533.218	1.523.096	1.544.514	1.493.587
Niet-beleidsartikel 11 Geheime uitgaven (bedragen x € 1.000)							
	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Stand ontwerpbegroting 2017	5.939	5.389	5.391	5.388	5.387	5.387	5.387
Mutaties 1 ^o suppletoire begroting 2017		79	79	79	79	79	79
Stand 1° suppletoire begroting 2017	5.939	5.468	5.470	5.467	5.466	5.466	5.466
Nieuwe mutaties							
Herschikking tussen de defensieonderdelen			2.000	2.000	2.000	2.000	2.000
Stand ontwerpbegroting 2018	5.939	5.468	7.470	7.467	7.466	7.466	7.466

Niet-beleidsartikel 12 Nominaal en onvoorzien (bedragen x € 1.000)

	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Stand ontwerpbegroting 2017	0	52.407	67.427	26.568	56.757	51.339	65.657
Amendement op de ontwerpbe- grooting		100	- 200	- 200	- 200	- 200	- 200
Mutaties 1 ^e suppletoire begroting 2017		47.670	47.154	41.836	37.137	32.660	30.937
Stand 1^e suppletoire begroting 2017	0	100.177	114.381	68.204	93.694	83.799	96.394
Nieuwe mutaties							
Inzet restant basisgereedheid t.b.v. middensom problematiek			- 6.000	- 12.000	- 22.000	- 39.000	- 39.000
Aanvulling AOW hiaat			- 5.179	- 3.248	- 3.102	- 2.555	- 1.705
Versterken capaciteit KMar				23.400	23.400	23.400	23.400
Stand ontwerpbegroting 2018	0	100.177	103.202	76.356	91.992	65.644	79.089

Toelichting mutaties

Doorwerking HGIS ontvangsten

Voor 2018 worden hogere ontvangsten voorzien vanuit de VN. Deze werken door op het uitgavenkader van artikel 1 inzet.

Herschikking tussen de defensieonderdelen

Dit betreft het overhevelen van enkele activiteiten en het daarbij behorende budget van het ene naar het andere Defensieonderdeel. Het betreft onder andere het medegebruik van het NAVO-oefenterrein Bergen-Hohne en Kamp Trauen van het CLSK naar het CLAS (€ 0,4 miljoen), 1 loopbaanbegeleider van het CLAS naar de Bestuursstaf (€ 0,7 miljoen) en de ontvlechting van het budget GPS bij DMO naar het CLSK (€ 0,4 miljoen).

Delta exploitatie nieuwe en bestaande systemen

Bij het opleveren van een nieuw systeem wordt het budget van de voorziene stijging van de exploitatie van het systeem vanuit investering overgeheveld naar het desbetreffende operationele commando dat zorgdraagt voor de instandhouding. Bij het CLAS betreft dit de projecten Mini UAV, Trekker-opleggercombinaties en wiellaadsystemen. Bij het CLSK zijn dit de exploitatiekosten van het samenvoegen de luchtverkeersleiding op Schiphol. Bij de DMO is het de exploitatiereeks voor mortieren en munitie en het IT project KMAR IGO.

Inzet restant basisgereedheid

Met de ontwerpbegroting 2017 zijn extra middelen vrij gemaakt voor het op het orde brengen van de basisgereedheid van de krijgsmacht. Een restant bedrag is toen tijdelijk geparkeerd op het artikel 12 Nominaal en onvoorzien. Dit is overgeheveld naar de defensieonderdelen ten behoeve van de personele gereedheid.

Kasschuif KMar naar 2018

De kasschuif van de KMar is bestemd voor intensivering luchthavens en maritieme grensbewaking. Deze kasschuif zorgt ervoor dat de middelen evenredig verspreid worden over 2017 en 2018.

Extrapolatie voor Lening ABP en loon/prijbsijstelling attachés

De extrapolatie is opgebouwd uit technische mutaties die voortkomen uit eerder gestelde begrotingsmutaties in de voorafgaande wetten, die structureel doorlopen naar komende begrotingsjaren. Voor begrotingsjaar 2022 betreft dit de lening ABP en loon/prijbsijstelling attachés.

Defensie is met het ABP een lening overeengekomen voor het op kapitaaldekking brengen van de militaire ouderdomspensioenen. De ramingen voor opname en aflossing van de lening zijn met de begroting 2017 aangepast naar de actuele cijfers. Voor het begrotingsjaar 2022 heeft hierop nog een correctie plaatsgevonden.

Aandeel toegekend budget Wet inlichtingen- en veiligheidsdiensten (WIV)

De wijziging van de Wet inlichtingen- en veiligheidsdiensten treedt per 1 januari 2018 in werking. Vanwege een gefaseerde invoering van de kabelinterceptie worden middelen verschoven naar latere jaren.

Kasschuif WIV gelden

De wijziging op de Wet op de inlichtingen- en veiligheidsdiensten treedt per 1 januari 2018 in werking. Vanwege een gefaseerde invoering van de kabelinterceptie worden middelen verschoven naar latere jaren.

Versterken Cybersecurity

De intensivering betreft het aanpakken van cyberspionage en -sabotage.

Versterken capaciteit KMar/Intensivering grensbewaking KMar

Om verdere capaciteitstekorten, ten behoeve van de grensbewakingstaak op luchthavens en maritieme doorlaatposten van de KMar, op te lossen wordt in 2018 € 22,2 miljoen en vanaf 2019 € 43,4 miljoen vrijgemaakt.

Interdepartementale overboekingen

In onderstaand overzicht worden alle budgetoverhevelingen van en naar andere departementen weergegeven. Door deze mutaties nemen de uitgaven van Defensie met € 12 miljoen toe in 2018.

Overzicht interdepartementale overboekingen (bedragen x € 1.000)

no.	Omschrijving	beleidsart.	2017	2018	2019	2020	2021	2022
1.a	Bijdrage van MinFin financiering 10 jarig onderhoudscontract Kustwacht	6		426	426	426	426	426
	Bijdrage van EZ financiering 10 jarig onderhoudscontract Kustwacht	6		213	213	213	213	213
1.b	Bijdrage lenM Capacity Gap tbv de kustwachtvliegtuigen (Dorniers)	6		2.698				
1.c	Bijdrage van VenJ tbv Kustwacht Maritime Operations Centre	6	215	866	973	1.052	979	871
	Bijdrage van EZ tbv Kustwacht Maritime Operations Centre	6	215	866	973	1.052	979	871
	Bijdrage van MinFin tbv Kustwacht Maritime Operations Centre	6	215	866	973	1.052	979	871
	Bijdrage van lenM tbv Kustwacht Maritime Operations Centre	6	1.504	6.059	6.809	7.362	6.852	6.096
1.d	Financiering 2 Liasons ambassade Peru & Kenia	8	500					
1.e	Bijdrage aan AZ tbv communicatiepool	9		- 25	- 25	- 25	- 25	- 25
	Totaal		2.649	11.969	10.342	11.132	10.403	9.323

4.3. Moties en toezeggingen

Overzicht moties en toezeggingen					
Omschrijving van de toezegging	Vindplaats				Stand van zaken
In de volgende voortgangsrapportage informeert de Minister de Kamer over de voortgang van de informatiebeveiliging (conform motie Aukje de Vries)	algemeen overleg	MATERIEEL	28-6-2017	27 830, nr. 205	In behandeling
De Minister van Defensie zegt toe de Kamer in de zomer van 2017 nader te zullen informeren over de aangenomen motie van het lid Belhaj inzake vrouwen binnen Defensie.	algemeen overleg	PERSONEEL	28-6-2017	34 550 X, nr. 108	In behandeling
In de volgende voortgangsrapportage vermeldt de minister de resultaten van het Amerikaanse onderzoek inzake de verlaging van de prijs, mits deze beschikbaar en openbaar zijn.	algemeen overleg	VERWERVING F-35	27-6-2017	26 488, nr. 434	In behandeling
In de volgende voortgangsrapportage neemt de Minister een passage op met betrekking tot de zuurstofvoorziening aan piloten.	algemeen overleg	VERWERVING F-35	27-6-2017	26 488, nr. 434	In behandeling
In de volgende voortgangsrapportage neemt de Minister een passage op inzake geluidsoverlast, waaronder de geluidsoverlast op piekmomenten.	algemeen overleg	VERWERVING F-35	27-6-2017	26 488, nr. 434	In behandeling
In de volgende voortgangsrapportage vermeldt de Minister de stand van zaken met betrekking tot de <i>block buy</i> .	algemeen overleg	VERWERVING F-35	27-6-2017	26 488, nr. 434	In behandeling
In de volgende voortgangsrapportage vermeldt de Minister de stand van zaken met betrekking tot de transitieperiode.	algemeen overleg	VERWERVING F-35	27-6-2017	26 488, nr. 434	In behandeling
De Minister zegt toe de Kamer nader te informeren over integriteitsschendingen in de eerder toegezegde brief inzake (vermeende) corruptie bij de aanschaf van auto's. Ook wordt de Kamer hierbij geïnformeerd over de wijze waarop Defensie omgaat met de klachten van twee medewerkers.	algemeen overleg	MIVD	21-6-2017	29 924, nr. 151	In behandeling
In het volgende jaarverslag MIVD gaat de Minister uitgebreider in op radicalisering.	algemeen overleg	MIVD	21-6-2017	29 924, nr. 151	In behandeling
De Minister neemt in de volgende Veteranennota een stappenplan op met betrekking tot ISAF-veteranen.	algemeen overleg	VETERANEN	19-6-2017	30 139, nr. 183	In behandeling
De Minister geeft in de volgende Veteranennota de stand van zaken met betrekking tot het preventief medisch onderzoek en de nazorgvragenlijsten.	notaoverleg	VETERANEN	19-6-2017	30 139, nr. 183	In behandeling

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats				Stand van zaken		
De Minister geeft in de volgende Veteranennota een stand van zaken met betrekking tot de financiering van de nuldelijsondersteuning.	notaoverleg	VETERANEN	19-6-2017	30 139, nr. 183	In behandeling		
De Minister zal in de volgende Veteranennota ingaan op de mogelijkheid om de Invictus Games in Nederland te organiseren.	notaoverleg	VETERANEN	19-6-2017	30 139, nr. 183	In behandeling		
De Minister informeert de Kamer zo spoedig mogelijk, in ieder geval voor het zomerreces, over de IT-problematiek van de KMar op luchthavens.	wetgevingsoverleg	JAAR-VERSLAG	14-6-2017	34 725 X, nr. 11	Afgedaan	30 176, nr. 35	5-7-2017
De Minister zegt toe de Kamer voorafgaand aan de komende begrotingsbehandeling te informeren over de stand van zaken met betrekking tot de informatiebeveiliging.	wetgevingsoverleg	JAAR-VERSLAG	14-6-2017	34 725 X, nr. 11	In behandeling		
De Minister zegt toe om in de Jaarverslagen het stoplichtmodel te implementeren voor de maatregelen ter versterking van de basisgereedheid.	wetgevingsoverleg	JAAR-VERSLAG	14-6-2017	34 725 X, nr. 11	In behandeling		
De Minister zegt toe de Kamer vóór het zomerreces te informeren over de mutatie van € 173 miljoen in de Slotwet en daarbij voorts in te gaan op alle mutaties.	wetgevingsoverleg	JAAR-VERSLAG	14-6-2017	34 725 X, nr. 11	Afgedaan	34 550 X, nr. 106	5-7-2017
De Minister van Defensie zegt toe dat zodra het OM Defensie bericht omtrent de uitkomst van een onderzoek, de Minister de Kamer hierover zal informeren.	algemeen overleg	STRIJD TEGEN ISIS	13-6-2017	27 926, nr. 609	In behandeling		
De Minister zegt toe dat ze bij de volgende voortgangsrapportage zal terugkomen op de aanbestedingsregels, met name met betrekking tot medische goederen.	algemeen overleg	STRIJD TEGEN ISIS	13-6-2017	27 926, nr. 609	In behandeling		
De Minister zal de Kamer schriftelijk informeren, zodra er meer duidelijkheid is over het gat dat moet worden opgevuld tot de volgende inzet van onze F-16's	algemeen overleg	STRIJD TEGEN ISIS	13-6-2017	27 926, nr. 609	Afgedaan	ntb	30-6-2017
De Minister van Defensie zegt toe dat zij Defensiecommandanten zal laten nagaan in hoeverre er nog steeds sprake is van onvoldoende beschermd werken door personeel, en hierover rapporteren tijdens de eerstkomende voortgangsrapportage over chroom-6 (vóór de zomer van 2017).	algemeen overleg	PERSONEEL	23-2-2017	34 550 X, nr. 82	Afgedaan		

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats	Stand van zaken					
De Minister van Defensie zal uiterlijk bij de aanbidding van de nieuwe Veteranennota bij brief nader ingaan op een nieuw screeningsinstrument inzake uitzend gerelateerde klachten, voorgesteld door de stichting Pronos.	algemeen overleg	VETERANEN	22-2-2017	30 139, nr. 174	Afgedaan	30 139, nr. 178	1-7-2017
De Minister van Defensie zegt toe bij gelegenheid van de komende Veteranennota in het plan van aanpak ook aandacht te zullen besteden aan het thuisfront, incl. route-tijd tabel.	algemeen overleg	VETERANEN	22-2-2017	30 139, nr. 174	Afgedaan	30 139, nr. 178	1-7-2017
De Minister van Defensie zegt toe in komende Veteranennota ook in te zullen gaan op de wijze waarop de komende evaluatie van de Veteranenwet zal worden ingericht, o.a. op de criteria die daarvoor in de wet zelf zijn terug te vinden.	algemeen overleg	VETERANEN	22-2-2017	30 139, nr. 174	Afgedaan	30 139, nr. 178	1-7-2017
De Minister van Defensie zegt toe in of bij gelegenheid van de komende Veteranennota ook nader in te zullen gaan op stand van zaken, incl. inzet, van bestuursakkoord met VWS en andere partners rondom de zorg inzake medische behandeling veteranen.	algemeen overleg	VETERANEN	22-2-2017	30 139, nr. 174	Afgedaan	30 139, nr. 178	1-7-2017
De Minister van Defensie zegt toe in of bij gelegenheid van komende Veteranennota ook nader in te zullen gaan op de verschillende percentages van invaliditeit.	algemeen overleg	VETERANEN	22-2-2017	30 139, nr. 174	Afgedaan	30 139, nr. 178	1-7-2017
De Minister van Defensie zegt toe het definitieve plan van aanpak (incl. het vraagstuk van de reikwijdte) tezamen met de komende Veteranennota vóór de zomer van 2017 naar de Kamer te zullen sturen.	algemeen overleg	VETERANEN	22-2-2017	30 139, nr. 174	Afgedaan	30 139, nr. 178	1-7-2017
De Minister van Defensie zegt toe zo enigszins mogelijk vóór de zomer van 2017 een herziene business case inzake de voorgenomen verhuizing van het Financieel Servicecentrum aan de Kamer te zullen doen toekomen.	algemeen overleg	VASTGOED DEFENSIE	23-2-2017	33 763, nr. 128	In behandeling		
De Minister houdt de Kamer op de hoogte over de Supreme-zaak in de reguliere verslaglegging van NAVO-bijeenkomsten. De Minister informeert de Kamer zodra de uitspraak van de rechter beschikbaar is.	algemeen overleg	NAVO DEFENSIE-MINISTERIËLE	14-2-2017	28 676, nr. 265	In behandeling		
De Minister van Defensie zegt toe het IMG-rapport bij brief openbaar te zullen maken, inclusief context, uiterlijk 1 februari 2017.	algemeen overleg	PERSONEEL	26-1-2017	34 550 X, nr. 74	Afgedaan	34 550 X, nr. 71	1-2-2017

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats				Stand van zaken		
De Minister van Defensie zegt toe alsnog een schriftelijke toelichting op de resultaten van het nadere onderzoek door de commandant van de vliegbasis Eindhoven te zullen geven, uiterlijk 1 februari 2017.	algemeen overleg	PERSONEEL	26-1-2017	34 550 X, nr. 74	Afgedaan	34 550 X, nr. 70	31-1-2017
De Minister van Defensie zegt toe de Kamer een aanvullende brief m.b.t. het AOW-gat te zullen sturen, waarin nadere toelichting wordt gegeven op (het onderscheid tussen) de tegemoetkoming en de aanvullende compensatie, uiterlijk 1 februari 2017.	algemeen overleg	PERSONEEL	26-1-2017	34 550 X, nr. 74	Afgedaan	34 550 X, nr. 72	1-2-2017
De Minister van Defensie zegt toe een aanvullende brief m.b.t. het AOW-gat te zullen sturen, waarin o.m. nader wordt ingegaan op de systematiek van «maatmannen» en op het tijdens het AO gedane voorstel van het lid Knops (CDA), tijdig vóór de tweede termijn van het AO Personeel.	algemeen overleg	PERSONEEL	26-1-2017	34 550 X, nr. 74	Afgedaan	34 450 X, nr. 75	20-2-2017
Met betrekking tot de <i>block buy</i> legt de Minister het op pagina 2 van haar brief van 6 december 2016 (Kamerstuk 26 488, nr. 422) bedoelde rapport (inzake kostenramingen van de firma RAND) vertrouwelijk voor aan de Kamer, mits zij daarvoor toestemming verkrijgt van de Verenigde Staten.	algemeen overleg	F35	8-12-2016	26 488, nr. 425	Afgedaan	26 488, nr. 432	25-4-2017
Met betrekking tot het onderhoud van de F-35c en de spin-offs die dit kan opleveren, zal de Minister de resultaten van haar gesprekken met de gemeente Uden opnemen in de volgende voortgangsrapportage.	algemeen overleg	F35	8-12-2016	26 488, nr. 425	Afgedaan	26 488, nr. 431	13-3-2017
In de volgende voortgangsrapportage meldt de Minister welke verschillende missies de F-35 kan vliegen op basis van afspraken die met de Minister zijn gemaakt sinds de kandidatenvergelijking.	algemeen overleg	F35	8-12-2016	26 488, nr. 425	Afgedaan	26 488, nr. 431	13-3-2017
De Minister van Defensie informeert de Kamer vóór maart 2017 over de evaluatie van het besturingsmodel.	plenair debat (overig)	BEGROTING	17-11-2016	h-tk-20162017-24-4	Afgedaan	34 550 X, nr. 84	30-3-2017
De Minister van Defensie onderzoekt of het IMG-rapport in de zaak-Van Wulfen/Eindhoven vertrouwelijk aan de Kamer kan worden toegezonden.	plenair debat (overig)	BEGROTING	17-11-2016	h-tk-20162017-24-17	Afgedaan	34 550 X, nr. 71	1-2-2017

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats				Stand van zaken		
De Minister zal vragen met betrekking tot de capaciteit van de KMar tijdens de begrotingsbehandeling beantwoorden.	wetgevings-overleg	PERSONEEL	9-11-2016	34 550 X, nr. 48	Afgedaan	Tijdens begrotingsbehandeling van 17 november 2016, stenografisch verslag pag. 26 e.v.	
De Minister reageert bij de begrotingsbehandeling op het door het lid Van Dijk aangeboden rapport inzake slachtoffers van gevaarlijke stoffen. Mocht dat niet lukken, dan reageert de Minister schriftelijk.	wetgevings-overleg	PERSONEEL	9-11-2016	34 550 X, nr. 48	Afgedaan	Tijdens begrotingsbehandeling van 17 november 2016, stenografisch verslag pag. 26 e.v.	
De Minister informeert de Kamer over de behandeling van gevallen van beroep op artikel 171 a van de part ouderenregeling.	wetgevings-overleg	PERSONEEL	9-11-2016	34 550 X, nr. 48	Afgedaan	34 550 X, nr. 80	17-3-2010
De Minister zendt de Kamer vóór het kerstreces een brief inzake de uitwerking van de motie Eijsink-Teeven inzake verteranen-claims (Kamerstuk 30 139 nr. 162).	wetgevings-overleg	PERSONEEL	9-11-2016	34 550 X, nr. 48	Afgedaan	30 139, nr. 175	20-2-2017
De Minister informeert de Kamer vóór het kerstreces over de stand van zaken met betrekking tot schadeclaims van veteranen.	wetgevings-overleg	PERSONEEL	9-11-2016	34 550 X, nr. 48	Afgedaan	30 139, nr. 167	22-12-2016
Naar aanleiding van de motie Vuijk-Eijsink inzake reservisten zendt de Minister het plan van aanpak inzake de implementatie van total force vóór het kerstreces aan de Kamer. Daarin wordt ook de internationale vergelijking meegenomen.	wetgevings-overleg	PERSONEEL	9-11-2016	34 550 X, nr. 48	Afgedaan	34 550 X, nr. 73	3-1-2017
Zodra er zicht is op een wettelijke regeling van de inbedding van vrouwen in de opgeschorte wet inzake de dienstplicht zal de Kamer worden geïnformeerd.	wetgevings-overleg	PERSONEEL	9-11-2016	34 550 X, nr. 48	Afgedaan	34550-X nr. 81	17-3-2017
Op korte termijn (binnen twee weken) zendt de Minister het onderzoeksrapport inzake het recente ongeval in Mali, alsmede het onderzoeksrapport inzake het ongeval met een Apache-helikopter, aan de Kamer.	wetgevings-overleg	PERSONEEL	9-11-2016	34 550 X, nr. 48	In behandeling	29 521, nr. 332	21-11-2016
De Minister geeft vóór het Kerstreces bij separate brief een reactie inzake de stichting «Onbekende Helden».	wetgevings-overleg	PERSONEEL	9-11-2016	34 550 X, nr. 48	Afgedaan	30 139, nr. 168	22-12-2016
In de volgende Personeelsrapportage informeert de Minister de Kamer over het aandeel en de doorstroom van vrouwen in hogere functies.	wetgevings-overleg	PERSONEEL	9-11-2016	34 550 X, nr. 48	Afgedaan	34 550 X, nr. 90	17-5-2017

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats				Stand van zaken		
De Minister van Defensie zegt toe, naar aanleiding van de discussie over de nul-variant in de A-brief over de vervanging van de onderzeeboten, in (de brochure over) het DMP-proces een nadere toelichting hierover te zullen opnemen en de aangepaste brochure zo enigszins mogelijk voor het einde van dit kalenderjaar aan de Kamer te zullen toesturen.	wetgevings-overleg	MATERIEEL	9-11-2016	34 550 X, nr. 49	Afgedaan	27 830, nr. 197	3-2-2017
De Minister informeert de Kamer in het jaarverslag 2016 over de registratie van DASH en de eventueel benodigde operationele aanpassingen.	algemeen overleg	KUSTWACHT CARIBISCH GEBIED	6-9-2016	34 550 X, nr. 5	Afgedaan	34 550 X, nr. 87	17-5-2017
De Minister zendt het Jaarplan 2017 vóór het eind van 2016 aan de Kamer.	algemeen overleg	KUSTWACHT CARIBISCH GEBIED	6-9-2016	34 550 X, nr. 5	Afgedaan	34 550 X, nr. 61	20-12-2016
De Minister informeert de Kamer bij brief over de arrangementen met betrekking tot schoolgeld.	algemeen overleg	KUSTWACHT CARIBISCH GEBIED	6-9-2016	34 550 X, nr. 5	Afgedaan	34 550 X, nr. 81	17-3-2017
De Minister van Defensie zal de Kamer informeren in geval van incidenten met drenkelingen bij de «Rotterdam».	algemeen overleg	NAVO DEFENSIE-MINISTERIËLE	3-9-2016		Afgedaan	Incidenten hebben zich niet voorgedaan.	
In de jaarlijkse brief die de Kamer voor het einde van het jaar ontvangt over bijdragen aan de verschillende missies, geeft de Minister inzicht in de kosten en de dekking voor de missies, waaronder die in Litouwen.	algemeen overleg	NAVO DEFENSIE-MINISTERIËLE	3-9-2016	28 676, nr. 257	Afgedaan	29 521, nr. 335	19-12-2016
De Kamer blijft regulier betrokken en geïnformeerd worden bij/over de uitwerking van alle afspraken van de NAVO-top in Warschau. De manier waarop zal de Minister nog bepalen.	algemeen overleg	NAVO DEFENSIE-MINISTERIËLE	13-10-2016	28 676, nr. 257	Afgedaan	28 676, nr. 262	19-12-2016
De Kamer ontvangt nadere informatie over de operatieplannen van Atalanta.	algemeen overleg	PIRATERIJ-BESTRIJDING	6-7-2016	29 521, nr. 322	Afgedaan	29 521, nr. 334	9-12-2016
In volgende voortgangsrapportage ontvangt de Kamer informatie over opbouw kustwacht in Somalië.	algemeen overleg	PIRATERIJ-BESTRIJDING	6-7-2016	29 521, nr. 322	Afgedaan	29 521, nr. 334	9-12-2016
De Minister organiseert een vertrouwelijke briefing over de resultaten van de Nederlandse bijdrage aan de strijd tegen ISIS. Deze zal na het zomerreces worden georganiseerd en zal specifiek gaan over een terugblik op de inzet van het Nederlandse luchtwapen.	algemeen overleg	STRIJD TEGEN ISIS	6-7-2016	27 925, nr. 599	Afgedaan	Technische Briefing	1-6-2017
Bij de eerstvolgende voortgangsrapportage actualiseert de Minister de tabel en vijf criteria van Gartner.	algemeen overleg	SOURCING IV/ICT	5-7-2016	31 125, nr. 70	Afgedaan	31 125, nr. 71	5-12-2016

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats				Stand van zaken		
De Minister stuurt voor het einde van het jaar een brief over de vervanging van de kanonnen aan boord van de LC-fregatten (voortkomend uit de eerder verstuurde brief instandhoudingsprogramma LC-Fregatten).	algemeen overleg	MATERIEEL	23-6-2016	27 830, nr. 185	Afgedaan	27 830, nr. 195	16-12-2016
De Minister geeft de Kamer inzage in de extra kosten die gemoeid waren met de belevingsvluchten.	algemeen overleg	VF-35	23-6-2016	26 488, nr. 415	Afgedaan	26 488, nr. 431	16-3-2017
Indien er sprake is van het aanschaffen van toestellen middels een Block Buy, informeert de Minister de Kamer daarover tijdig.	algemeen overleg	VF-35	23-6-2016	26 488, nr. 415	In behandeling	26 488, nr. 422	6-12-2016
Voor het eind van het jaar stuurt de Minister de resultaten van het onderzoek t.a.v. het PTSS protocol naar de Kamer.	notaoverleg	VETERANEN	20-6-2016	30 139, nr. 164	Afgedaan	30 139, nr. 169	22-12-2016
De Minister informeert de Kamer over de resultaten van de gesprekken met het Ministerie van VWS o.a. over de verantwoordelijkheid voor de zorgkosten en de uitkomsten van de evaluatie van de Veteranenwet, in de vorm van een toekomstvisie of iets van dien aard, voor eind van dit jaar.	notaoverleg	VETERANEN	20-6-2016	30 139, nr. 164	Afgedaan	30 139, nr. 170	21-12-2016
De Minister komt in de vlg. Veteranennota terug op het punt van de reiskosten op Veteranen dag EN op het punt van de schadeclaims.	notaoverleg	VETERANEN	20-6-2016	30 139, nr. 164	Afgedaan	30 139, nr. 178	1-6-2017
In de evaluatie van de Veteranenwet komt de Minister terug op het punt van de flexibele schil van het Veteranenloket.	notaoverleg	VETERANEN	20-6-2016	30 139, nr. 164	Afgedaan	30 139, nr. 170	21-12-2016
De Minister kijkt nog naar de praktijk rond het begrip «relatie» van de veteraan.	notaoverleg	VETERANEN	20-6-2016	30 139, nr. 164	Afgedaan	30 139, nr. 170	21-12-2016
In een brief bij de begroting en in de veteranennota neemt de Minister de wachttijden bij de LZV instellingen op, zoals gemeld bij de RZO.	notaoverleg	VETERANEN	20-6-2016	30 139, nr. 164	Afgedaan	34 550 X, nr. 2 en 30 139, nr. 178	20-9-2016 en 1-6-2017
Brief volgt wat mogelijk is om het bedrag van pensioenen en uitkeringen apart te boeken.	wetgevingsoverleg	JAAR-VERSLAG	16-6-2016	34 475 X, nr. 15	Afgedaan	34 550 X, nr. 2	20-9-2016
In de volgende voortgangsrapportage over de Nederlandse bijdrage aan de strijd tegen ISIS gaat het kabinet nader in op het contact met Turkije over de vermeende banden met ISIS.	algemeen overleg	NAVO DEFENSIE-MINISTERIE	9-6-2016	28 676, nr. 253	Afgedaan	27 925, nr. 597	9-9-2016

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats				Stand van zaken			
De Minister houdt de Kamer op de hoogte van de gesprekken met het Ministerie van VWS en de consequenties voor het calamiteitenshospitaal en de rol 4 als een deel van de financiering wordt stopgezet.	algemeen overleg	PERSONEEL	21-4-2016	34 300 X, nr. 116	In behandeling			
De Minister neemt mee in de nieuwe reservistennota in de vorm van een Plan van Aanpak, het punt van de vrijwilligheid die de reservist ervaart ten aanzien de inzet bij missies.	algemeen overleg	RESERVISTEN	20-4-2016	34 300 X, nr. 112	Afgedaan	34 550 X, nr. 73		13-1-2017
De Minister zegt toe de Kamer te informeren over de eventuele initiatieven van EU-lidstaten voor een EU Centre of Excellence, zodra deze informatie openbaar gedeeld kan worden.	algemeen overleg	RBZ	14-4-2016	21 501-28, nr. 141	In behandeling			
De Minister zegt toe in het verslag van de aankomende EU-Defensieraad terug te komen op de stand van zaken ten aanzien van de EUPOL-missie.	algemeen overleg	RBZ	14-4-2016	21 501-28, nr. 141	Afgedaan	21 501-20, nr. 1129		1-7-2016
De Minister informeert de Kamer over de financiële beslaglegging als gevolg van de toegezegde bijdragen aan de NRF zo snel daar duidelijkheid over is.	algemeen overleg	NAVO DEFENSIE-MINISTERIE	9-3-2016	29 676, nr. 240	Afgedaan	29 521, nr. 335		19-12-2016
De Minister zal de procedure toezending van artikel-100 brieven aan de Kamer bespreken met de daarbij betrokken collega's	algemeen overleg	UNMISS	18-2-2016	29 521, nr. 312	Afgedaan	34 300 V, nr. 73		5-7-2016
In de tussenrapportage UNMISS die de Kamer in de zomer ontvangt wordt o.a. ingegaan op de inzet van IPO's door Nederland en op patrouilles van UNMISS buiten de VN-Kampen	algemeen overleg	UNMISS	18-2-2016	29 521, nr. 312	Afgedaan	29 521, nr. 317		5-7-2016
De Kamer wordt tijdig voor het zomerreces worden geïnformeerd over de Nederlandse VN-missie in Mali	algemeen overleg	UNMISS	18-2-2016	29 521, nr. 312	Afgedaan	29 521, nr. 327		7-10-2016
De Minister informeert de Kamer in de loop van 2016 met een nieuwe Reservistennota over de stand van zaken met betrekking tot het reservistenbeleid, waaronder de nadere uitwerking van de aangekondigde intensivering.	plenair debat (overig)	BEGROTING	12-11-2015	Handelingen II 2015/16, nr. 24, Begroting Defensie	Afgedaan	34 550 X, nr. 73		13-1-2017

Omschrijving van de toezegging	Vindplaats				Stand van zaken		
De Minister zal in het voorjaar 2016 opnieuw een stand van zaken GVDB overzicht (incl. uitvoering raadsconclusies 2013 en de daarop volgende raadsconclusies) naar de Kamer sturen en zij zal onderzoeken of dit overzicht nog voor de van 6 tot en met 8 april 2016 interparlementaire GBVB/EVDB conferentie aan de Kamer kan toezenden.	algemeen overleg	DEFENSIE-RAAD	10-11-2015	21 501-28, nr. 134	In behandeling	Vogt in verslag RBZ van 19 juni jl. door zorg van minBZ	
De Minister van Defensie zal de Kamer informeren over de resultaten van het onderzoek naar de actief dienende militair die recent is vertrokken naar Syrië en zich waarschijnlijk heeft aangesloten bij ISIS, zodra de vertrouwelijkheid zich daartegen niet meer verzet.	algemeen overleg	MIVD	9-9-2015	29 924, nr. 135	In behandeling	Zodra de vertrouwelijkheid zich daartegen niet meer verzet wordt de Kamer ingelicht	
De Minister van Defensie zal de Kamer informeren over de gevolgen voor de nationaliteit van de actief dienende militair, die recent is vertrokken naar Syrië en zich waarschijnlijk heeft aangesloten bij ISIS (betreft vraagstuk van statelijke/niet-statale actoren).	algemeen overleg	MIVD	9-9-2015	29 924, nr. 135	In behandeling	Zodra de vertrouwelijkheid zich daartegen niet meer verzet wordt de Kamer ingelicht	
De Kamer wordt geïnformeerd als een Nederlander in Irak wordt ingezet voor Forward Air Controlling.	algemeen overleg	IRAK ARTIKEL 100-BRIEF	2-10-2014	27 925, nr. 523	In behandeling	Heeft zich niet voorgedaan in de afgelopen jaren	
De Kamer ontvangt eind 2014 een nadere brief over de uitkomsten van het lopende onderzoek naar homo's, lesbiennes, bi en transgenders.	algemeen overleg	PERSONEEL	23-1-2014	33 763, nr. 38	Afgedaan	34 550 X, nr. 64	12-1-2017

4.4. Overzicht subsidies

De subsidies worden verleend aan instellingen die voor Defensie een toegevoegde waarde hebben. Verder zijn de subsidie beschikkingen die Defensie verstrekt alleen bedoeld voor de specifieke subsidieaanvrager en berusten niet op een wettelijk voorschrift anders dan gelegen in de begroting en de regeling defensiesubsidies (<http://wetten.overheid.nl/BWBR0013110/>).

Defensie publiceert deze beschikkingen niet en kan daarom geen externe publicaties of bronnen weergeven. Bij reguliere verantwoording over beleid wordt de Tweede Kamer geïnformeerd over de effectiviteit van het instrument.

De subsidies worden jaarlijks bij Defensie aangevraagd, door Defensie bezien en op risico's beoordeeld. De grootte en eventuele risico's zijn medebepalend voor het controle arrangement, waaronder de subsidie valt. De subsidies worden elke vijf jaar apart geëvalueerd. Tijdens de evaluatie wordt het gezamenlijk belang heroverwogen waarna afhankelijk van de uitkomst, kan worden besloten tot afbouw van de subsidierelatie. Voor zover de evaluaties gepland in 2017 en ten tijde van de oploop van deze ontwerpbegroting nog niet waren afgerond is de oorspronkelijke einddatum van 2017 gehandhaafd.

Naam Subsidies	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	Laatste evaluatie	Volgende evaluatie	Einddatum
Stichting Homoseksualiteit en Krijgsmacht	10	10	10	-	-	-	-	2013	2018	2018
Stichting Protestantse Interkerkelijk Thuisfront	15	15	-	-	-	-	-	2017	n.v.t.	2017
Stichting Nationaal Katholiek Thuisfront	10	10	-	-	-	-	-	2017	n.v.t.	2017
Stichting Nederlandse Veteranen dag	2.538	2.553	-	-	-	-	-	2017	n.v.t.	2017
Nationaal Comité Herdenking Capitulatie 1945 Wageningen	25	25	25	25	25	-	-	2013	2020 ¹⁾	2020
Multicultureel netwerk Defensie	10	10	-	-	-	-	-	2017	n.v.t.	2017
Stichting Veteranen Platform	300	306	135	-	-	-	-	2017	n.v.t. ²⁾	2017
Stichting Veteraneninstituut	5.477	5.597	-	-	-	-	-	2017	n.v.t.	2017
Koninklijke Stichting Defensie Musea	15.800	15.893	16.033	16.034	-	-	-	n.v.t.	2019	2019 ³⁾
Stichting Nationale Taptoe	263	265	-	-	-	-	-	2017	n.v.t.	2017
Stichting de Basis (Maatschappelijk werk voor veteranen)	3.250	2.962	-	-	-	-	-	2017	n.v.t.	2017
Universiteit van Amsterdam (leerstoel militair recht)	74	74	-	-	-	-	-	2017	n.v.t.	2017
Stichting Maritiem Kenniscentrum	23	28	-	-	-	-	-	2017	n.v.t.	2017
Stichting Gasturbine Onderwijs	-	5	-	-	-	-	-	2017	n.v.t.	2017
Stichting Phantasy in Blue	19	25	-	-	-	-	-	2017	n.v.t.	2017
Stichting Historische Vlucht	100	100	-	-	-	-	-	2017	n.v.t.	2017
SWoon NLDA	-	22	-	-	-	-	-	2017	n.v.t.	2017
ASL BSL Foundation	39	40	-	-	-	-	-	2017	n.v.t.	2017
Wapen- en dienstvakverenigingen	25	35	-	-	-	-	-	2017	n.v.t.	2017
Stichting Vincent van Gogh	399	-	800	-	-	-	-	n.v.t.	2018	2018
Defensie vrouwen netwerk	-	-	-	-	-	-	-	2017	n.v.t.	2017
Koning Boudewijn Stichting, ten behoeve van project Hougomont	125	-	-	-	-	-	-	n.v.t.	n.v.t.	2016
Veteranenbegraafplaats Loenen	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Subsidies te verstrekken na evaluatie ⁴⁾	-	773	12.297	13.171	29.178	29.052	29.822			
Totaal subsidies	28.502	28.748	29.300	29.230	29.203	29.052	29.822			

4.5. Overzicht Evaluaties- en overig onderzoek

Tot het overige evaluatieonderzoek behoren onder meer de toetsingskade-revaluaties naar lopende en voltooide operaties waaraan Nederlandse militairen deelnemen. Op grond van het Toetsingskader 2014 sturen de Ministers van Defensie en Buitenlandse Zaken elk jaar op de derde woensdag in mei een tussentijdse evaluatie van lopende operaties naar het parlement. Na beëindiging van de inzet wordt een eindevaluatie opgesteld waarin zowel militaire als politieke aspecten aan de orde komen. Indien dit opportuun is, bijvoorbeeld bij een specifiek verzoek van de Kamer of vanwege de omvang van de Nederlandse bijdrage, wordt de evaluatie afzonderlijk aan het parlement aangeboden. Evaluatie en monitoring van Nederlandse bijdragen aan internationale operaties dienen twee doelen. Ten eerste bieden ze de mogelijkheid tussentijds bij te sturen om de effectiviteit van de inzet verder te vergroten. Ten tweede zijn ze instrumenteel met het oog op de verantwoording van de inzet van Nederlands personeel en materieel in internationale operaties, waarbij sprake is van bijzondere risico's.

Overzicht evaluaties- en overig onderzoek			
Onderwerp	Artikel	Aanvang	Voltooiing
Evaluatie Nederlandse bijdrage aan missies en operaties in 2017	1 (Inzet)	2018	2018
Beleidsdoorlichting nationale veiligheid: samenwerking met civiele partners	3 (CLAS)	2016	2017
Beleidsdoorlichting Omvorming 13 gemechaniseerde brigade	3 (CLAS)	2018	2019
Beleidsdoorlichting Vorming Joint Defensie Helikopter Commando	4 (CLSK)	2017	2018
Evaluatie Helikopter laagvlieggebieden	4 (CLSK)	2017	2018
Beleidsdoorlichting Informatiegestuurd optreden (IGO)	5 (KMar)	2020	2021
Evaluatie basisimplementatie ERP	6 (Investerings)	2017	2017
Beleidsdoorlichting IBO Wapensystemen 2015, incl. professionalisering inkoop	6 (Investerings), 7 (DMO)	2019	2020
Beleidsdoorlichting Beleidswijzigingen Militaire Gezondheidszorg	8 (CDC)	2021	2022

4.6. Financieel overzicht Wapensystemen

De nota «In het belang van Nederland» (Kamerstuk 33 763, nr. 1) is mede gebaseerd op de zogenaamde wapensysteemsjablonen. Deze wapensysteemsjablonen bevatten de investeringen en de relevante samenhangende exploitatie van de belangrijkste wapensystemen en geven daarmee aanvullende informatie op de begroting. Bij deze ontwerpbegroting 2017 worden de wapensysteemsjablonen wederom geactualiseerd.

Met de brief «Inzicht in kosten en uitgaven van wapensystemen en plan van aanpak daarvoor» (Kamerstuk 33 763, nr. 27) is gemeld hoe Defensie zijn financiële duurzaamheid op langere termijn structureel zal verankeren in de bedrijfsvoering.

De sjablonen dienen om te laten zien op welke manier de benodigde investeringen en exploitatielasten van wapensystemen binnen de meerjarige financiële kaders passen. De sjablonen dragen bij aan de integrale beoordeling van operationele en financiële gevolgen die voortvloeien uit gebruik en inzet, vervanging en modernisering. Door investeringen en exploitatie in samenhang te bekijken, worden gevolgen van systeemveroudering en *obsolescence* beter inzichtelijk. Ook wordt duidelijker waar het nodig is om systemen operationeel te verbeteren of tenminste operationeel relevant en veilig te houden.

Werkwijze opbouw wapensysteemsjablonen

De wapensysteemsjablonen (tabel 1) zijn op dezelfde wijze opgesteld als voorgaande jaren.

Het proces van totstandkoming vergt nog veel handwerk om informatie zodanig bruikbaar te maken dat het kan worden gebruikt in de bedrijfsvoering. Het betreft verschillende soorten broninformatie, zoals realisatiegegevens, de investerings- en exploitatieplannen, maar ook gegevens over personele sterkte en de bijbehorende middensommen die voor ramingen worden gebruikt. Het geactualiseerde inzicht wordt op basis hiervan zero base opgebouwd.

In de aansluitingstabel (tabel 2) wordt weergegeven op welke wijze de sjablonen aansluiten op de artikelen in de begroting. In de tabel is te herleiden hoe de uitgaven op de (beleids)artikelen worden toegerekend aan inzet, defensiebrede uitgaven, organieke eenheden en wapensystemen. Per uitgave is bekeken onder welke categorie dit type uitgave valt. Dit betekent dat er een dwarsdoorsnede is gemaakt van zowel de beleidsartikelen als van de uitgavencategorieën zoals die in de sjablonen zijn opgenomen. Als voorbeeld de JSS, hiervoor zijn opgenomen in de aansluitingstabel:

de uitgaven in beleidsartikel 6 voor de verwerving van het JSS;
de uitgaven uit beleidsartikel 2 voor personele en materiële exploitatie (de bemanning respectievelijk de instandhouding van het JSS); de uitgaven uit beleidsartikel 7 voor het resterende deel aan materiële exploitatie (brandstof en munitie). De uitgaven voor het wapensysteem JSS zijn dus afkomstig uit verschillende beleidsartikelen. In de aansluitingstabel wordt deze dwarsdoorsnede inzichtelijk gemaakt.

De beleidsartikelen 2 tot en met 5 financieren het merendeel van de instandhoudingsuitgaven voor wapensystemen en uitgaven voor opwerken en gereedstellen van operationele eenheden. Deze uitgaven worden gedeeltelijk toegerekend aan wapensystemen en gedeeltelijk aan

organieke eenheden. Uitgaven die direct toe te rekenen zijn aan een wapensysteem, zoals de bemanning van een schip, een vliegtuigsquadron of een voertuig, worden aan het betreffende wapensysteem toegerekend. De overige uitgaven, zoals de resterende formatie van operationele eenheden en de staf van een operationeel commando, worden aan organieke eenheden toegerekend.

Uitgaven voor wapensystemen die ten laste komen van artikel 1 Inzet en de niet-beleidsartikelen 9 Algemeen, 10 Centraal Apparaat, 11 Geheime Uitgaven en 12 Nominaal en onvoorzien zijn geheel aan de categorieën Inzet respectievelijk defensiebreed toegerekend.

De investeringsprojecten worden gefinancierd uit beleidsartikel 6 Investeringsprojecten. Het grootste deel van de uitgaven op beleidsartikel 6 wordt aan de wapensystemen toegerekend. Beleidsartikel 6 omvat ook investeringen in vastgoed en algemene uitgaven, zoals de uitgaven voor onderzoek en de NAVO. Deze worden toegerekend aan defensiebrede uitgaven.

Beleidsartikel 7 DMO is van belang voor wapensystemen, omdat hieruit de behoefte aan munitie en brandstof wordt gefinancierd die nodig is voor gereedstelling en opwerken naar inzetgereedheid, maar bijvoorbeeld ook kleding en uitrusting voor militairen. Deze uitgaven zijn toegerekend aan de wapensystemen.

Daarnaast is de DMO ook de organisatie die functionele behoeftstellingen voor investeringen transformeert naar materieel projecten zodat deze verworven kunnen worden. DMO heeft voorts ook het merendeel van de technische expertise in huis voor het uitvoeren van configuratiemanagement. Deze uitgaven zijn toegerekend aan organieke eenheden.

Beleidsartikel 8 (CDC) is overwegend toegerekend aan defensiebrede uitgaven, een klein deel (transport en voeding) is toegerekend aan Organieke eenheden.

Actualisatie van de wapensysteemsjablonen

De grootste wijzigingen in deze actualisatie van de wapensysteemsjablonen zijn het gevolg van het actualiseren van het DIP waaronder het herfaseren van projecten in de tijd van 2016 naar latere jaren, zoals bij de instandhouding van de F-16 (wapensysteemsjabloon 16a), het toevoegen van prijscompensatie en het verwerken van veranderingen in wisselkoersen. Daarnaast hebben deze herfaseringen van grote projecten invloed op een scala aan kleinere projecten. Ook de loonbijstelling en de compensatie voor de gestegen pensioenpremies zijn verwerkt. Tenslotte zijn verwerkt de toegekende extra budgetten voor de uitbreiding KMar ten behoeve van de intensivering van de grensbewakingstaken, voor de Kustwacht ten behoeve van het project modernisering Maritiem Operatie Centrum en de uitbreidingen vanwege de nieuwe Wet Inlichtingen en Veiligheidsdiensten.

Met de ontwerpbegroting 2017 zijn extra middelen vrij gemaakt voor het op orde brengen van de basisgereedheid van de krijgsmacht. Een restant bedrag van € 6 miljoen oplopend naar € 39 miljoen is toen tijdelijk gereserveerd op het artikel Nominaal en onvoorzien. De reservering is toegedeeld aan de defensieonderdelen ten behoeve van de personele gereedheid. Via de direct gerelateerde formatie werkt dit ook door bij de verschillende wapensystemen.

In het Materieelprojecten Overzicht (MPO) wordt inhoudelijk dieper ingegaan op individuele en met elkaar samenhangende projecten.

Overzicht Wapensystemen en overige kostensoorten

FINANCIEEL OVERZICHT BIJ ONTWERPBE- GROTING 2018	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033
TOTAAL BEGROTING NAAR BELEIDSARTI- KELEN	7.816	8.242	8.956	9.204	9.133	9.096	8.960	8.872	8.909	8.911	8.914	8.916	8.916	8.915	8.908	8.906	8.905	8.899	
INZET																			
<i>subtotaal 1 (Inzet)</i>	273	277	259	336	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316
DEFENSIEBREED																			
Algemeen	84	107	93	98	98	97	98	98	98	98	98	98	98	98	98	98	98	98	98
Centraal apparaat	1.528	1.595	1.616	1.574	1.533	1.523	1.545	1.494	1.467	1.452	1.431	1.425	1.402	1.390	1.371	1.375	1.367	1.364	
Geheime uitgaven	5	6	5	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7	7
Nominaal en onvoorzien	0	0	100	103	76	92	66	79	72	78	86	94	98	93	121	116	125	128	
Exploitatie huisvesting en infrastructuur	359	348	318	312	299	307	313	315	319	318	315	313	314	319	319	318	319	319	
Exploitatie ICT	200	227	230	234	240	241	240	240	240	240	240	239	239	239	239	239	239	239	
Niet toerekenbare apparaatskosten ondersteunende diensten CDC/DMO	606	697	775	730	723	729	712	712	710	710	710	710	710	710	711	710	711	711	
Investerings overig (niet gespecificeerd naar wapensystemen)	362	348	-487	390	240	165	432	386	295	478	650	752	1.209	1.428	1.626	1.716	1.733	1.501	
<i>subtotaal 2 (Defensiebrede uitgaven)</i>	3.145	3.327	2.650	3.449	3.216	3.161	3.413	3.331	3.208	3.381	3.537	3.638	4.077	4.284	4.491	4.580	4.599	4.367	
ORGANIEKE EENHEDEN																			
Formatie organieke eenheden	1.613	1.571	1.566	1.597	1.610	1.631	1.637	1.638	1.639	1.650	1.650	1.649	1.649	1.648	1.648	1.648	1.643	1.642	
Formatie operationeel commando indirect	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	
Gereedstelling en overige exploitatie operationeel commando indirect	438	410	367	332	308	335	309	292	303	289	289	290	283	288	329	316	312	307	
Dienstverlening CDC indirect	90	88	89	90	91	91	91	91	91	91	91	91	91	91	91	91	91	91	
<i>subtotaal 3 (Organieke eenheden)</i>	2.141	2.069	2.022	2.018	2.009	2.056	2.037	2.021	2.033	2.030	2.030	2.030	2.022	2.027	2.068	2.054	2.045	2.040	
WAPENSYSTEMEN																			
Wapensysteem 1 – Luchtverdedigings- en commandofregatten	163	102	153	128	121	109	104	107	108	97	89	89	89	89	89	89	89	89	
Wapensysteem 2 – Multipurpose fregatten	43	45	63	46	45	44	40	40	48	166	333	299	83	59	40	40	40	40	
Wapensysteem 3 – Patrouilleschepen	33	35	50	41	42	43	41	40	42	41	41	41	41	41	41	41	41	41	
Wapensysteem 4 – Landing Platform Docks	41	48	39	56	37	37	46	45	37	41	41	41	41	41	41	41	41	41	

FINANCIEEL OVERZICHT BIJ ONTWERPBE- GROTING 2018	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033
Wapensysteem 5 – Joint Support Ship	36	27	42	23	27	22	21	20	29	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24
Wapensysteem 6 – Onderzeeboten	78	82	96	86	92	95	96	244	414	440	492	513	446	315	190	76	55	55	55
Wapensysteem 7 – Mijnenbestrijdingsvaar- tuigen	32	38	33	31	32	35	32	31	33	32	32	32	32	32	32	32	32	32	32
Wapensysteem 8 – CV9035NL Infanteriege- vechtsvoertuigen	42	48	65	69	52	54	56	54	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
Wapensysteem 9 – Pantserswielvoertuigen	164	257	191	103	100	90	89	89	89	89	89	89	89	89	89	89	89	93	93
Wapensysteem 10 – Grondgebonden luchtverdediging	71	83	90	104	88	87	93	100	78	70	75	70	70	70	70	70	70	70	70
Wapensysteem 11 – WissellaadSystemen en TrekkerOpleggerCombinaties	40	39	43	43	45	45	45	44	44	44	42	42	42	42	42	42	42	43	43
Wapensysteem 12 – Ondersteunende tanks	25	17	28	33	46	38	18	17	28	29	17	17	17	17	17	17	17	17	17
Wapensysteem 13 – Artillerie	31	33	60	54	60	44	50	74	104	37	35	35	35	35	35	62	36	36	36
Wapensysteem 14 – Unmanned Aerial Vehicle's	5	5	24	23	10	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9	9
Wapensysteem 15 – Mercedes Benz Terreinvoertuigen	120	124	137	146	136	132	133	132	132	132	132	132	132	132	132	132	132	132	132
Wapensysteem 16A – Jachtvliegtuigen F-16	259	241	303	239	196	181	145	92	73	0	7	26	4	0	0	0	0	0	0
Wapensysteem 16B – Vervanging jachtvliegtuigen F-16 (F-35)	35	97	308	569	863	836	714	660	591	552	343	300	303	349	263	276	312	558	558
Wapensysteem 17 – Tankvliegtuigen KDC-10	54	166	211	60	55	60	141	83	101	135	60	60	60	60	60	61	61	61	61
Wapensysteem 18 – Transportvliegtuigen C-130	38	40	35	39	35	34	36	34	34	34	34	34	34	34	34	34	34	34	35
Wapensysteem 19 – Gevechtshelikopters AH-64 Apache	92	95	105	113	99	85	81	89	142	221	193	150	148	71	69	69	69	69	69
Wapensysteem 20 – Transporthelikopters CH-47 Chinook	68	76	160	211	366	238	90	148	200	88	88	86	86	84	74	74	74	74	74
Wapensysteem 21 – Transporthelikopters AS-532 Cougar	32	39	40	23	19	16	13	8	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Wapensysteem 22 – Maritieme helikopters NH-90	80	88	111	110	91	93	85	89	86	79	79	79	79	79	79	79	79	79	79
Wapensysteem 23 – Klein Kaliber Wapens	48	90	79	72	59	57	57	57	57	57	57	57	57	57	57	57	57	57	57
Wapensysteem 24 – Kleding en Persoon- lijke Uitrusting	60	66	64	150	112	116	74	75	61	62	62	62	63	69	65	61	61	61	61
Wapensysteem 25 – Militaire Satelliet Communicatie	25	21	23	50	23	16	15	14	14	14	14	14	14	14	14	14	14	14	14

FINANCIEEL OVERZICHT BIJ ONTWERPBE- GROTING 2018	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032
Wapensysteem 26 – TITAN commando-voeringssysteem	16	18	31	27	37	38	35	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24	24
Wapensysteem 27 – Mobile Combat Training Centre	5	6	6	7	5	6	6	6	6	6	6	6	6	6	6	5	5	5
Wapensysteem 28 – overige (wapen)systemen	520	544	788	1.000	872	1.051	980	778	730	622	573	560	434	406	396	398	395	380
Vrije ruimte / spanning ¹	0	0	647	-254	-175	-149	-148	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
subtotaal 4 (wapensystemen)	2.258	2.570	4.024	3.401	3.592	3.562	3.195	3.204	3.353	3.185	3.031	2.932	2.501	2.288	2.033	1.956	1.945	2.177
TOTAAL BEGROTING NAAR WAPENSYS- TEMEN	7.816	8.243	8.956	9.204	9.133	9.096	8.960	8.872	8.909	8.911	8.914	8.916	8.916	8.915	8.907	8.906	8.905	8.899

¹ Een negatief bedrag betekent spanning. Een positief bedrag betekent dat er sprake is van vrije ruimte.

Bedragen * € miljoen

Aansluitingstabel bij ontwerpbegroting 2018 Bedragen * € miljoen

Begrotingsoverzicht / aansluitingstabel	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033
TOTAAL BEGROTING	7.816	8.242	8.956	9.204	9.133	9.096	8.960	8.872	8.909	8.911	8.914	8.916	8.916	8.915	8.908	8.906	8.905	8.899	8.899
INZET volgens financieel overzicht	273	277	259	336	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316
INZET naar begrotingsartikel	273	277	259	336	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316	316
<i>waarvan beleidsartikel 1 – Inzet</i>	<i>273</i>	<i>277</i>	<i>259</i>	<i>336</i>	<i>316</i>	<i>316</i>	<i>316</i>	<i>316</i>	<i>316</i>	<i>316</i>	<i>316</i>	<i>316</i>	<i>316</i>	<i>316</i>	<i>316</i>	<i>316</i>	<i>316</i>	<i>316</i>	<i>316</i>
DEFENSIEBREED volgens financieel overzicht	3.145	3.327	2.650	3.449	3.216	3.161	3.413	3.331	3.208	3.381	3.537	3.638	4.077	4.284	4.491	4.580	4.599	4.367	4.367
DEFENSIEBREED naar begrotingsartikel	3.145	3.327	2.650	3.449	3.216	3.161	3.413	3.331	3.208	3.381	3.537	3.638	4.077	4.284	4.491	4.580	4.599	4.367	4.367
<i>waarvan beleidsartikel 2 – taakuitvoering zeestrijdkrachten</i>	<i>6</i>	<i>7</i>	<i>7</i>	<i>6</i>	<i>6</i>	<i>6</i>	<i>6</i>	<i>6</i>	<i>6</i>	<i>6</i>	<i>6</i>	<i>6</i>	<i>6</i>	<i>6</i>	<i>6</i>	<i>6</i>	<i>6</i>	<i>6</i>	<i>6</i>
<i>waarvan beleidsartikel 6 – Investerings</i>	<i>362</i>	<i>348</i>	<i>-487</i>	<i>390</i>	<i>240</i>	<i>165</i>	<i>432</i>	<i>386</i>	<i>295</i>	<i>478</i>	<i>650</i>	<i>752</i>	<i>1.209</i>	<i>1.428</i>	<i>1.626</i>	<i>1.716</i>	<i>1.733</i>	<i>1.501</i>	<i>1.501</i>
<i>waarvan beleidsartikel 7 – Defensie Materieel Organisatie</i>	<i>198</i>	<i>225</i>	<i>227</i>	<i>231</i>	<i>237</i>	<i>238</i>	<i>238</i>	<i>237</i>	<i>237</i>	<i>237</i>	<i>237</i>	<i>236</i>	<i>236</i>	<i>236</i>	<i>236</i>	<i>236</i>	<i>236</i>	<i>236</i>	<i>236</i>
<i>waarvan beleidsartikel 8 – Commando DienstenCentra</i>	<i>961</i>	<i>1.040</i>	<i>1.089</i>	<i>1.038</i>	<i>1.018</i>	<i>1.032</i>	<i>1.021</i>	<i>1.023</i>	<i>1.025</i>	<i>1.024</i>	<i>1.021</i>	<i>1.019</i>	<i>1.020</i>	<i>1.025</i>	<i>1.026</i>	<i>1.024</i>	<i>1.026</i>	<i>1.026</i>	<i>1.026</i>
<i>waarvan niet-beleidsartikel 9 – Algemeen</i>	<i>84</i>	<i>107</i>	<i>93</i>	<i>98</i>	<i>98</i>	<i>97</i>	<i>98</i>	<i>98</i>	<i>98</i>	<i>98</i>	<i>98</i>	<i>98</i>	<i>98</i>	<i>98</i>	<i>98</i>	<i>98</i>	<i>98</i>	<i>98</i>	<i>98</i>
<i>waarvan niet-beleidsartikel 10 – Centraal Apparaat</i>	<i>1.528</i>	<i>1.595</i>	<i>1.616</i>	<i>1.574</i>	<i>1.533</i>	<i>1.523</i>	<i>1.545</i>	<i>1.494</i>	<i>1.467</i>	<i>1.452</i>	<i>1.431</i>	<i>1.425</i>	<i>1.402</i>	<i>1.390</i>	<i>1.371</i>	<i>1.375</i>	<i>1.367</i>	<i>1.364</i>	<i>1.364</i>
<i>waarvan niet-beleidsartikel 11 – Geheime uitgaven</i>	<i>5</i>	<i>6</i>	<i>5</i>	<i>7</i>	<i>7</i>	<i>7</i>	<i>7</i>	<i>7</i>	<i>7</i>	<i>7</i>	<i>7</i>	<i>7</i>	<i>7</i>	<i>7</i>	<i>7</i>	<i>7</i>	<i>7</i>	<i>7</i>	<i>7</i>
<i>waarvan niet-beleidsartikel 12 – Nominaal en Onvoorzien</i>	<i>0</i>	<i>0</i>	<i>100</i>	<i>103</i>	<i>76</i>	<i>92</i>	<i>66</i>	<i>79</i>	<i>72</i>	<i>78</i>	<i>86</i>	<i>94</i>	<i>98</i>	<i>93</i>	<i>121</i>	<i>116</i>	<i>125</i>	<i>128</i>	<i>128</i>
ORGANIEKE EENHEDEN volgens financieel overzicht	2.141	2.069	2.022	2.018	2.009	2.056	2.037	2.021	2.033	2.030	2.030	2.030	2.022	2.027	2.068	2.054	2.045	2.040	2.040
ORGANIEKE EENHEDEN naar begrotings-	2.141	2.068	2.023	2.018	2.009	2.056	2.037	2.021	2.033	2.030	2.030	2.030	2.022	2.027	2.068	2.054	2.045	2.040	2.040
artikel																			
<i>waarvan beleidsartikel 2 – taakuitvoering zeestrijdkrachten</i>	<i>437</i>	<i>432</i>	<i>422</i>	<i>409</i>	<i>414</i>	<i>420</i>	<i>423</i>	<i>424</i>	<i>424</i>	<i>426</i>	<i>425</i>	<i>426</i>	<i>426</i>	<i>425</i>	<i>426</i>	<i>426</i>	<i>426</i>	<i>426</i>	<i>426</i>
<i>waarvan beleidsartikel 3 – taakuitvoering landstrijdkrachten</i>	<i>812</i>	<i>790</i>	<i>769</i>	<i>750</i>	<i>781</i>	<i>791</i>	<i>804</i>	<i>806</i>	<i>803</i>	<i>802</i>	<i>800</i>	<i>801</i>	<i>799</i>	<i>814</i>	<i>804</i>	<i>804</i>	<i>799</i>	<i>799</i>	<i>799</i>
<i>waarvan beleidsartikel 4 – taakuitvoering luchtstrijdkrachten</i>	<i>256</i>	<i>216</i>	<i>186</i>	<i>184</i>	<i>199</i>	<i>239</i>	<i>214</i>	<i>224</i>	<i>232</i>	<i>254</i>	<i>255</i>	<i>256</i>	<i>254</i>	<i>255</i>	<i>255</i>	<i>254</i>	<i>253</i>	<i>252</i>	<i>252</i>
<i>waarvan beleidsartikel 5 – taakuitvoering marechaussee</i>	<i>334</i>	<i>348</i>	<i>369</i>	<i>358</i>	<i>353</i>	<i>355</i>	<i>357</i>	<i>357</i>	<i>357</i>	<i>357</i>	<i>357</i>	<i>357</i>	<i>357</i>	<i>357</i>	<i>357</i>	<i>357</i>	<i>357</i>	<i>357</i>	<i>356</i>
<i>waarvan beleidsartikel 7 – Defensie Materieel Organisatie</i>	<i>212</i>	<i>194</i>	<i>187</i>	<i>228</i>	<i>171</i>	<i>161</i>	<i>148</i>	<i>120</i>	<i>127</i>	<i>101</i>	<i>102</i>	<i>99</i>	<i>95</i>	<i>85</i>	<i>135</i>	<i>123</i>	<i>120</i>	<i>116</i>	<i>116</i>
<i>waarvan beleidsartikel 8 – Commando DienstenCentra</i>	<i>90</i>	<i>88</i>	<i>89</i>	<i>90</i>	<i>91</i>	<i>91</i>	<i>91</i>	<i>91</i>	<i>91</i>	<i>91</i>	<i>91</i>	<i>91</i>	<i>91</i>	<i>91</i>	<i>91</i>	<i>91</i>	<i>91</i>	<i>91</i>	<i>91</i>

Begrotingsoverzicht / aansluitingstabel	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030	2031	2032	2033
WAPENSYSTEMEN volgens financieel overzicht	2.258	2.570	4.024	3.401	3.592	3.562	3.195	3.204	3.353	3.185	3.031	2.932	2.501	2.288	2.033	1.956	1.945	2.177	2.177
WAPENSYSTEMEN naar begrotingsartikel	2.258	2.570	4.025	3.401	3.592	3.562	3.195	3.204	3.353	3.185	3.031	2.932	2.501	2.288	2.033	1.956	1.945	2.177	2.177
<i>waaraan beleidsartikel 2 – taakuitvoering zeestrijdkrachten</i>	301	305	309	316	323	325	326	325	325	323	323	323	323	323	323	323	323	323	323
<i>waaraan beleidsartikel 3 – taakuitvoering landstrijdkrachten</i>	409	428	525	543	526	535	541	544	545	545	545	545	545	545	545	545	550	550	550
<i>waaraan beleidsartikel 4 – taakuitvoering luchtmachtstrijdkrachten</i>	456	489	516	526	504	468	499	489	476	452	453	451	452	452	453	453	454	454	454
<i>waaraan beleidsartikel 5 – taakuitvoering marechaussee</i>	3	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4	4
<i>waaraan beleidsartikel 6 – Investerings (spanning)¹</i>	740	957	1.619	1.874	1.962	1.894	1.465	1.306	1.476	1.308	1.155	1.054	620	396	190	100	81	81	308
<i>waaraan beleidsartikel 7 – Defensie Materieel Organisatie</i>	0	0	647	-254	-175	-149	-148	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
<i>waaraan beleidsartikel 7 – Defensie Materieel Organisatie</i>	348	387	404	393	448	486	508	536	528	554	552	556	559	569	519	532	534	534	538

¹ Een negatief bedrag betekent spanning.

4.7. Overzicht uitgaven veteranen en uitgaven zorg en nazorg

Aan de Kamer is toegezegd dat in de begroting een overzicht wordt opgenomen van de begrote uitgaven in het kader van het veteranenbeleid. De uitgaven zijn in de begroting verwerkt in verschillende begrotingsartikelen. In het onderstaande overzicht is dit samengebracht.

Tabel: Totaaloverzicht van uitgaven voor erkenning en waardering voor veteranen.

Omschrijving	Bedragen x € 1.000
Subsidie Stichting het Veteraneninstituut ¹	5.665
Subsidie Nederlandse Veteranen dag	2.593
Subsidie Vereniging Veteranen Platform ²	330
Ondersteuning organisatie dag voor militaire oorlogs- en dienstsloft-offers	330
Ondersteunen veteranenzaken door operationele commando's	871
Totaal	9.657

¹ Inclusief uitgaven voor zorg en nazorg, die zijn onderdeel van de kosten van het Veteranenloket.

² Inclusief tijdelijke bijdrage nuldelijnsondersteuning.

Tabel: Uitgaven voor ondersteunen veteranenzaken door operationeel commando's.

Operationele commando's	Bedragen x € 1.000
Commando Zeestrijdkrachten	294
Commando Landstrijdkrachten	400
Commando Luchtstrijdkrachten	102
Commando Koninklijke Marechaussee	75
Totaal	871

Tabel: Totaaloverzicht van uitgaven voor zorg en nazorg voor veteranen

Omschrijving	Bedragen x € 1.000
Invalideitspensioenen	65.000
Nabestaandenpensioenen	22.600
Volledige Schadevergoedingsregeling voor MOD slachtoffers	7.200
Veteranenclaims PTSS	24.000
Ereschuldtkering	1.000
Sociale Zorg (w.o. de Voorzieningenregeling MOD slachtoffers)	10.700
Inkomensvoorziening in verband met zorg & re-integratie	1.500
Landelijk Zorgsysteem voor Veteranen (LZV)	750
Maatschappelijke ondersteuning voor Veteranen (subsidie)	3.775
Veteranenloket ¹	5.700
Nuldelijnsondersteuning ²	135
De Raad voor civiel-militaire Zorg en Onderzoek (RZO)	500
Bijdragen aan onderzoeken (MGGZ)	500
Stichting Vincent van Gogh (VIBU)	800
Totaal	144.160

¹ Inclusief deel dat onderdeel is van de subsidie Veteranen Instituut

² Dit is onderdeel van de subsidie Veteranen Platform

Uitgaven erkenning en waardering

De uitgaven voor erkenning en waardering zijn begroot in niet-beleidsartikel 9 Algemeen en 10 Centraal apparaat, met uitzondering van de uitgaven voor reüniefaciliteiten die zijn begroot op de beleidsartikelen van de operationele commando's.

Stichting het Veteraneninstituut

De Stichting het Veteraneninstituut richt zich primair op de directe dienstverlening aan veteranen en hun relaties en versterkt daarmee de erkenning en waardering voor veteranen. De Stichting het Veteraneninstituut verzorgt via het veteranenloket de loketfunctie voor dienstverlening en zorg voor veteranen en hun relaties. Stichting het Veteraneninstituut fungeert daarnaast als kennis- en onderzoekscentrum op veteranengebied.

Stichting Nederlandse Veteranen dag (NLVD)

De Stichting NLVD heeft tot doel het bevorderen van de maatschappelijke erkenning en waardering voor Nederlandse veteranen onder regie van het Nationaal Comité Veteranendag. De Stichting NLVD bereikt deze doelstelling door onder meer het jaarlijks organiseren van de Nederlandse Veteranen dag, waarbij ook aandacht wordt besteed aan het initiëren, coördineren en stimuleren van educatieve activiteiten. Daarnaast wordt een publiciteitscampagne gevoerd, worden diverse evenementen georganiseerd en lokale veteranendagen gestimuleerd.

Vereniging Veteranen Platform

Het Veteranen Platform (VP) behartigt, als overkoepelend samenwerkingsverband van de Nederlandse veteranenorganisaties, de belangen van veteranen. Het VP vervult voor Defensie een waardevolle klankbord- en

adviesfunctie op het gebied van veteranen. Het VP draagt tevens zorg voor de integrale coördinatie van de nuldelijnsondersteuning.

Dagen voor Militaire Oorlogs- en Dienstslachtoffers (MOD-ers)

Sinds 2006 worden dagen voor Militaire Oorlogs- en Dienstslachtoffers (MOD-ers) georganiseerd. De doelstellingen van deze dagen zijn het bieden van erkenning en waardering aan MOD-ers en hun partners, het bieden van informatie over de (pensioen)regelingen en voorzieningen en het luisteren naar de behoeften van de doelgroep.

Reüniefaciliteiten

Verenigingen voor veteranen, post-actieven en MOD-ers, die geregistreerd zijn in het reünierregister van het Veteraneninstituut, kunnen eenmaal per jaar aanspraak maken op reüniefaciliteiten. De organisatie hiervan ligt in handen van de verenigingen zelf. Daarnaast organiseert elk operationeel commando een eigen veteranen dag die, waar mogelijk, wordt gecombineerd met de open dag van het operationeel commando.

Uitgaven zorg en nazorg

De uitgaven voor zorg en nazorg zijn begroot op beleidsartikel 8 Ondersteuning krijgsmacht door Commando DienstenCentra en niet-beleidsartikelen 9 Algemeen en 10 Centraal apparaat.

Kaderwet militaire pensioenen

Deze wetgeving bevat het geheel aan wet- en regelgeving voor veteranen, MOD-ers, militairen buiten dienst en ex-militairen die niet meer (volledig) kunnen werken of aanvullende voorzieningen nodig hebben vanwege arbeidsongeschiktheid.

Voor 2018 zijn de uitgaven aan bijzonder militair invaliditeitspensioen begroot op € 65,0 miljoen. Tevens is het bijzonder militair nabestaandenspensioen onderdeel van deze wetgeving. Voor 2018 zijn de uitgaven begroot op € 22,6 miljoen. De volledige schadevergoedingsregeling voor MOD-ers beoogt finale kwijting te bieden voor alle ten gevolge van een dienstongeval of dienstverbandaandoening veroorzaakte schade. Met deze regeling worden juridische procedures over aansprakelijkheid overbodig en kan Defensie proactief voorzien in materiële zorg. De hiermee gemoeide uitgaven zijn voor 2018 begroot op € 24,0 miljoen aan claims door veteranen die gerelateerd zijn aan PTSS en € 7,2 miljoen overige claims.

Sociale zorg (w.o. Voorzieningenregeling MOD-ers)

Vanuit de wettelijke zorgplicht voor veteranen worden voorzieningen aan veteranen verstrekt met het oog op het verbeteren van de levensomstandigheden in specifieke situaties. Met ingang van 1 januari 2015 is, in het kader van de hervorming langdurige zorg, de Wet Maatschappelijke Ondersteuning 2015 (Wmo 2015) van kracht. Voorzieningen die met ingang van 1 januari 2015 niet of niet meer volledig worden toegekend op grond van de Wmo 2015, zullen aanvullend worden vergoed via de Voorzieningenregeling MOD-ers. Deze meerkosten voor Defensie zijn moeilijk vooraf in te schatten. Meerkosten die het gevolg zijn van wijzigingen in de Wmo 2015 worden daarom achteraf op basis van realisatiecijfers vergoed door het Ministerie van VWS. De benodigde ondersteuning blijft daarmee voor de groep veteranen en MOD-ers ongewijzigd op het niveau zoals dat is vastgelegd in de Veteranenwet.

Inkomensvoorziening in verband met zorg en re-integratie

De inkomensvoorziening, zoals opgenomen in artikel 7 van de Veteranenwet, is een laagdrempelige regeling voor veteranen die ziek of arbeidsongeschikt zijn en waarbij sprake is van een vermoeden van dienstverband. Met het aanvragen van de inkomensvoorziening in verband met zorg wordt tegelijkertijd ook de aanvraag militair invaliditeitspensioen (MIP) gestart. Daarnaast worden voor deze veteranen de inspanningen op het gebied van de re-integratie geïntensiveerd en worden de reiskosten van hun partners vergoed wanneer ze deelnemen aan ambulante lotgenotengroepen. De uitvoeringskosten die gemoeid zijn met de re-integratie en het vergoeden van de reiskosten maken onderdeel uit van de raming. In totaal is voor deze voorzieningen een bedrag van € 1,5 miljoen geraamd.

Landelijk Zorgsysteem Veteranen (LZV)

Defensie heeft een belangrijke verantwoordelijkheid voor veteranen met maatschappelijke of psychische problemen. Hiervoor is het Landelijk Zorgsysteem Veteranen (LZV) ingericht dat bestaat uit militaire en civiele instellingen voor maatschappelijk werk en geestelijke gezondheidszorg. Voor 2018 zijn de uitgaven begroot op € 750.000. In de personeelsrapportage wordt ingegaan op de toezegging om de wachttijden die door het LZV zijn gemeld bij de Raad voor civiel-militaire Zorg en Onderzoek (RZO) aan uw Kamer te melden.

Maatschappelijke ondersteuning voor veteranen

Binnen het LZV verzorgt de Stichting de Basis het gespecialiseerd maatschappelijk werk voor post-actieve veteranen die een traumatische ervaring hebben meegemaakt. Hiermee wordt beoogd te bereiken dat de post-actieve veteraan weer deel kan nemen aan het maatschappelijk verkeer. De kosten van het maatschappelijk werk voor veteranen bedragen voor 2018 € 3,8 miljoen.

Het Veteranenloket

Op 11 juni 2014 is het Veteranenloket opgericht met als doel de toegang tot zorg en dienstverlening voor veteranen, MOD-ers en hun relaties te verbeteren en eenvoudig toegankelijk te maken. Daarnaast monitort het Veteranenloket de procesgang van veteranen, MOD-ers en hun relaties met een materiële of immateriële zorgvraag, zodat wordt voorkomen dat zij uit het zicht raken. Het Veteranenloket betreft een samenwerkingsverband tussen het Veteranen instituut, het ABP, Stichting de Basis, het Dienstencentrum Bedrijfsmaatschappelijk Werk (DCBMW), het Uitvoeringsbedrijf Veteranen, Reservisten en Decoraties (UBVRD) en het VP. Het Veteranenloket registreert de zorgvraag en geeft toegang tot revalidatie, re-integratie, materiële zorg, maatschappelijke ondersteuning, en het LZV. De kosten (€ 5,7 miljoen) betreffen de centrale kosten voor het veteranenloket en de totale uitvoeringskosten (inclusief zorgcoördinatoren van het ABP).

Nuldelijnsondersteuning

Het VP is belast met de integrale coördinatie van de nuldelijnsondersteuning aan post-actieve veteranen en de aansluiting daarvan op de professionele hulpverlening van het LZV. Het VP voert de regie over de inrichting van dit landelijk dekkend en financieel zelfdragend systeem van nuldelijnsondersteuning. Tot en met 2018 draagt Defensie jaarlijks bij aan de organisatie-, opleidings- en inzetkosten van de nuldelijnschelpers van het landelijk dekkend en genormeerd nuldelijnsondersteuningsstelsel. De uitgaven voor Defensie bedragen € 135.000 per jaar. Ter versterking

hiervan heeft het Nationaal Fonds voor Vrede, Vrijheid en Veteranenzorg (V-fonds) toegezegd om de regionale nuldelijnsactiviteiten voor dezelfde periode financieel te ondersteunen. De bijdrage van het fonds bedraagt € 100.000 per jaar.

Raad voor civiel-militaire Zorg en Onderzoek (RZO)

De onafhankelijke RZO oefent toezicht uit op de ketenzorg aan veteranen die gebruik maken van het LZV en bevordert de gewenste specialisatie van de betrokken (LZV) instanties. De RZO adviseert daarnaast over (de richting van) het wetenschappelijk onderzoek op het gebied van aandoeeningen die verband houden met uitzendingen en draagt zorg voor en bewaakt de noodzakelijke convergentie tussen die onderzoeken. De RZO is door zijn samenstelling in staat om het veteranenzorgsysteem vanuit verschillende perspectieven te beschouwen. Voor 2018 bedragen de begrote uitgaven € 100.000.

Onderzoeken

In de begroting van de Militaire Geestelijke Gezondheidszorg (MGGZ) is € 1 miljoen toegezegd ten behoeve van het wetenschappelijk onderzoek dat vanuit de MGGZ wordt verricht. Dit bedrag is verdeeld in twee categorieën onderzoek. Er wordt € 500.000 beschikbaar gesteld ten behoeve van onderzoeken naar de neurobiologische gevolgen van stress en trauma dat vanuit de Wetenschappelijke Onderzoeksgroep van de MGGZ wordt uitgevoerd. Ten behoeve van onderzoek naar de verbetering van de kwaliteit van zorg in het LZV is eveneens € 500.000 euro toegezegd.

Overige

Verscheidene organisatiedelen houden zich bezig met de zorg en nazorg aan veteranen in werkelijke dienst, post-actieven en MOD-ers, zoals het Eerstelijns Gezondheidszorgbedrijf (EGB), het Centraal Militair Hospitaal (CMH), de Militaire Geestelijke gezondheidszorg (MGGZ), het Diensten-centrum Bedrijfsmaatschappelijk werk (DCBMW), de Diensten Geestelijke Verzorging (DGV) en het Militair Revalidatie Centrum (MRC). De taken van deze organisatiedelen gaan verder dan alleen de zorg en nazorg aan veteranen. In de bedrijfsvoering van deze organisatiedelen wordt geen onderscheid gemaakt in veteranenzorg en overige zorg. Een dergelijke registratie is ook niet eenvoudig te realiseren. Dit deel van de uitgaven aan veteranenzorg is daarom niet inzichtelijk. Overigens wordt ook bij de zorg aan post-actieve militairen in veel gevallen dat onderscheid niet gemaakt, dus de financiële omvang van dat deel van de veteranenzorg is eveneens niet eenvoudig zichtbaar te maken. Defensie laat TNO onderzoek verrichten naar een kostenmodel voor veteranenzorg, waarin de zorgbehoefte op grond van meetbare parameters kan worden voorspeld. Dat onderzoek bevindt zich nog in de beginfase.

4.8. Overzicht uitgaven IT

Aan de Kamer is toegezegd dat in de begroting een integraal overzicht wordt opgenomen van de begrote uitgaven aan IT. De uitgaven zijn in de begroting verwerkt op de begrotingsartikelen Investerings krijgsmacht (investerings IT) en Ondersteuning krijgsmacht door Defensie Materieel Organisatie (exploitatie IT).

Tabel: Overzicht uitgaven aan IT
Totaaloverzicht van uitgaven aan IT

Omschrijving	Begroting	2017	2018	2019	2020	2021	2022	totaal
Voorzien in IT, exploitatie	Artikel 2	2.882	2.715	2.715	2.714	2.716	2.716	
Voorzien in IT, investering	Artikel 6	159.863	186.880	186.133	119.312	81.706	72.369	
– waarvan programmabureau IT		8.400	1.800					10.200
– waarvan IV-problematiek; versterken IT-regie organisatie		1.400	900	900	800			4.000
– waarvan Reservering IT-vernieuwing		5.000	40.000	40.000	40.000	30.000	30.800	185.800
Bijdrage aan DMO/OPS /IT exploitatie	Artikel 7	183.817	182.232	189.443	189.552	188.936	188.936	
Voorzien in IT, exploitatie (overig)	Artikel 7	43.137	49.107	47.836	48.676	48.654	47.929	
Totaal uitgaven IT		389.699	420.934	426.127	360.254	322.012	311.950	200.000

De reservering van € 201,8 miljoen voor de vernieuwing IT bestaat uit de vanaf de begroting van 2016 gereserveerde € 40,2 miljoen, de in de begroting van 2017 toegevoegde voorziening voor dubbele beheerslasten, transitie en migratie van € 117,0 miljoen en de recent toegevoegde vrijval van € 44,6 miljoen omdat er minder in legacy-systemen hoeft te worden geïnvesteerd.

4.9. Overzicht Cyber

Cyber is, naast land, lucht, zee en ruimte, inmiddels het vijfde domein voor militair optreden. Tijdens de top in Warschau in juli 2016 heeft ook de NAVO het digitale domein erkend als domein voor militair optreden. Ook heeft het kabinet besloten in de aanpak van cyberspionage en -sabotage te investeren. Om de inzetbaarheid van de Nederlandse krijgsmacht te waarborgen en haar effectiviteit te verhogen, versterkt Defensie haar digitale weerbaarheid en het vermogen om cyberoperaties uit te voeren. Defensie heeft de afgelopen jaren stappen in het digitale domein gezet en investeringen gedaan. De Defensie Cyber Strategie legt daarvoor de basis. De nota «In Het Belang Van Nederland» versnelde de tenuitvoerlegging. In 2015 is de Defensie Cyber Strategie geactualiseerd en aan de Kamer gepresenteerd (Kamerstuk [33 321, nr. 5](#)). De actualisering bepaalt de richting waarin Defensie zich op dit vlak de komende jaren verder zal ontwikkelen. In maart 2016 is de voortgang op de uitvoering van de strategie gerapporteerd en aan de Kamer aangeboden (Kamerstuk [33 321, nr. 7](#)). Indien noodzakelijk wordt de Kamer op deze manier op de hoogte worden gehouden van de Defensie-inspanningen op het gebied van Cyber.

4.10. Lijst van afkortingen

ABP	Algemeen Burgerlijk Pensioenfonds
ACOTA	African Contingency Operations Training and Assistance
AMBV	Alkmaar-klasse Mijnenbestrijdingsvaartuig
AO	Algemeen Overleg
AWACS	Airborne Early Warning and Control System
BE	Bijstandseenheid
BES	Bonaire, Sint Eustatius en Saba
BPB	Beleids-, Plannings- en Begrotingsprocedure
BS	Bestuursstaf
BSB	Brigade Speciale Beveiligingsopdrachten
BTW	Belasting op de Toegevoegde Waarde
C2	Command and Control
C4ISR	Command & Control, Communications, Computers & Information and Intelligence, Surveillance & Reconnaissance
CAO	Collectieve Arbeidsovereenkomst
CARIB	Caribisch Gebied
CBMI	Capacity Building Mission in Iraq
CBO	Crisisbeheersingsoperaties
CBRN	Chemisch, Biologisch, Radiologisch, Nuclear
CBS	Centraal Bureau voor de Statistiek
CC	Central Command
CDC	Commando DienstenCentra
CDS	Commandant der Strijdkrachten
CE	Chemische Energie
CG	Cluster Gezondheidszorg
C-IED	Counter Improvised Explosive Devices
CIMIC	Civil-Military Cooperation
CIS	Communicatie- en informatiesysteem
CKMAR	Commando Koninklijke marechaussee
CLAS	Commando landstrijdkrachten
CLSK	Commando luchstrijdkrachten
CMF	Combined Maritime Forces
CMH	Centraal Militair Hospitaal
CODEMO	Commissie Defensie Materieelontwikkeling
COID	Centrale Organisatie Integriteit Defensie
COMPATRIOT	Communication Patriot
CPA	Comprehensive Peace Agreement
CPD	Cluster Personele Diensten
CPT	Close Protection Teams
CRC	Crowd and Riot Control
CS	Combat Support
CSS	Combat Service Support
CTF	Combined Task Force
CUP	Capability Upgrade Programme

CV	Commandovoertuig
CZMCARIB	Commandant der Zeemacht in het Caribisch Gebied
CZSK	Commando zeestrijdkrachten
DBB	Defensie Bedrijfsstoffenbedrijf
DBBO	Defensie Bewaking en Beveiligingsorganisatie
DBBS	Defensie Bewakings- en Beveiligingssysteem
DBV	Dienst Beveiliging Vastgoed
DC	DienstenCentrum
DCC	Defensie Cybercommando
DCDI	Dienstencentrum Documentaire Informatievoorziening
DCDV	Dienstencentrum Dienstverlening
DCIOD	Dienstencentrum Internationale Ondersteuning Defensie
DCMO	Datacommunicatie Mobiel Optreden
DDG	Duik- en Demonteer Groep
DDN	Defensie Duurzaamheidsnota
DEFCERT	Defensiebreed Computer Emergency Response Team
DGI	Defensie Gerelateerde Industrie
DGLC	Defensie Grondgebonden Luchtverdedigingscommando
DHC	Defensie Helikopter Commando
DI	Documentaire Informatie
DIC	Defensie Innovatie Competitie
DIS	Defensie Industrie Strategie
DLBE	District Landelijke en Buitenlandse Eenheden
DMO	Defensie Materieel Organisatie
DMP	Defensie Materieel Proces
DMUNB	Defensie Munitiebedrijf
DNB	De Nederlandsche Bank
DOKS	Defensie Operationeel Kledingsysteem
DPD	Defensie Personele Diensten
DR&D	Defence Research and Development
DSI	Dienst Speciale Interventies
DTO	Defensie Telematica Organisatie
DVD	Dienst Vastgoed Defensie
DVO	Dienstverleningsovereenkomst
EATC	European Air Transport Command
EDA	Europees Defensie Agentschap
EFP	Enhanced Forward Presence
EGF	Europese Gendarmerie Force
EKMS	Electronic Key Management System
EOD	Explosieven Opruimingsdienst
EOV	Elektronische Oorlogsvoering
EPA	Energie Prestatie Adviezen
ERP	Enterprise Resource Planning
ERP M&F	Enterprise Resource Planning: materieel en financieel
EU	Europese Unie

EUFOR	European Force
EULEX	European Union Rule of Law Mission (Kosovo)
EUPOL	EU Police (Afghanistan)
EUSEC	EU Communications Security and Evaluation Agency
EVC	Erkenning van eerder verworven competenties
EVDB	Europees Veiligheids- en Defensiebeleid
EZB	Enkel Zijband
EZ	Ministerie van Economische Zaken
FBD	Facilitair Bedrijf Defensie
FBUH	Fysieke Bescherming en Uitrusting Hulpverleners
FDC	Financieel Dienstencentrum
FMW	Faculteit Militaire Wetenschappen
FNIK	Financiering Nationale Inzet Krijgsmacht
FPS	Flexibel Personeelssysteem
FRISC	Fast Raiding, Interception and Special Forces Craft
FRONT	Future Relevant Operations with Next-generation Technology
FS	Facility Services
GET	Green Energy Technologies
GLA	Geweer Lange Afstand
GPM	Geïntegreerde Politietrainingsmissie
GPW	Groot Pantserwielvoertuig
GZ	Gezondheidszorg
HDP	Hoofd Directie Personeel
HDV	Hogere Defensie Vorming
HF	High Frequency
HGIS	Homogene Groep Internationale Samenwerking
HQ	Headquarter
HR	Human Resource
HRB	Hoogrisico Beveiliging
HRF(L)	High Readiness Forces (Land)
HRM	Human Resource Management
HV	Helderheid Versterkend
I&M	Infrastructuur en Milieu
IBO	Interdepartementaal Beleidsonderzoek
ICMS	Intensivering Civiel-Militaire Samenwerking
ICT	Informatie- en Communicatietechnologie
ID	Identification
IDL	Instituut Defensie Leergangen
IDP	Internally Displaced Person
IDS	Indringer Detectie Systeem/Intrusion Detection System
IED	Improvised Explosive Device
IFF	Identification Friend or Foe
IG	Innovation Game
IGK	Inspecteur-Generaal der Krijgsmacht
IGV	Infanterie Gevechtsvoertuig

IJC	ISAF Joint Command
IOT&E	Initial Operational Test & Evaluation
IPU	Integrated Police Unit
IRF	Immediate Response Force
IRTC	International Recommended Transit Corridor
ISAF	International Security Assistance Force
ISTAR	Intelligence Surveillance, Target Acquisition and Reconnaissance
IV	Informatie Voorziening
IVENT	Informatievoorziening en -Technologie
JCG	Joint CIS Group
JIP	Joint Investment Programs
JISTARC	Joint ISTAR Commando
JIVC	Joint Informatievoorziening Commando
JSF	Joint Strike Fighter
JSS	Joint Support Ship
KFOR	Kosovo Force
KIM	Koninklijk Instituut voor de Marine
KMA	Koninklijke Militaire Academie
Kmar	Koninklijke Marechaussee
KORV	Kader Overname Rijksvastgoed
KPU	Kleding- en Persoonsgebonden Uitrusting
KWCARIB	Kustwacht voor het Koninkrijk in het Caribisch gebied
KWW	Klein Kaliber Wapens
LC(F)	Luchtverdedigings- en Commando(fregat)
LCW	Logistiek Centrum Woensdrecht
LION	Light Infrared Observation Night Sight
LIVS	Licht Indirect Vurend Systeem
LOKKMAR	Landelijk Opleidings- en Kenniscentrum Kmar
LPD	Landing Platform Dock
LRIP	Low Rate Initial Production
LTC	Landelijk Tactisch Commando (Kmar)
LTD	Leergang Topmanagement Defensie
LZV	Landelijk Zorgsysteem Veteranen
M(-FREGAT)	Multi-purpose(-fregat)
MALE UAV	Medium Altitude Long Endurance Unmanned Air Vehicle
MARIN	Maritiem Research Instituut Nederland
MBMD	Maritime Ballistic Missile Defence
ME	Mobiele eenheid
MECHBRIG	Gemechaniseerde Brigade
MG	Materiele Gereedheid
MGGZ	Militair Geestelijke Gezondheidszorg
MIA(-V)	Maatschappelijke Innovatie Agenda (Veiligheid)
MILSATCOM	Military Satellite Communications
MINUSMA	United Nations Multidimensional Integrated Stabilization Mission in Mali

MIP	Militair Invaliditeitspensioen
MIVD	Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst
MK	Medische Keuringen
MKB	Midden- en Kleinbedrijf
MLU	Midlife Upgrade
MOD	Militair Oorlogs- of Dienstslachtoffer
MOR	Mortier Opsporingsradar
MOU	Memorandum of Understanding
MPO	Materieel Projecten Overzicht
MRTT	Multirole Tanker Transport
MSMT	Multi ship, multi type
MTADS	Modernized Target Acquisition and Designation Sight
MTF	Maritime Task Force/Mentoring Task Force
MTV	Mobiel Toezicht Veiligheid
NAR	Noord-Atlantische Raad
NATO	North Atlantic Treaty Organization
NATRES	Nationale Reserve
NAVFOR	Naval Force
NAVO	Noord-Atlantische Verdragsorganisatie
NBI	Nationale Bijdrage aan ISAF-staven
NCIRC	NATO Computer Incident Response Capability
NCSC	Nationaal Cyber Security Center
NDMC	Nationale Datalink Managementcel
NIC	Nationale Inlichtingen Cel
NIDV	Nederlandse Industrie voor Defensie en Veiligheid
NIMH	Nederlands Instituut voor de Militaire Historie
NLD	Nederland
NLDA	Nederlandse Defensie Academie
NLMARFOR	Netherlands Maritime Force
NLR	Nederlands Lucht- en Ruimtevaartcentrum
NLTC	Netherlands Liaison Team CENTCOM
NRF	NATO Response Force
NSE	National Support Element
NTM	Notice To Move
O&T	Oefeningen & Trainingen
OAD	Operationele Aanpassingen Diemaco
OD	Operationele doelstelling
OG	Operationeel Gereed
OG	Operationele Gereedheid
OGRV	Object Grondverdediging
OIV	Operationele Informatievoorziening
OOCL	Operationeel Ondersteuningscommando Land
OZD	Onderzeedienst
PA	Palestijnse Autoriteit
PALS	Project Aanpassingen Legacy Speer

Paresto	Paarse Restaurant Organisatie
PDC	Producten- en Dienstencatalogus
PG	Personele Gereedheid
PGM	Precision Guided Munition
PGU	Persoonsgebonden Uitrusting
PI	Prestatie-Indicator
PPS	Publiek-Private Samenwerking
PRISMO	Prospectie in stressgerelateerd militair onderzoek
PRTL	Pantserrijsvoertuig tegen luchtdoelen
PSFD	Production, Sustainment and Follow-on Development
PTG	Police Trainings Group
PTSS	Post-Traumatisch Stress Syndroom
PZH	Pantserhouwitser
QRA	Quick Reaction Alert
R&D	Research and Development
RBV	Rijksbegrotingsvoorschriften
RBZ	Raad Buitenlandse Zaken
RC	Regional Command
RDTF	Redeployment Taskforce
ROC	Regionaal Opleidingscentrum
RPE	Regeling Periodiek Evaluatieonderzoek
RSM	Resolute Support Mission
RVB	Rijksvastgoedbedrijf
RWT	Rechtspersoon met een wettelijke taak
RZO	Raad voor civiel-militaire Zorg en Onderzoek
SAC	Strategic Airlift Command
SAP	Systemen, Applicaties en Producten
SAR	Search and Rescue
SBIR	Small Business Innovation Research
SBK	Sociaal Beleidskader
SDD	System Development and Demonstration
SHF	Super High Frequency
SKIA	Strategische Kennis- en Innovatieagenda
SLA	Service Level Agreements
SNMG	Standing NATO Reaction Force Maritime Group
SPEER	Strategic Process and Enterprise Resource Planning Enabled Reengineering
SSM	Single Service Management
SSO	Shared Service Organisatie
SSR	Security Sector Reform
STARS	Sensor Technology Applied in Reconfigurable Systems for Sustainable Security
SZVK	Stichting Ziektekostenverzekering Krijgsmacht
TACF	Transportable Air Control Facility
TACTIS	Tactische Indoor Simulation
TFU	Task Force Uruzgan

TITAAN	Theatre Independent Tactical Army and Airforce Network
TNO	Toegepast Natuurwetenschappelijk Onderzoek
TU	Technische Universiteit
UAS	Unmanned Aerial Systems
UIM	Unit Interventie Mariniers
UMS	Unmanned Maritime Systems
UN	United Nations
UNAMID	United Nations African Union Mission in Darfur
UNMIS	United Nations Mission in Sudan
UNODC	United Nations Office on Drugs and Crime
UNTSO	United Nations Truce and Supervision Organization
USCENTCOM	United States Central Command
VAO	Verslag Algemeen Overleg
VHF	Very High Frequency
VJTF	Very High readiness Joint Taskforce
VN	Verenigde Naties
VNVR	Verenigde Naties Veiligheidsraad
VOSS	Verbeterd Operationeel Soldaat Systeem
VPD	Vessel Protection Detachment
VTE	Voltijdsequivalent
WGO	Wetgevingsoverleg
WIA	Wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen
WIV	Wet op de Inlichtingen- en Veiligheidsdiensten
WVO	Wet Veiligheidsonderzoeken
YPR	Pantserrupsvoertuig, type Y
ZBO	Zelfstandig Bestuursorgaan
Zr. Ms.	Zijner Majesteits
ZVW	Zorgverzekeringswet

Rijksbegroting 2018

x Defensie

Aangeboden aan de Voorzitter van de Tweede Kamer
der Staten-Generaal door de Minister van Financiën.

Vervaardiging parlementaire stukken en begeleiding productieproces

Sdu Uitgevers
afdeling Dataverwerking
e-mail traffic@sdu.nl

Vormgeving omslag
Studio Dumbar

DTP omslag
Xerox/OBT, Den Haag

Uitgave
Ministerie van Financiën

www.rijksbegroting.nl

